Büyük Hanefî Alimlerine Göre

Ölülerin İşitmediğine Dair

AÇIK DELİLLER

Nu'man ALÛSÎ

Tahkik ve dipnotlar

Muhammed Nâsıruddîn el-Albânî

Çeviren

Cemalettin Kutlu

GİRİŞ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allah'a hamd olsun, salât ve selâm Emîn ve Ummî Nebîmiz Muhammed (sav)'in üzerine ve kısmetli sahâbesinin ve kıyamete kadar onlara en güzel şekilde uyanların üzerine olsun.

Tahkik ve tahricini benim yaptığım bu kitap, merhum Nu'mân Alûsî'nin **"Açık Delilller"** kitabının göz kamaştırıcı parlayan şekliyle üçüncü baskısıdır.

Birçok değerli alim ve kişiler bu meselenin önemini gördükleri gibi, toplumun da bunu daha iyi anlamaya ihtiyacı olduğundan kıymetli kardeşimiz Zuheyr Şâvîş, İslâm ülkelerindeki yayınlarının alanını genişletmek için bu kitabı basmaya kalktı.

Mâlesef özellikle toplumumuzda hâlâ eski câhiliye dönemini yaşayarak, Allah'tan başkasından medet uman, ölmüş peygamberler ve evliyalardan yardım isteyenler var. Bu kişiler o ölülerden yardım istediklerinde ölülerin kendilerini duyduklarına, dualarını kabul edeceklerine ve isteklerini yerine getireceklerine inanıyorlar. Hem de Kur'an'da ve sahih sünnette bulunan ölülerin duymadığına dair açık delillere, kesin hükümlere dikkat etmeden. Eğer ölüler duysalar bile hayatta olanlara faydaları olamaz. Nitekim Allâh Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

> *"Ey insanlar! (Size) bir misal verildi; şimdi onu dinleyin: Allâh'ı bırakıp da yalvardıklarınız bunun için biraraya gelseler bile bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan birşey kapsa, bunu ondan geri de alamazlar. İsteyen de âciz, kendinden istenen de! Onlar (ölülerden yardım istemekle) Allâh'ın kadrini hakkıyla bilemediler.*

Hiç şüphesiz Allâh, çok kuvvetlidir, çok üstündür." (Hacc 73-74)

Yine şöyle buyurmaktadır:

"İşte Rabbiniz Allâh’tır. Mülk O’nundur. O’nu bırakıp da kendilerine yalvardıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir. Eğer onlara yalvarsanız sizin yalvarmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile, size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. (Bu gerçeği) sana, herşeyden haberi olan (Allâh) gibi hiç kimse haber veremez." (Fâtır 13-14)

Açıklamasını bu kitabın önsözünde de yaptığımız buna benzer diğer âyetlerden birçok müslüman faydalanmış ve daha önceki sapık itikadlarından vazgeçerek doğru yolu bulmuşlardır. Bu yüzden vermiş olduğu bu hidayet ve nimetlerinden dolayı da Allâh’a çok çok hamd ederek O’nun şu âyetini okuyabiliriz:

"De ki: Allâh’ı bırakıp da bize fayda ve zarar vermeyecek olan şeylere mi yalvaralım? Allâh bizi doğru yola ilettikten sonra şeytanların saptırıp şaşkın olarak çöle düşürmek istedikleri, arkadaşlarının ise: "Bize gel!" diye doğru yola çağırdıkları şaşkın kimse gibi gerisin geri (inkârcılığa) mı döndürüleceğiz? De ki: Allâh’ın hidayeti doğru yolun ta kendisidir. Bize âlemlerin Rabbi’ne teslim olmamız emredilmiştir." (En‘âm 71)

Her türlü kötü yakıştırmadan berî olan Allâh Teâlâ bizleri, bizi Allâh için sevenleri ve Kur'ân ve Sünnet üzere yaşayanları onlardan eylesin. Allâh Teâlâ Kur'ân’da onlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

"İnanıp da iyi işler yapanlara gelince, ki biz hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz, işte onlar cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar. (Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: "Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allâh’a hamd

olsun! Allâh bizi doğru yola iletmeseydi, kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikaten Rabbimiz'in peygamberleri gerçeği getirmişler." Onlara: "İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız." diye seslenilir."(A'râf 42-43)

Önsözünde de belirttiğim gibi kitabın diğer iki Bağdat nüshasından yararlanarak bazı dipnotlarda ufak tefek düzeltmeler yaptım. Aynı zamanda bir takım yeni bilgileri ve ilaveleri de ekledim. Bir başka baskıda sizin için o iki Bağdat nüshasındaki düzeltmelerin aynısını kitaba eklemeyi düşündüm. Fakat mâlesef bunu ne ikinci baskıda, ne de üçüncü baskıda yapamadım. Çünkü ikinci baskı fotokopi (ofset) şeklindeydi ve birinci baskının aynısıydı. O baskıda da belirttiğim gibi bazı yerlerini zorlukla ancak değiştirebildik.

Bu üçüncü baskıda ise irademin dışında Allâh'ın takdiri olacak, hem kitaplarımdan, hem de evimden ve ailemden uzakta idim. Bunun nedenini, Muhammed b. İsmail San'anî' nin tahkikini yaptığım **"Raf'u'l-Astâr li-İbtâli Edilleti Kâilîne bi-Fenâi'n-Nâr"**[1] adlı kitabının giriş bölümünde açıkladım ve Allâh nasib ederse o düzeltmeleri inşaallah gelecek baskıda hazırlamayı düşünüyorum.

İşte bu şekilde, ben üçüncü baskıyı hazırlarken, burada Beyrut'ta tanıştığım gençlerden birisi tarafından, özellikle Kur'ân ve sünnete bağlı Selefîler'e karşı konuşan çok tutucu, fanatik bir Hanefî alimin yazdığı kitap elime verildi. Bir de bu yazar, sanki mezhep taassubu imamlardan istemeyerek çıkmış gibi kitabını **"İmamların Fıkhî İhtilâflarında Hadislerin Rolü"** diye isimlendirmiş. Değerli okuyucu, sadece tek başına bu başlık belki sana Rasulüllah(sav)'in sözü olan hadislerin kıymetini göstermeye yeter. Ama bu kitabın içeriği açıkça Kur'ân ve sünnete uymayı engellemekte, dört mezhep imamının Kur'ân ve

---

[1] Bu kitabın basımı için Mektebetü'l-İslâmî'nin sahibi Zuheyr Şâvîş'e Allâh yardım etsin.

sünnete uyan sözlerini alarak onlara tabi olmayı değil de, katı bir şekilde bir tek imamı taklid etmeye davet etmektedir. Oysa ki ben, **"Hadislerle Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli"** adlı kitabımın önsözünde dört mezhep imamının hepsinin davetinin Kur'ân ve sünnete uymak olduğunu, bizzat onların ve talebelerinin kendi sözlerinden naklettim. Kur'ân ve sünneti anlamakta zayıf, kendi mezhep imamına dahi karşı gelerek nefsine yazık eden bu adam, *"imamlar hakkında su-i zan beslemek, onların ilmî ve amelî yaşantılarını kötülemek ve kendini onlardan üstün görmek"* yakıştırmasıyla bize iftira ederek yeniden mezhep taassupçuluğunu kışkırtmaktadır.

Vallahi yalan, hiçbir müslüman dört mezhep imamı hakkında su-i zan beslemez. Benim o kitabımda yazdığım önsöz bunun en büyük delilidir.[1] Fakat bunun gibi mezhep taassupçuları ne Allâh'tan korkuyorlar, ne de insanlardan utanıyorlar. Dolayısıyla gerçekte onun reddiye verdiği kişiler, toplumda mevcut değil, sanki o kendi düşüncesindeki karşı tarafa reddiye vermektedir. Nitekim bazen onları şöyle vasıflandırmaktadır: *"Selefe müntesip oldukları iddiasıyla imamlara hürmette kusur eden ve onlara karşı alimlik taslayarak isyan, bozgunculuk, münakaşa ve mücadeleden başka birşey yapmazlar." Bazen de: "Kafaları karıştıranlar"*. Başka bir yerde de: *"Tebliğ yaptığını iddia edenler"*. O temiz insanlara bunun gibi bilinen iftira ve yalanları yakıştırmakla yollarını sapıtmaktadırlar: *"Zaten onlar buna lâyık ve ehil kimselerdi."* (Fetih 26). Şu atasözü ne kadar da doğru: *"Derdi ile beni uğraştırıyor."* Şair de şöyle söylüyor:

Beni eleştiren kişi sana eksiğimi söylerse

Bu benim ne kadar haklı olduğumu gösterir.

[1] Bakınız: Hadislerle Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli, Müctehid İmamların Sünnete Uymak ve Sünnetle Çelişen Görüşlerini Terk Etmekle İlgili Sözleri bölümü. Kitap Bursa'da Aksa Yayınları tarafından basılmıştır.

Eğer bu adam kendi mezhebinde tutucu olmayıp bana verdiği reddiyede kendini haklı olarak görüyorsa, o benim yazmış olduğum namaz kitabının önsözünde hata olarak gördüğü sözlerimi çürütmek için aynen naklederdi. İşte o zaman iki gözü olan herkes de kimin haklı olduğunu görürdü.

Ama ilmi esere bir satır dahi yazmadan önce ne yazacağını bilmeden hareket ederek, bizim güvendiğimiz bazı alimlerden alıntılar yapıp, insanlara bizim bu alimlere karşı geldiğimiz düşüncesini vermek, yazdığı yazıyla hakkı açıklamak isteyen kişinin işi olamaz. Bu söylediklerimin isbatı olarak sadece bu kitabın 38. sayfasına bakman yeterlidir. Eğer alimlerden getirdiğim nakilleri, benim anlatmak istediğim şeyle karşılaştırırsan bizim görüşümüze zıt olmayıp aksine o nakilleri almakta bizim ne kadar haklı olduğumuzu açıkça görürsün. Bu konuda da Allâh Teâlâ bizi mutaassıp kör taklitçilerden birinin deliline muhtac etmedi.

Yine aslen bizim görüşümüzle alakası olmayan konulardan da alıntılar yapmış. Çünkü biz Allâh'a şükür dört mezhep imamına saygı göstererek ve onların ilimlerinden istifade ederek Kur'ân ve sünnete uymaya davet ediyoruz. O kitabın önsözünde bunlar geniş bir şekilde açıklanmıştır.

Yine bazı nakiller yapmış ki o kural ve şartları dört mezhep imamı koymamıştır. Onlar sadece dört mezhep imamlarına tabi olan ve onları taklid eden bazı alimlerin açıklamalarıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla durum günümüzde dört mezhep imamını taklid edenleri bağlamaz! Çünkü temel kurallarına göre taklitçiler, sadece mezhep imamını taklid etmekle görevlidirler. Öyleyse dört mezhep imamının görüşü olmayan bu kurallara nasıl uyarlar! Veya Kur'ân ve Sünnet'e uymaya davet edenlere karşı, dört mezhep imamının kendilerinin değil de onları taklid eden alimlerin sözleriyle cevap vermek nasıl doğru olur?!...

Burada mühim bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum: Bu koyu taassupçu eğer kendilerine sözde yalan ve iftira atanları, dört mezhep imamının ittifak ettikleri ahkâm meselelerine tabi olmakla sınırlamasaydı, bu görüşü saygı gösterilmeye ve takdir edilmeye değerdi. Çünkü bizim davet ettiğimiz şey de budur. İlmin sadece dört mezhep imamıyla sınırlı kalmadığına inanıyoruz. Bu da Allâh'ın rahmetinin genişliğindendir. Fakat O, her ne kadar elindeki kat'î delil kendi mezhebinin görüşüne ters de olsa, bütün müslümanların kendi üzerinde bulunduğu mezhebine girmesini istiyor.

Belki bazı okuyucular bunu garipseyebilirler. Fakat O'nun bu konudaki kesin sözünü okuduktan sonra benimle beraber: *"İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn"* diyeceklerdir. O, kitabının 40. sayfasında şöyle diyor: *"Bu derece ilim sahibi olduğu halde, es-Subkî bile böyle tereddütte kalırsa, ondan daha aşağı derecede bulunan bir kimsenin, eş-Şâfiî'nin sözünün zahirine sarılıp da; hem kendinin hem de başkalarının kafasını karıştırıp, müslümanların bizce de kabul edilen muteber ve mutemed imamlarından birinin sözü ile amel ettiğini ileri sürerek, sahih olan her hadisle amel etmeğe kalkışması caiz olur mu?*

Başkalarının başına gelenlerden ibret alıp da, küçüklüğümüzden beri, Allâh'ın kendisine uymamızı nasip ettiği bir imamın görüşlerine tabi olmamız gerekmez mi?"

İşte bu O'nun sözü. Bu sözü bana hangi durumda olursa olsun Şâfiî mezhebine bağlı bir mukallid olmakla övünen veya bundan dolayı Allâh'a hamd eden bir profesörü hatırlattı. *"Ey akıl sahipleri, ibret alın!"*

Bana göre bu ve öteki, esas ve ara meselelerde birbirinden farklı iki ayrı mezhebi taklid etmelerine rağmen, körü körüne bir mezhebe bağlanma konusunda birleşiyorlar. İkisi de alimler katında taklidçinin mânâsının cahil anlamına geldiğini ya bilmiyorlar ya da bilmezlikten geliyorlar. Zaten bu yüzden alimler: *"Taklidçi biri kadılık görevine getirilemez."* diye fetva

vermişlerdir. Bilâkis ilk dönem Hanefî alimlerinden olan Tahavî:*"Mezhep taklid eden kişi ancak ahmak veya tutucudur."* demiştir.

Bundan dolayı insanları sadece Kur'ân ve sünnete uymaya çağırarak bu şekilde onları mezhep taassupçuluğundan ve ahmaklıktan kurtarmaktan başka çaremiz yok. Fakat onlar bizim bu çağrımızı kabul etmeyerek, mezhep taassupçuluğuna ve ahmaklıklarına devam ediyorlar! Bununla da yetinmeyip kendilerine uymamız için hem bizi hem de diğer insanları davet ediyorlar ki sonunda kendileri gibi aptal ve yolarını şaşırtmış sapıklar olalım!! Burada bir şeyi hatırladım, sağlam ve sağlıklı bir adamın eğer hasta bir adam görürse: *"Beni senin yakalandığın hastalıktan koruyan ve üstün kullarından kılan Allâh'a hamd olsun."* demesi sünnettir. Hiç şüphesiz dininde hastalık olan, bedeninde hastalık olandan daha tehlikededir!

Değerli okuyucu! Şunu bil ki; bizim mezhep taassupçusuna yakıştırdığımız cahillik ve ahmaklık sıfatı ancak şu âyeti uyguladıktan sonra kendisinden kalkar:

> *"Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, Allâh'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh'a ve Rasûl'e götürün."* (Nisâ 59)

Eğer kendisi ile, mezhebe bağlı veya selefî birisiyle arasında çıkan her ihtilâflı meselede bu âyeti tatbik ederse, aynı bizim yaptığımız gibi yapmış olur, bize katılır ve o kitabında yazdığı şeyleri reddeder. Zaten biz de onun gibi olan her mezhep taassupçusu için bunu temenni ediyoruz. Yok eğer bunu kabul etmez de: *"Âyetteki hitap alimler içindir, ben alim değilim"* derse,bizim kendisine yakıştırdığımız, bilakis alimlerin kendisine yakıştırdığı cahillik ve ahmaklık sıfatını kabul etmesi gerekir! Yoksa kendi nefsine yazık eder.

Şüphesiz o kitabın yazarı önce de belirttiğimiz gibi alimlerden yaptığı, kendisini haklı çıkarmayan ve mezhep taassupçuluğunu destekleyen nakillerle bir çok okuyucunun

aklını çelmiştir. Bunu yaparken o alimlerin diğer sözlerini görmezlikten gelmiştir. Biz onların sözlerini **"Hadislerle Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli"** adlı kitabımızın önsözünde naklettik.

Onlardan biri İmam Nevevî'nin Ebû 'Amr İbn Salâh'tan naklettiği şu sözüdür: *"Şâfiîler'den biri kendi mezhebine ters düşen bir hadis bulursa, o konuda ve meselede ictihad etme şartları tamamsa, tek başına o hadis ile amel eder. Eğer bu şartlar tamamlanmamışsa ve araştırma yapıp ona ters düşen hadise karşı çözüm olacak bir cevap bulamamışsa, İmam Şâfiî dışında başka bir müctehid de onunla amel etmişse, o da amel eder. Bu, kendi imamının mezhebini terk etmek hususunda mazeret sahibi sayılır."*

İşte İmam İbn Salâh, bugünkü alimlerin dediği gibi, *"İctihad etme şartları oluşmazsa olmaz"* demiyor. İmam Şâfiî'nin dışında başka bir imam onunla amel etse bile, kendi mezhebine ters düşen hadisle amel etmeyi kabul ediyor!

Şimdi haddini aşan o mezhep taassupçusuna sormak istiyoruz: Niçin bu konuda İmam İbn Salâh'ın cevaz verdiği, İmam Nevevî'nin de kabul ettiği bu meseleye itiraz edip karşı gelmiyor? Biz buna, *"ittibâ: sünnete bağlılık"* diyoruz. Bunu uygulamak için de, haddini bilmeyen o mezhep taassupçusunun kitabında abartıp ürküttüğü gibi, herhangi bir şart yoktur. Böyle yapmakla Rasûlüllah (sav)'in yoluna giden hidayet çemberini daraltıyor. Oysa biz sadece Rasûlüllah (sav)'e bağlı olma konusunda **"Hadislerle Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli"** adlı kitabımızda metodumuzu delilleriyle gösterdik. Şimdi bu, o kişinin insanları yolundan şaşırttığına dair birçok delilden birisi değil mi? *"Kim arkadaşı için kuyu kazarsa, kendisi içine düşer."* Bu sözün hem o kişi için, hem de kendisinden önce onun gibi haddini aşan hocası için söylendiği doğrudur.

Kaldı ki, İbn Salâh ve İmam Nevevî'nin sözünün devamında kendisi için daha tehlikeli olan benim cevabıma niçin

itiraz etmiyor? İşte size İbn Salâh'ın sözünün arkasından gelen ve Selefîlik yolunda en büyük cevabımız olan sözüm: *"Ben derim ki; burada İbn Salâh'ın değinmediği başka bir nokta var. O da şudur: Hadis ile amel eden bir kişi, bulamadığı zaman ne yapacaktır? Takıyyuddin es-Subkî, İmam Şâfiî'nin:* ***"Eğer Hadis Sahih Olursa... Sözünün Mânâsı"*** *adlı eserinde bu noktaya şöyle cevap veriyor:*[1] *"Bana göre en doğru yol hadise uymaktır. İnsan kendisini Hz.Peygamber'in huzurunda farz etmeli ve bunu O'ndan işitmiş gibi olmalıdır. Böyle olunca hadis ile amel etmeyi geri bırakmak caiz olur mu? Hayır, yemin ederim ki; herkes, anlayışı nisbetinde amel etmekle mükelleftir." Bu konuda geniş bilgi ve haberin araştırması için İbn Kayyım'ın* ***İ'lâmu'l-Muvakkı'în*** *adlı eserine bakınız."*

İşte bu söz haddini aşan o taassupçu için öldürücü darbe olduğundan kesinlikle onu nakletmemektedir. Subkî'nin ne bu sözüyle ne de ondan öncekiyle alakası olmayan sözünü nakletmektedir. Bu şekilde insanlara benim Subkî'den yaptığım nakille, Subkî'nin, bir mezhebe göre amel etmeyen sadece Kur'ân ve sünnete bağlı Selefîler ile, aynı şeyi söylemediği zannını veriyor! Neden insanlar haddini aşan bu adamın yaptığı işi dikkate alıyorlar?

Şüphesiz okuyucu bu mezhep taklitçilerinin heva ve heveslerine uyanlar olduğunu anlamıştır. Çünkü onlar alimlerin sözlerini ve taklidlerini delil aldıklarını beyan ediyorlar. Fakat gerçekte onlar alimlerin sözlerini kendi arzularını desteklemek için alıyorlar, kendilerinin işine gelmeyen sözleri terk ediyorlar. Eğer onlar Selefîler gibi delili sağlam olanın sözünü alsaydılar, onlara karşı gelmeye gerek kalmaz, dar çerçevelerle sınırlandırdıkları ilmi de sadece kendi kafalarına göre taklid ettikleri alimlerin sözlerinde bulmazlardı.

---

[1] c.3, s.102.

Kitabında özellikle ictihad, sünnete bağlılık ve mezhep taklitçiliği konularında zayıf nakiller yapan, kıt görüşleri, birbirine zıt, zayıf ve acayip şeyleri rivayet eden, çirkin yalanları ve iftiraları korkmadan yakıştıran bu haddi aşan taassubcunun beyanlarını burada sıralamak satırlara sığmaz.

Oysa sözü edilen bu konularda geçmişte ve günümüzde birçok kitap yazılmıştır. Kim, insanların anlaşmazlığa düştüğü bu meseleler hakkında doğruyu öğrenmek istiyorsa, o kitaplardaki ilimlerin nurlarından yararlansın. Meselâ o kitaplardan birisi az önce de belirttiğimiz gibi **İ'lâmü'l-Muvakkı'în**'dir.

Sözümü burada tamamlamadan önce bazı taassupçuların maskesini düşürmek istiyorum. Eğer Rasûlüllah (sav)'in sünneti onların zıddına olursa, sen onları sünnete karşı mücadele eden insanların başında görürsün. Bunu yaparken de bir mezhebe bağlı olmanın arkasına saklanırlar. Neden: Çünkü direkt sünnete uymak, dört mezhep imamına karşı gelmek ve onları cahil saymak olur! Bu, onların uydurması. İşte bu haddini aşan mezhep taassupçusu bunu yapıyor.

Ama eğer mezhebin görüşü onların zıddına olursa ve kafalarına göre de kendilerine delil olacak bir hadis varsa, bu durumda hadisle amel edenlere yaptıkları kötü yakıştırmaları bir anda unuturlar, aynı mezhebe uymayı savundukları gibi bizzat kendileri, hadis, mezhebe ters dahi olsa, hadisle amel ederler!

Bunun örneği, bu kitabın ikinci bölümünün sonunda 97. sayfasında yazarın o Hanefî adamın yaptığını anlatmasıdır. O adam şöyle diyor: *"İmam-ı A'zam'ın: "Eğer hadis sahih olursa benim mezhebim odur." sözünden dolayı, Hanefî mezhebinde ölüler işitir!"* Bu konuda Alûsî'nin ona verdiği cevabı ve bizim onu desteklememizi o sayfada bulabilirsiniz.

Kanaatime göre, haddini aşan bu mezhep taassupçusu, ondan daha şiddetli olan hocası ve diğer efendisi, yine *"Bana okumuş olduklarına harfiyyen muvafakat ediyorum."* diyen yüce

dostu el-A‘zamî[1] ; bu kitabın içindeki Kur'ân ve sünnete dayalı Hanefî alimlerinin, ölülerin işitmediğine dair sözlerini görünce, bütün bu sözleri reddederek, aynı Ebû Hanîfe’nin: *"Eğer hadis sahih olursa, benim mezhebim odur."* sözünü yanlış yorumlayan o Hanefî adamın durumuna düşecekler ve heva ve heveslerine uyarak hiç utanmadan Kur'ân ve sünneti terk edeceklerdir!

Biz, onlar ve onlar gibi olanlar hakkında çok şeyler biliyoruz. Doğrusunu söylemek gerekirse, ne Kitâb ve sünnete uyuyorlar, ne de kendi imamlarını taklid ediyorlar. Eğer kim bu konuda şüphe içinde ise sadece o kitabın başlığı hakkında ben ona şöyle derim: *"Hadi onlara sorun, eğer konuşabiliyorlarsa."*[2] İşte o an, çok acaip şeyler görürsün; perde kalkar, dinini bilen her ileri görüş sahibine, beyaz iplik siyah iplikten ayırt edilir.

> *"İşe yaramayan köpük uçup gider, insanlara fayda veren şey ise yeryüzünde kalır."*[3] *"De ki: Hakk geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur."*[4]

Neyse, haddini aşan o mezhep taassupçusunun kitabı hakkındaki söz, tahmin ettiğimden çok uzun sürdü. Bundan dolayı değerli okuyuculardan özür dilerim. Dediklerine göre söz sözü, lâf lâfı açarmış. Ben de, bazı insanların ve onlara uyanların cahilliklerini ve yapmış oldukları haksızlıkları, taşkınlıkları ortaya çıkartmak için uygun bir fırsat buldum. *"Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rabb’leri tarafından hidayet gelmiştir."*[5]

Allâh Teâlâ bizleri gözleriyle görenlerden eylesin, kalbimize hidayet versin ve bizi takvayla rızıklandırsın. Bizleri *"Dinleyip de sözün en güzeline uyan, Allâh’ın doğru yola iletttiği,*

---

[1] Bkz. O kitabın 5. sayfası.

[2] Enbiya 63.

[3] Ra‘d 17.

[4] İsra 81.

[5] Necm 23.

gerçek akıl sahiplerinden"[1] eylesin. Bizleri, kendileri hakkında Allâh'ın şu sözünün gerçekleştiği yolunu şaşıranlardan eylemesin:

"Elbette sen, ölülere işittiremezsin; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti duyuramazsın. Körleri de sapıklıklarından (vazgeçirip) doğru yola iletemezsin. Ancak teslimiyet göstererek âyetlerimize iman edenlere duyurabilirsin." (Rûm 52-53)

Son duamız: *"Âlemlerin Rabbi Allâh'a hamd olsun."*

Beyrut
Milâdî Çarşamba, Ekim 1981
Hicrî 1401 Arafe günü
sabah güneş doğarken
Yazan
Muhammed Nâsıruddîn el-Albânî

* Aynı senenin Kurban Bayramı'nın 1. günü yatsı namazından sonra kendi yazımla karşılaştırıldı.

[1] Zümer 18.

ÖNSÖZ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Muhakkak ki bütün hamdler Allâh'adır. Bu yüzden O'na hamdeder, O'ndan yardım ister ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin ve kötü amellerimizin şerrinden de O'na sığınırız. Allâh kime hidayet ederse onu hiç kimse saptıramaz. Kimi de saptırırsa, ona da kimse hidayet edemez. Ben şehadet ederim ki, Allâh'tan başka ilâh yoktur ve şeriksiz olarak birdir. Yine şehadet ederim ki Muhammed (sav), O'nun kulu ve rasûlüdür.

1389 h./1978 m. yılının Muharrem ayının sonunda Medine'ye son gidişimde orada kaldığım süre içerisinde her zaman olduğu gibi yine araştırma yapmak üzere İslâm Üniversitesi'nin kütüphanesine sık sık uğradım. Bu kütüphanede, dünyadaki çeşitli kütüphanelerde bulunan el yazması nadir hadis kitapları ve diğer eserlerden şahane fotokopiler bulunmaktadır. O araştırmalarım, o günlerde üniversitenin rektörü olan Abdülmuhsin el-Abbad ve ondan önce şu an Suudi Arabistan Devleti İlmî Araştırmalar ve Fetva Dairesi Başkanı olan Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz'ın resmi görevli oldukları zamanda oldu. İlme ve İslâm'a faydalı oldukları için Allâh onlardan razı olsun. Allâh onları ve onlar gibi olan görevlileri bu tür önemli çalışmalara devam etmede başarılı kılsın. O Allâh ki, zoru kolaylaştırır, bizden önceki alimlerimizin yazmış oldukları basılmamış eserlerini incelesinler ve yayınlasınlar diye, araştırma yapan alimlere ve çalışkan talebelere, uzağı yakın eder. Şüphesiz O, işitir ve duaları kabul eder.

İşte bu şekilde o üniversitenin kütüphanesindeki fotokopilerden çok istifade ettim ve yararlandım. Öyle ki o

kütüphane sayesinde görmeyi çok arzuladığım, üzerinde araştırma yapmak istediğim, içindeki incilerden, değerli bilgilerden faydalanmak istediğim, fotokopileri ve mikrofilmleri çekilmiş bazı elyazma eserleri gördüm ve inceledim. O eserlerden bir tanesi, meşhur tefsir alimi Mahmud Alûsî'nin oğlu Nu'man Alûsî'nin size sunduğum **"Büyük Hanefî Alimlerine Göre Ölülerin İşitmediğine Dair Açık Deliller"** adlı eseridir.

Doğrusunu söylemek gerekirse ben daha önce bu kitabın adını hiç duymamıştım. Gözlerim kütüphanenin fihristinde bu kitabın adını görünce, kalp atışlarım hızlandı ve bu kitabın önemli bir kitap olduğunu anladım. Kitaba bakmak için elime aldığımda, hızlı bir şekilde aklıma tek bir fikir geldi... Sayfalarını çevirmeye başladım, konularına ve başlıklarına dikkatlice baktım ve inceledim. Tekrar aklıma gelen o fikri ve önemini düşündüm! Kendi ülkeme döndüğümde bu kitaba vakit ayırıp üzerinde derin bir araştırma yapmak için bana bir tane fotokopisini çekip vermelerini istedim. Bu isteğimi yerine getirdikleri için Allâh onlardan razı olsun.

Şam'a dönmek için uçakta giderken, fırsatı değerlendirip söz konusu kitabı açtım ve hiç satır atlamadan dikkatlice gözden geçirerek okumaya başladım. İzah edilmesi veya not düşülmesi gereken yerlerde konunun önemini de vurgulayarak açıklamalarda bulundum. Daha sonra bu kitabın yayınlanmasının kaçınılmaz olduğunu düşündüm.

Evime yerleştiğimde bu düşündüğüm şeyi yapmaya karar verdim. Yol yorgunluğunu üzerimden atıp biraz dinlendikten sonra sağlığımın elverdiği zaman süresince kitapta açıklanması gereken yerleri açıklamaya, hadislerin yerlerini göstermeye ve dipnotları eklemeye başladım. Bu çalışmayı yaparken, diğer çalışmalarımdan olan **"Sahîh-i Terğîb ve Terhîb"**, **"Za'îf-i Terğîb ve Terhîb"** ile Ziya el-Makdisî'nin **"el-Ehâdîsu'l-Muhtâra"** adlı eserini de tahkik ediyordum.

Çalışmamda bir müddet ilerledikten sonra elimdeki fotokopinin, içinde yanlışlıklar olan nüshadan çoğaltılmış olduğu ve yazarın kendi eliyle yazdığı asıl nüshayla karşılaştırılıp yanlışlıkların düzeltilmediği ortaya çıktı. Bunu da kitabın Bağdat'taki Vakıflar Kütüphanesi'nde çeşitli nüshaları olduğunu belirten bazı fihristlerden anladım. O nüshalardan bir tanesini de yazarın kendi eliyle yazdığıydı. Bağdat'ta bulunan arkadaşlardan birine o nüshadan fotokopi alıp göndermesi için yazı yazdım. Bu fotokopinin bana ulaşması gecikince, bende bulunan fotokopiyi tahkik etmeye devam ettim. Bunu yaparken de yazarın alıntılar yaptığı ve bende aynısı bulunan kaynaklara bakarak karşılaştırdım. Dolayısıyla değişikliğe uğrayan veya unutulan bir çok kelime ve cümleleri bulmuş oldum. Böylece, eseri çoğaltırken yazarın kendi eliyle yazdığı kitabı aslı ile karşılaştırmadan yazan kişinin hatalarından emin oldum.

Çokluğundan dolayı, düzelttiğim bu hatalara birkaç yer dışında işaret etmenin, büyük bir faydası olacağını görmedim. Fakat kitabı aslından çoğaltan kişinin unuttuğu veya atladığı, benim düzelttiğim kelime ve cümleleri [ ] bu şekilde parantez içinde gösterdim. Uyanık bir okuyucunun bu düzeltmeleri çok hızlı bir şekilde görmesi, üzerinde çalıştığım nüshanın kötü olduğuna delildir. Ben yaptığım çalışmanın, yazarın kendi eliyle yazdığı asıl nüshaya uyduğunu veya en azından ona yakın olduğunu ümit ediyorum. İnşaallah gelecek baskıda, yazarın kendi eliyle yazdığı nüshanın üzerinde düzeltme yapmış ve aynısına uymuş olacağız. Her ömrün bir çizgisi vardır. Başarı Allâh'tandır ve doğruya ileten O'dur.

Ayrıca yukarıda anlattıklarıma ilave olarak, âdetim üzere her tahkik ettiğim kitapta olduğu gibi bu kitapta da sahih, zayıf ve mevzu hadislerin yerlerini açıklama yaparak gösterdim. Bunlara ek olarak özellikle yazarın ortaya çıkarıp da kendi görüşünü belirtmediği meselelerde ve sözlerde bazı faydalı ilaveler yaptım. Yine kendisinden doğrudan veya dolaylı olarak nakiller yapılan alimlerin hayatlarını özet olarak anlattım. Kitapta konuların daha

iyi bulunabilmesi için parantez içinde bazı yan başlıklar ekledim. Arandığında bir şeyin kolay bulunabilmesi için dört tane fihrist yaptım:

1. Kitabın Kaynakları
2. İçindekiler
3. Hadisler ve alimlerin sözleri
4. Şahıslar.

Yine bunlardan başka olarak okuyucunun karşılaşacağı diğer faydalı açıklamalarda ayrıca bulunmaktadır.

İşte bu hal üzere ben kitabın baskısında ilerler, matbaada altıncı baskıyı yaparken, içinde iki nüsha fotokopi olan büyük bir zarf elime verildi. O zarfı daha önce bahsettiğim Bağdatlı arkadaşım göndermişti. Allâh ondan razı olsun. Hemen onların üzerinde çalışma yapmaya ve birinci fotokopiyi kendi baskısıyla karşılaştırmaya başladım. Gelen o iki nüshada bulunan fazlalıklardan çok istifade ettim. Elimden geldiği kadar onları baskısı yapılan kitaba ekledim ve gücüm yettiği ölçüde bunları göstermeye çalıştım. 124 ve 125. sayfada olduğu gibi.

Bu iki fotokopi bana gelmeden önce, kitabı çoğaltanın hata yaptığını zannettiğim bazı kelimeleri düzeltmiştim. Daha sonra durumu bana gelen fotokopilerle karşılaştırınca bu hatanın ondan kaynaklanmadığını anladım. Çünkü fotokopiler birbirini tutuyordu. Bu üç fotokopiyi dipnotlarla açıklama yaparak takip etmek çok zor olacağından bu işi terk ettim. Bunun örneği, şu ibaredir: *"Bu iki delil, ölülerin duymadığını ispatlar. Çünkü..."* Aynı ifade üç asıl fotokopide ise şu şekilde yer almakta: *"Çünkü bu, ölülerin duymadığını şu yönden ifade eder..."* Yine: *"Diğer mezhepler"* ibaresinin aslı: *"Diğerlerinin mezhepleri"*. Bunun gibi az olmayacak sayıda ibareler. Bunlardan daha acaip ve garip olanı 138. sayfadaki "söz alma" âyeti, üç asıl fotokopide de şu şekilde: *"Gâlû belâ şehidnâ 'alâ enfusinâ en teqûlû..."* 'alâ enfusinâ, kelime fazlalığıyla yazılmış. Görünen o ki, bu hata

yazarın kaleminden çıktı. Çünkü yazarın kendi eliyle yazdığı Bağdat nüshalarından birini ben görmüştüm. Kitabı çoğaltan da buna dikkat etmeden aynı hatayı devam ettirmiştir.

Buna rağmen o iki Bağdat nüshası, okuyucunun da mukaddime bölümünün sonunda nüshaların fotokopilerinde göreceği gibi; bizdeki nüshadan daha eski ve yazısı da daha güzel.

O iki nüshadan birincisinin son sayfası şöyle: *"Allâh'ın izniyle bu kitabı –iki günde- 7 Şevval 1305 yılında tamamladım. Allâh'ın fakir ve muhtaç kulu merhum Molla Haydar oğlu Muhammed Sâlih'in eliyle çoğaltılmıştır. Allâh onu, ana-babasını ve müslümanları affetsin. Bitti."*

Bu yazıdan sonra şu var: *"Bu değerli kitap, yazarı Nu'man Efendi'nin yazısıyla 26 Şevval 1305 yılında icra edilmiştir. Allâh'ım, İbrahim'e salât ve selâm ettiğin gibi, Muhammed Efendimiz'e ve ailesine de salât ve selâm eyle. Şüphesiz sen çokça hamdedilen, şan ve şeref sahibisin."*

Diğerinde ise şöyle yazılı: *"Allâh'ın izniyle bu kitabı –iki günde- 7 Şevval 1305 yılında tamamladım. Bu nüshanın çoğaltılması Ali b. Hasen el-Ebrulî eliyle 7 Şevval 1311 yılında olmuştur. Allâh Teâlâ hepsini bağışlasın."*

Bu üç nüshada da birbirlerinde olmayan fazlalıklar var. Bunun sebebi biraz önce yukarıda da geçtiği gibi yazarın eserini iki gün gibi kısa bir sürede yazmasıdır. Her görüş aklına geldiğinde veya delillerin üzerinde durduğunda, ya kendi yazısıyla ya da çoğaltanın yazısıyla bunu kitaba eklediği Bağdat nüshalarında açıkça görülmektedir. Ben bütün bu fazlalıkları bu baskıda aslına işaret ederek ve açıklama yaparak göstermeyi istiyordum. Fakat baskının çoğunu bitirdikten sonra geriye az bir iş kalınca, bunu yapmaya imkân kalmadı. Önsöz şu an matbaada baskıya girmek üzere, düzeltme imkânım olabilir. Belki gelecek

baskıda inşâallah bu düzeltmeleri daha geniş bir şekilde tam olarak yaparım.[1]

Her ne kadar bu kitabın konusu fıkhî bir hükmü açıklasa da –bana göre- bundan daha yüce ve değerli olan tevhid ve ihlâslı olarak Allah'a ibadet ve O'ndan yardım dileme konusundan da ayrı kaldığı düşünülemez. Bilindiği gibi günümüzde birçok müslümanın büyük şirke düşmesinin en büyük sebebi, ölülerin işitmesi düşüncesidir. Bu yüzden kabirde yatan ölmüş evliya ve mübarek kişilere dua ederek yardım istemek, Allâh Azze ve Celle'den başkasına ibadet etmek demektir. Bu hal, sadece cahil kişilerde görülmemekte, ilimle iştigal eden bir çok kişi de aynı hataya düşmekte, halkın büyük çoğunluğu da onları büyük hocaefendi saymaktadır. Bu sözde alimler de kendilerini kurtarmak için Allah'ın delil olarak indirmediği yazılı ve sözlü şeyleri ileri sürüyorlar. İslâmî grupların hepsi de bu kötü duruma destek vererek yayılmasından sıkılmıyorlar. Çünkü onlardan bazılarının görüşüne göre böyle bir sapıklığa engel olmak, fitne ve ayrılığa sebep olmaktadır! Kaldı ki bu görüşe sahip olan kişiler, peygamberlerin ilk anlattığı şeyin *"Allah'a ibadet etmek ve tağuttan sakındırmak"* olduğunu da biliyorlar. Öyleyse bu kişiler kendilerinden önce bu görevi yerine getirenler hakkında ileri-geri konuşmayı bırakırlarsa, en iyi şeyi yapmış olurlar.

Yaptığı çalışmasıyla bu kitabı yazarak o sapık düşünceye cevap veren Allâme Alûsî de açıkça bu görevi yerine getirenlerden biridir. Öyle ki yazarımız Alûsî, derslerinden birinde, ölülerin kendilerinden yardım isteyenleri duymadığını söylediğinde, bunu duyan o sözde hocalardan birinin tepesi atıp çılgına dönmüş, kan beynine çıkmıştı. Çünkü Alûsî, bu sözünün, Allâh'tan değil de evliya ve mübarek kişilerden yardım isteyen o

[1] Gücümün dışında olan işlerden dolayı evimden ve kitaplarımdan uzak kaldığım için maalesef bu üçüncü baskıda dahi o düzeltmeleri yapamadım. Allah yardım etsin.

cahil kişilerin üzerinde bulundukları düşüncenin tam zıddına olduğunu biliyordu.

Benim kanaatime göre Alûsî, bu kitabı büyük bir sapıklığı ortadan kaldırmak için yazdı. O da: Müslümanların çoğunun yoldan çıkmalarında en büyük pay sahibi olan, Allâh'tan başkasından yardım istemek. Buna yol açan tek şey de, ölülerin kendilerinden kabul edilmesi istenilen duaları duyup yerine getireceği inancıdır. Eğer bu konuda, ölülerin bu tür duaları işitmedikleri doğru olarak bilinirse, artık o zaman Allâh'tan başkasından yardım istemenin anlamsız olduğu ortaya çıkar.

Ne ben, ne de başka bir müslüman ölünün kendisine dua edenin duasını işitmediğine inandığını düşünemiyorum. Sonra bu imanla birlikte, Allâh'tan istemesi gereken şeyi o ölüden isteyecek, böyle biri ancak bâtıl bir itakada sahip olur. İşte bu şekilde bir sapık itikad ölmüş evliyalardan yardım isteyenlerde var.

Bu itikada göre evliyalar ölmeden önce aciz insanlardır. Diğer insanlar gibi onlar da kevnî sebeplere bağlıdırlar. Ama ölünce bu sebeplerden kurtulurlar ve dert sahiplerinin dertlerine çare olurlar!

Allâh'ın merhamet edip kendisini her türlü şirkten koruduğu kişi bunu duyunca hiç garipsemesin. Çünkü günümüzde burada Şam'da bulunan müslümanlar içinde kutub, gavs diye isimlendirdikleri bir takım evliyaların, Allâh Teâlâ dışında bu âlemdeki işleri idare etmede söz sahibi olduğunu söyleyenler var. Bu insanlardan bazıları şöyle diyebiliyor: *"Şeyhin bir bakışıyla asi adam bir anda dindar oldu!"* Bunun gibi şirk dolu sözler…

Allâme Reşid Rıza, **Menâr** tefsirinde (11/391); *"De ki: Ben kendime bile Allâh'ın dilediğinden başka ne bir zarar, ne de bir fayda verme gücüne sahibim" âyetinin açıklamasında şöyle diyor: "Yani; Allâh bunu ne zaman isterse o zaman olur. Benim*

bunda bir gücüm yoktur. Çünkü bu iş, Peygamber'in risalet görevi olan tebliğ etmenin dışında Allâh'ın rubûbiyetine hastır.

Allâh'ı birleme ve tek sayma konusunda bunun gibi tevhidî âyetler, Allâh'ın herkes gibi kendilerine verdiği sınırlı ölçüdeki güçlerine rağmen ölmüş evliya ve mübarek kişilerin her konuda fayda ve zararları dokunacağına dair bâtıl itikada sahip müslümanların düşüncelerine engel olamamaktadır.

Bilâkis bu düşünceye sahip insanlar, dört kutub diye isimlendirdikleri evliyaların şu âlemdeki işlerin hepsini idare ettiğine inanıyorlar. Günümüzde ise önde gelen Ezher alimlerinin bazıları da bu tür görüşleri ***"İslâm'ın Nûru!"*** *adlı Ezher'in resmi dergisinde yazıyorlar. Aciz kaldıkları her türlü kötülükten kurtulmak ve fayda elde etmek için Allâh'tan değil de ölmüş kişilerden yardım istemenin caiz olduğuna dair fetva veriyorlar.*

Bazıları da evliyaların ve mübarek kişilerin ölü olmalarına rağmen fayda ve zarar verebileceklerini, kabirlerinden kalkıp kendilerini yardıma çağıranların dertlerine çare (!) olacaklarını ispat (!) etmek için kitap yazıyorlar.[1]

"Fethü'l-Beyân"[2] *adlı kitabın yazarı tefsir alimlerinin istisna konusundaki görüşlerini naklettikten sonra kendisinin tercih ettiği görüşü şöyle: "Allâh Teâlâ'dan başkasının çare olamayacağı belâ ve musibetlerden kurtulmak için, boynunu büküp sızlanarak Rasûlüllah (sav)'den yardım dileyen kişinin önündeki en büyük engel işte budur.*

Yine nasıl olur da bir kişi, peygamberleri, evliyaları ve bütün insanları yaratan, onların rızkını veren, öldüren ve dirilten âlemlerin Rabbi olan Allâh'tan istenmesi gereken bir şeyi, bir peygamber, bir melek veya bunu yapmaya güç yetiremeyecek bir

---

[1] Sanki Reşid Rıza, Ezherli alimlerden **"Mahlûkâtın Efendisi Rasûlüllah (sav)'den Yardım İstemeyle İlgili Yaşanmış Kıssalar"** adlı kitabı kastediyor.

[2] Sıddık Hasan Han, Cilt 3, sayfa 225-226.

evliyadan ister? Nasıl olur da rabblerin Rabbi olan, herşeye gücü yeten, herşeyi yoktan yaratan, rızık veren, istediğinden geri alan Allâh'ı bırakır?! Cevap olarak bu âyetin sana verdiği mesaj yeter. Allâh Teâlâ, âdemoğlunun efendisi, peygamberlerin sonuncusuna, kullarına şöyle demesini emrediyor: "Ben kendime bile ne bir zarar, ne de bir fayda veremem."

Rasûlüllah (sav), Allâh'ın peygamberi olarak kendisine faydası ve zararı yoksa, bir başkasına nasıl olur? Veya O'nun sahip olduğu peygamberlik derecesine ulaşmayan birisinin kendisine faydası olmazken başkasına nasıl olur?

Allâh'tan başka kimsenin derman olamayacağı hacetlerini, yerin altında çürümüş olan ölülerin kabirlerinde toplanarak, onlardan isteyen insanların hali ne acaiptir? İçine düştükleri şirkin farkına nasıl varamıyorlar? "Lâ ilâhe illallâh" kelimesine ve "De ki: O Allâh tektir." âyetinin mânâsına ters düştük-lerine nasıl dikkat etmiyorlar!

Bu tür insanların düştüğü durum karşısında ilim adamlarının susması benim çok acaibime gidiyor. Cahiliye dönemine geri dönmelerine, hattâ ondan daha kötü duruma düşmelerine engel olamıyorlar. Çünkü cahiliye insanı, Allâh'ın yaratıcı olarak rızık veren, öldüren ve dirilten olduğunu, hayır ve şerrin O'ndan geldiğini biliyorlardı. İbadet ettikleri putlarının Allâh katında kendilerine şefaatçi olacağını kabul ediyorlardı. Günümüzdeki insanlar ise sadece kabirdeki ölülerin fayda ve zarar vereceğini kabul ediyorlar. Düşmanlardan kurtulup özgürlüğe kavuşmayı onlardan istiyorlar. Onların bu tür isteklerini duymaman, senin için daha iyidir. Allâh dinine yardım eder, şirkin ve küfrün her türlü pisliklerinden korur. Fakat mâlesef şeytanın bu yolla tuzağa düşürdüğü, Ümmet-i Muhammed'den bir çoğunun "iyi işler yaptıklarını sandıkları" küfrü ile gözünün içi güler, gönlü hoş olur ve sevinir."

Yine Reşit Rıza, *"… dini yalnız Allâh'a halis kılarak: "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükr edenlerden*

olacağız" diye Allâh'a yalvarırlar." (Yûnus 22) âyetinin açıklamasında şöyle diyor: *"Bu ve bunun benzeri âyetlerde müşriklerin sadece en zor hallerinde, hiçbir tutunacak dalları olmadığında Allâh'a yalvardıklarını açık olarak görmekteyiz. Fakat günümüzde sayıları sayılmayacak kadar çok müslüman, kendi inançlarına göre en zor anlarında Abdulkâdir Geylânî, Ahmed Rufâî, Bedevî ve Dessûkî gibi ölülerden yardım istemektedirler. Başlarına sarık takan Ezher'in alimlerinden olsun veya başkaları, özellikle bekledikleri türbelere ziyarete gelenleri ölülerden yardım istemek gibi şirke teşvik edip, onlardan aldıkları paralarla geçinen türbe bekçileri, yaptıkları bu çirkin işe bir de kılıf uydurmakta, Arapça'daki mânâsını değiştirerek "tevessül etme"*[1] *adını vermektedirler.*

Mısır'da ve Suriye'de bir çok insandan duyduğum bir hikâyeyi, başka yörelerde bulunan insanların hurafeleri daha çok bu iki ülkedekilerine benzediği için, özetle anlatmak istiyorum: "Bir grup insan denizin içinde gemide yolculuk ederler. Gemi dalgalardan dolayı sallanmaya başlar. O kadar ki neredeyse batacaklar. Başlarlar dua etmeye. Kimisi; "Yetiş yâ Abdulkâdir Geylânî!" der. Kimisi; "Yetiş yâ Rufâî hazretleri!" der. Kimisi; "İmdat yâ Bedevî!" der. İçlerinde bulunan hakiki bir müslüman bu durumu görünce kendini tutamaz, şöyle der: "Yârabbi, Sen'den başkasından yardım isteyen şu insanları boğ!" (11/338-339)

Reşid Rıza daha sonra yazarın babası tefsirci Alûsî'nin **"Rûhu'l-Meânî"** adlı kitabından benzer şeyleri aktarıyor. Alûsî diyor ki:

"Bu âyette anlatılmak istenen sadece duayı Allâh'a has kılmak değildir. Aynı zamanda bütün ibadetleri de Allâh'a has

[1] Tevessül hakkında geniş bilgi için Guraba Yayınları'ndan çıkan Şeyh Albânî'nin Tevessül kitabına bakabilirsiniz.

kılmak gerekir. Çünkü sadece dua etmekle müşrikler dini Allâh'a has kılmış olmazlar. Âyette, ne şekilde olursa olsun müşriklerin o hallerinde Allâh'tan başkasından yardım istemediklerini göstermektedir. Senin de bildiğin gibi eğer bugün karada ve denizde insanın başına kötü bir durum veya önemli bir iş geldiğinde, kendisini bu durumdan kurtaracak faydası ve zararı olmayan, görmeyen ve duymayan şeylerden yardım isterler. Kimisi Hızır(as)'dan, İlyas(as)'dan yardım ister, kimisi Ebu'l-Hamîs veya Abbas'tan, kimisi kendi mezhebinin imamından yardım ister, kimisi tarikat şeyhlerine yalvarır. Ve sen onlardan hiçbirini boyun eğerek cân-ı gönülden hakiki kurtarıcıları olan Allâh'tan yardım istediğini göremezsin, akıllarına dahi gelmez. Eğer sadece Allâh'a dua edip O'na yalvarsalar ve O'ndan yardım isteseler, Allâh onları o korkunç durumdan kurtarır. Şimdi Allâh için bana söyleyin: Bu durumda hangileri daha çok doğru yolda, bu dua edenlerden hangilerinin duası kabul olur?

Cahiliye fırtınasının ortalığı kasıp kavurduğu bu zamandan Allâh'a sığınırız. Ortalıkta sapık inançlar dalgalanmakta, şeriat gemisi batmış, Allâh'tan başkasından yardım istemek kurtuluş çaresi olmuş. İyiliğe davet etmek çok zor ve imkânsız hale gelmiş, kötülüklere engel olamadan toplum kendi kendine ölmüş."

Bana (Albânî) öyle geliyor ki, Allâme Alûsî (rh.) bu sözleriyle, alimlerin bid'atleri teşvik ettiğinden ve başlarındaki yöneticilerin münafık olmasından dolayı insanların çoğunda şirk ve bid'atlerin yaygınlaştığını, bu yüzden her zaman ve mekânda tebliğe devam eden İslâm davetçilerinin karşılaştıkları zorluklara dikkat çekiyor. *"Allâh emrini yerine getirmeye kâdirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."*

Benim buradaki amacım, rubûbiyet ve ulûhiyet tevhidi ile onun zıddı olan şirk ve putçuluğu anlatarak sözü uzatmak değil.

Zaten bunu anlatmak bu önsöze sığmaz. İbn Teymiye, İbn Kayyım, Muhammed b. Abdulvahhâb, San’ânî ve Şevkânî gibi büyük tevhid alimleri bu meseleleri hakkıyla anlatmışlardır. Benim amacım, "ölülerin işitmesi" meselesinin şirkin çeşitlerinden birisi olduğunu açıklamak ve ölülerin duymadığını ispatlayarak bu meseleyi ortadan kaldırmaktır. Çünkü ben çok iyi biliyorum, ölmüş evliyalardan yardım isteyenler, açıklaması yukarıda geçen o korkunç sapıklığı kendilerinde hissetmemektedirler. Hayatta yaşayan evliyalardan (güç yetirebilecekleri şeylerde) yardım istemek doğru olduğundan, onlar buradan hareket ederek ölmüş evliyalardan da yardım isteneceğini caiz saymaktadırlar! Alimler bu konuda onları reddetmektedirler. İslâm alimlerine göre hayatta yaşayan evliyalardan genel anlamda yardım istenmez. Hayatta yaşayan evliyaların sadece güç yetirebileceği şeylerde yardımı olabilir ki zaten onu da evliyalara Allâh bağışlar. Ayrıca hayatta yaşayan evliyaların yardımı, cennete girme, rızık artırma, şifa verme, kalplere hidayet verme ve günahları bağışlama gibi Allâh’ın rabbliğini ispatlayan şeylerde olamaz. Bunları hayatta yaşayan evliyalardan istemek şirktir, büyük bir sapıklıktır. Açıkça bilindiği gibi böyle bir inanç, bırakın Allâh’ın rabb olmasını, ilâh olmasını dahi ortadan kaldırır. Öyleyse hayatta yaşayan evliyalardan yardım istemenin neticesi ne olur? Hiç şüphesiz daha kötü ve çirkindir…

-Yaptığım düzenli araştırmalar neticesinde vardığım noktaya göre- Allâh’ın dışında başkasından yardım isteyenlerin sadece şu şüpheden başka söyleyecekleri hiçbir şeyin kalmadığını çok iyi biliyorum. Onlar diyorlar ki: Söylediğiniz herşeyi kabul ettik diyelim. Dünya hayatında iken kendilerinden istenmesi caiz olan güç yetirebilecekleri şeyleri öldükten sonra da onlardan istememize engel olacak bir şey var mı? Meselâ dua etmelerini

istemede olduğu gibi. Örneğin: *"Yâ Rasûlallah, bize yağmur ver!"* veya *"Bize şefaat et!"* demek yerine: *"Allâh'a dua et; bize yağmur versin."* veya *"Seni bize şefaatçi kılsın."* demek gibi. Ama direkt olarak: "Yâ Rasûlallah, bizim günahlarımızı bağışla!" demiyoruz da sadece: *"Bizim günahlarımızı bağışlaması için dua et."* gibi kullandığımız anlatım şekli yanlış dahi olsa bunun ne gibi bir sakıncası olur ki? Nitekim bir hadiste şöyle gelmiştir: "... *Sizin yaptığınız ameller bana sunulur. Eğer onlardan iyi olanlarını görürsem bunun için Allâh'a hamd ederim. Eğer onlardan kötü olanlarını görürsem sizin için Allâh'tan bağışlanmanızı dilerim."*[1]

Buna cevap olarak şunu söyleyebilirim:

Eğer gerçek kastınızın bu olduğunu kabul etsek bile, aslında böyle bir şeyi istemek yanlıştır, caiz değildir. Bilâkis böyle bir şeyi istemekten derhal sakınmak gerekir. Nedenini iki yönden açıklayabiliriz:

Birincisi: Böyle bir şey tek olarak kendisine ibadet ve dua etmede, Allâh'a olan ihlâsı ortadan kaldırır. İleride de geleceği gibi Allâh'tan ayrı olarak ölmüş evliya ve mübarek kişilerden dua etmesini istemenin açıkça yasak olduğuna dair bir çok âyet vardır. Bu âyetlerden bazıları daha önce de geçmişti. O âyetlerden bir tanesi şudur:

> *"(Müşriklere) de ki: Allâh'tan başka ilâh saydığınız şeyleri çağırın! Onlar ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahiptirler. Onların buralarda hiçbir ortağı yoktur. Allâh'ın huzurunda, kendisinin izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez."* (Sebe' 22-23)

[1] Bu hadis zayıftır. Ben onu **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 975) gösterdim.

Şeyhulislâm İbn Teymiye, **Mecmû'u'l-Fetâvâ**'da (1/179-181) bu âyetin açıklamasında şöyle diyor: *"Bu anlamdaki âyetler Kur'ân-ı Kerîm'de çoktur. Kur'ân, ister melek, ister peygamber, ister bir başkası olsun, Allâh'tan başkasına yakarmayı yasaklamaktadır. Çünkü böyle bir şey şirktir veya şirke götüren bir yoldur. Yalnız bunlardan hayatta olan birisinden dua ve şefaat isteğinde bulunmak aynı değildir. Çünkü bu, işi şirke vardırmaz. Zira hayatlarında ve huzurlarında hiçbir peygamber ve salih kula yakarılmamıştır; çünkü bu zât böyle yapanı hemen engeller. Ama vefatlarından sonra onlara duada bulunulmasında durum bunun tersinedir ve bu onlarla şirke düşülebilecek bir tuzaktır, gıyaben onlardan istekte bulunmak da aynı şekilde olup, şirke götüren bir sebeptir.*

Herhangi bir kimse peygamberi ya da meleklerden bir meleği görüp de: "Benim için dua et" derse, gıyabında ondan talepte bulunan kimsenin aksine, bu hal onu şirke götürmez. Çünkü gıyâben talepte bulunma, her zaman şirke sebep olmaktadır. Zira o anda huzurda bulunmayan veya ölmüş bulunan kişi, şirke düşeni engelleyememekte, aksine kalpler ona duaya ve şefaat talebine takılınca, bu durum şirke yol açmaktadır. Bu durumda kişi aynen müşriklerin ve ehl-i kitab ile müslümanlardan bid'at ehlinin içerisine düştüğü gibi bu zâtların kabrinin, heykelinin veya benzer şeyinin bulunduğu yere yönelip yalvarıp yakarmaktadır.

Bilindiği üzere melekler mü'minler için dua ve istiğfar ederler. Nitekim Allâh Teâlâ şöyle buyuruyor:

> *"Arş'ı yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rabb'lerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler. Mü'minlerin de bağışlanmasını isterler: 'Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin herşeyi kuşatmıştır. O halde tevbe eden ve senin yoluna gidenleri bağışla, onları cehennem azabından koru!' (derler)."* (Ğâfir 7)

Görüldüğü gibi melekler, kendilerinden hiç kimse istemeksizin mü'minler için mağfiret dilemektedirler. Aynı şekilde Peygamber Efendimiz'in veya diğer peygamber veya salih kullardan birisinin ümmetinin seçkinleri için dua ve şefaatte bulunduklarının rivayet edilmesi de bu kabildendir. Onlar hiç kimsenin isteği olmaksızın, Allâh Teâlâ'nın kendilerine izin verdiği şeyleri yaparlar.

Meleklere yalvarmak caiz olmadığına göre, kendileri dua edip şefaatte bulunsalar bile vefat etmiş peygamberler ve salih kullara yalvarmamız ve onlardan dua ve şefaat talep etmemiz; iki sebepten dolayı caiz değildir:

Bu sebeplerden birincisi şudur: Onlar, kendilerinden talep olunmasa bile, bu konuda Allâh Teâlâ'nın kendilerine emrettiğini yerine getirir; kendilerinden talep olunduğunda da, emrolunmadıklarını yapmazlar. Dolayısıyla onlardan istekte bulunmanın hiçbir faydası yoktur.

İkincisi ise: Bu durumda onlara yakarma ve onlardan şefaat dileme, onlarla şirke düşmeye neden olur; burada böyle bir tehlike vardır. Onlardan istenilen şeyin bir faydasının olacağı farzedilse bile bu tehlike daha ağır basmaktadır; bu istekte hiçbir yarar olmadığı zaman ise ne demek lâzım?! Yalnız onlar hayatta yaşıyor iken ve huzurlarında onlardan istekte bulunmak böyle olmayıp bunda tehlike yoktur. Çünkü onlar, insanları kendileri sebebiyle şirke düşmekten alıkoyarlar. Hattâ bunun faydası dahi vardır. Şöyle ki; onlar bu dünyada bütün mahlûkâtın faydasına yaptıkaları şeylere karşılık ecir ve mükâfât alacaklardır. Çünkü onlar, amel ve mükellefiyet dünyasındadırlar; onların âhirette şefaatlerinde ise kıyamet günü Allâh Teâlâ'nın onlara görülmesi söz konusudur."

Yine başka bir yerde (1/330) şöyle demektedir:

"Peygamberler ve salihler de böyledir. Onlar her ne kadar kabirlerinde diri olsalar ve yaşayanlar için dua ettikleri düşünülse ve buna dair bir takım rivayetler olsa da, hiç kimsenin

onlardan bunu istemesi caiz değildir. Seleften hiç kimse böyle bir şey yapmamıştır. Çünkü bu, insanı şirke ve Allâh’ın yanısıra onlara ibadet etmeye götüren bir yoldur. Halbuki, hayatta iken onlardan bunu (bize dua ve istiğfar etmelerini) istememiz böyle değildir. Çünkü bu, şirke götürmez. Hem sonra, meleklerin ve öldükten sonra peygamberler ve salihlerin yaptıkları, Allâh Teâlâ’nın, yeryüzünde hakim olan kanunu olup, isteyenlerin istemelerinin bu işlerde herhangi bir tesiri olmaz. Halbuki, hayatlarında onlardan herhangi birinden istekte bulunmak böyle değildir. Zira bu durumda isteyenin isteğine cevap vermek dinen caizdir. Ama onlar öldükten sonra kendilerinden sorumluluk kalkar."

Özet olarak şunu söyleyebiliriz: Vefat ettikten sonra peygamberden veya evliyalardan yardım, şefaat vb. şeyleri istemek caiz değildir, çünkü bu şirktir veya insanı şirke götürür. Yukarıda açıklanan birinci sebep budur.

İkinci sebep ise; böyle bir şeyi yapmak ahmaklık ve saçmalık olur. Allâh’a inanan ve akıllı olan bir insan bunu kabul etmez. Çünkü fıtrata ve yaratılışa ters olduğu için böyle bir şeyi terkeder. Bu yüzden Allâh Teâlâ Kur'ân’ın bir çok yerinde müşrikleri bu yönden susturmaktadır. O şöyle buyuruyor:

> *"(Ey kâfirler!) Allâh’ı bırakıp da yardım istedikleriniz, sizler gibi kullardır. (Onların ilâh olduğu iddianızda) doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler! Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var veya görecekleri gözleri mi var (neleri var)?"* (A’râf 194-195)

Yine İbrahim (as)’ın babasına ve kavmine verdiği cevap aynı yolla olmuştu:

> *"Bir zamanlar O, babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiç bir fayda sağlamayan bir şeye niçin ibadet edersin?"* (Meryem 42)

"Hani O, babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti. "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz" diye cevap verdiler. İbrahim: Peki, dedi, yalvardığınızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı?"

Bu kesin cevapla hakkı vicdanlarında kabul etmişlerdi. Fakat inat ettiler ve şöyle diyerek haktan yüz çevirdiler:

"Hayır, ama biz babalarımızı böyle yapar bulduk." (Şuarâ 70-74)

Allâh'ı bırakıp da peygamberlerden ve evliyalardan yardım istemekle imtihan olunan ey müslüman! Dikkat et! Bütün bunları bildikten sonra, onlardan yardım istediğinde seni duyacaklarına mı inanıyorsun? Öyleyse akla ve sağlam fıtrata ters düşerek, İbrahim (as)'ın kavmi veya diğer kavimlerde olan müşriklerle senin aranda bir fark kalmaz. Dolayısıyla müslüman ve imanlı olduğunu iddia etmenin senin bu halde bulunmana bir faydası olmaz. Çünkü Allâh Teâlâ Kur'ân'da şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allâh'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun."* (Zümer 65) Ve eğer onların seni duyduklarına inanıyor da bundan dolayı onlara yalvarıyor ve onlardan yardım istiyorsan bu da müşriklerin içinde bulundukları başka bir sapıklıktır. Ben, onlardan olmayasın diye, senin için Allâh'a sığınırım.

Ey müslüman kardeşim, şunu çok iyi bil ki, içlerinde peygamberler ve evliyalar da dahil olmak üzere Allâh Teâlâ'nın kullara verdiği duyma, görme, tutma, yürüme vb. bütün güç ve özellikler bilindiği gibi ölümle birlikte yok olur gider. Sadece ruh[1] ve sahih hadiste geldiği üzere peygamberlerin cesedi kalır.[2] Kim ki kabirdeki ölülerin işittiğini iddia ederse, sanki onların gördüğünü, tuttuğunu ve hayatta yaşayanlar üzerinde etki sahibi

[1] 103. sayfaya bakınız.

[2] 105. sayfaya bakınız.

olduğunu iddia etmiş olur. Böyle bir şeyi iddia etmek gerçek dışı, akla yatmayan, saçma bir söz olur. Ayrıca bu, dinen de caiz değildir. Çünkü ölümden sonraki hal, ğaybî (bilinmeyen)dir ve onu da Allâh'tan başka kimse kesinlikle bilemez. Durum bundan ibaret olunca –ki bunda hiçbir şüphe yoktur- dinen bir delil olmadığı sürece ölüler hakkında anlatılan hiçbir şey caiz değildir. Öyleyse ölüler hakkında, onların işiteceğine dair, yani ölünün ölmeden önce işittiği gibi öldükten sonra da işitir diye kesin bir delil var mı? Yoksa durum bunun tam tersine mi? Yani yazarın bu kitapta dört mezhep imamının ve diğer alimlerin görüşlerine dayanarak konuyu geniş bir şekilde açıkladığı gibi mi!?

İşte bu benim Kur'ân'dan ve sahih hadisten delillerini göstererek doğruluğunu ortaya çıkarmak istediğim şeydir. Bu kitabı okuyan herkesin meseleyi dört kulakla dinlemesini, kalbinin bu görüşe meyletmesini ve Rabbi'nin şu âyetine tâbi olmasını ümit ederim:

> *"Bil ki sen ölülere işittiremezsin, arkalarını dönüp giderlerken sağırlara da daveti duyuramazsın. Zen körleri sapıklıklardan çevirip doğru yola getiremezsin. Ancak âyetlerimize inanıp da teslim olanlara duyurabilirsin."* (Neml 81-82)

ÖLÜLERİN İŞİTMEDİĞİ GERÇEĞİ

Bilin ki bu, ölülerin işitmesi veya işitmemesi, asılını Allâh Teâlâ'dan başka kimsenin bilemediği gayb ve berzah âlemi hallerindendir. Bu yüzden kesin delil olmadan, bir takım görüş ve düşüncelerle bu meseleye dalmak doğru olmaz. Senin de göreceğin gibi yazar birinci bölümde, Hanefîler'in ölülerin işitmediğine dair delillerini anlatacak; ikinci bölümde diğer mezheplerden de benzer nakilleri yapacak, bir diğer gruptan ölülerin işittiğini anlatacak. Bunların sayısının az, diğerlerinin çok olması benim için önemli değil. Doğru, sayının azlığı veya çokluğuyla bulunmaz. Ancak Kur'ân ve hadisteki değişmez deliliyle ve onları doğru anlamakla bulunur. Allâh'ın izniyle benim üzerinde bulunduğum anlayış da işte budur. Ve ben derim ki:

Birinci gruptakilerin delil olarak aldıkları âyetler şunlardır:

> *"Sen kabirdekilere işittiremezsin!"* (Fâtır 22)
>
> *"Elbette sen ölülere işittiremezsin; arkalarını dönüp giderlerken sağırlara daveti duyuramazsın."* (Neml 80; Rûm 52)

Karşı tarafın cevabı bu iki âyetin mecaz mânâda olduğu şeklindedir. Âyetteki "ölüler" ve "kabirdekiler"den kasıt, gerçekten ölüler anlamında değildir. Bundan kasıt, yaşayan kâfirlerdir ve onlar içinde bulundukları halleri ile ölülere benzemektedirler. Yani ileride 93. sayfada Hâfız İbn Hacer'in de dediği gibi:*"Onlar ölü halinde gibidirler veya kabre giren insan gibidirler mânâsındadır."*

Ben derim ki: Hiç şüphesiz bu iki âyeti öncesiyle beraber düşünen, mânâsının Hâfız İbn Hacer'in dediği gibi olduğunu anlar.[1] Bildiğim kadarıyla bu konuda da tefsir alimleri arasında herhangi bir ayrılık yok ve söz konusu iki âyeti bu şekilde anlamaya da bir mani yok. Çünkü, bilindiği gibi Allâh Teâlâ gerçekten işitmedikleri için ölüleri, yaşayan kâfirlere benzetmektedir. Bu benzerlikten şu anlaşılır: Kendisine benzetilenler -yani kabirdeki ölüler- işitmezler. Aynı *"Zeyd cesurlukta aslan gibidir"* örneğinde, aslanın kendisinden çok daha cesur olmasına rağmen Zeyd'in ona benzetilmesinde olduğu gibi. Burada cümlenin gelişi, aslanın cesurluğundan değil, Zeyd'den bahsetmektedir ve bu yüzden aslana benzetilmiştir. Yukarıdaki iki âyet de böyledir.

Eğer söz konusu yaşayan kâfirler olsaydı da, kabirdeki ölülere benzetilseydiler, o zaman kabirde yatan ölülerin işitmediği tezi doğru olmazdı. Bu yüzden aklı başında olan her Arap, kabirde yatan ölülerin, hayatta yaşayan ölülere benzetilmesini anlamaz. Çünkü biraz önce Zeyd örneğinde de olduğu gibi yaşayan ölüler, işitme yönünden kabirde yatan ölülere göre daha çok işitirler. Durum böyle olduğuna göre kabirde yatan ölüler işitmezler.

Ölülerin işitmediğini kabul etmekten başka yapacakları bir şey kalmayan bazı karşıt görüş sahipleri, bu sefer *"Kendilerine faydalı olan şeyi işitirler!"* diye bir şart koydular. Fakat ne yazık ki faydası olmayan bir işitme![2] Onların getirdikleri bu şart, benzetmedeki benzeyeni, kendisine benzetilen kılarak, benzetmeyi kalbinden yararak ikiye ayırmaktadır. Getirdikleri bu şart, kâfirlerden yaşayan ölüler için geçerlidir. Çünkü onlar gerçekten işitirler fakat işittikleri şeyden fayda görmezler. Bu da

[1] Büyük alim Muhammed Emin Şenkîtî, tefsiri **"Edvâ'u'l-Beyân"** da bunu çok geniş bir şekilde açıklamaktadır. (6/416-421)

[2] Bkz. İçinde ilginç ve acaip rivayet ve görüşlerin olduğu İbn Kayyım'ın yazdığı söylenen **Kitâbu'r-Rûh** s:45-46.

zaten herkesin bildiği belli bir şeydir. Öyleyse nasıl oluyor da işittikleri şeyden faydalanamayan yaşayan ölüleri aynı, kesin olarak işitmedikleri bilinen kabirdeki ölüler gibi bir tutmak caiz oluyor? Dolayısıyla âyetlerdeki benzetme en güzel şeklini almakta, ileri sürülen şart da geçersiz kalmaktadır.

Eğer ölülerin işittiğine dair kesin bir delil olsaydı, o zaman buna iman etmek gerekecek, yukarıdaki iki âyet gibi buna zıt gözüken delillerin arası bulunacaktı. Ve böylece gerçekten yukarıda getirilen şartı kabirde yatan ölüler için söylemek mümkün olacaktı.

Fakat böyle bir delil olmadığı gibi, bunun aksine deliller bulunmaktadır. Şimdi size bu delilleri açıklayalım:

BİRİNCİ DELİL:

İkinci âyetin devamındaki Allâh Teâlâ'nın şu sözüdür:

"Arkalarını dönüp giderlerken sağırlara o daveti duyuramazsın." (Neml 80, Rûm 52)

Allâh Teâlâ bu âyette onları –kâfirlerin yaşayan ölülerini- ayrıca sağırlara da benzetmektedir. Öyleyse onların sağırlara benzetilmeleri, işitmeleri gerekir anlamına mı gelir? Fakat faydası olmayan bir işitme! Yoksa, hakkında bir anlaşmazlık olmayan ve açıkça gözüken, kesin olarak ölülerin işitmediği anlamına mı gelir? Rivayet tefsirlerinden bizim görüşümüzü destekleyen İbn Cerîr tefsirinde (21/36) bu âyet için şöyle deniliyor:

"Bu bir benzetmedir. Mânâsı ise: Şüphesiz sen, Allâh'ın kulaklarını mühürlediği, üzerlerine indirdiği okunan öğütleri anlamalarını çekip alan müşriklere anlatamazsın. Yine sen

onlara kulaklarını versen de, Allâh’ın duymalarını yok ettiği ölülere de anlatamazsın.

"Sağırlara o daveti işittiremezsin" sözünde ise buyuruyor ki: İşitme duyusu kendilerinden çekilip alınan, sana arkalarını dönüp gittiklerinde sağırlara da duyuramazsın. Yine, Kur'ân’ın âyetlerini anlamalarını Allâh’ın yok ettiği onlara bunu duyurmaya ve anlatmaya güç yetiremezsin."

Sonra sahih bir senedle Katâde’den şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Allâh bu örneği, kâfir için misal vermektedir. Ölü birisi nasıl yapılan daveti duyamaz ise, kâfir birisi de aynı onun gibi duymaz. "Sağırlara o daveti işittiremezsin." Buyuruyor ki: Eğer sağır arkasını dönüp gittiğinde ona seslensen duymaz, aynı şekilde kâfir de duymaz, duysa bile duyduğundan faydalanamaz."

Dürer’de (5/114) İbn Cerîr bu rivayetin dışında tutularak (!) rivayet, Abd b. Humeyd, İbn Münzir ve İbn Ebî Hâtim’e nisbet edilmektedir.

Kurtubî ise bu âyeti İbn Cerîr’den yukarıdakinin benzerini sanki kısaltarak tefsir etmektedir (13/232). Güvenilir tefsir kaynaklarında sabit olan bu nakillerden de anlaşıldığına göre kabirdeki ölüler aynı sağırın arkasını dönüp gittiği gibi işitmezler.

Bu konuda gerek hadis kitaplarında ve gerekse diğerlerinde bulunan Hz.işe’nin de anladığı ve ondan meşhur olan görüş işte bu görüştür. Yazar kitabın bir çok yerinde bunu nakletmektedir. (Bkz. S: 73, 75, 78, 89, 90, 92). Ayrıca bu görüş az sonra da geleceği gibi Rasûlüllah (sav)’ın Bedir’de ölen müşriklere seslendiğinde sahâbeden Hz.Ömer ve diğerlerinin de görüşüdür. Yazar gibi başkaları da bunu gözden kaçırmaktadır.

İKİNCİ DELİL:

"İşte Rabbiniz Allâh'tır. Mülk O'nundur. O'nu bırakıp da kendilerine yalvardıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir. Eğer onlara yalvarsanız, sizin yalvarmanızı işitmezler. Faraza işitseler bile, size cevap veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koşmanızı reddederler. (Bu gerçeği) sana, herşeyden haberi olan (Allâh) gibi hiç kimse haber veremez." (Fâtır 13-14)

Ben derim ki: Bu âyet açıkça müşriklerin Allâh'tan ayrı olarak kendilerine yalvardıkları ölmüş evliya ve mübarek şahısların işitmediğini göstermektedir. Onlar müşriklerin resim ve heykellerini yaptıkları şahıslardır. O putlara değil, onların şahsiyetlerine ibadet ediyorlardı. Nûh sûresindeki âyette buna delil olarak şöyle buyurulmaktadır:

"Ve dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Vedd'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vaz geçmeyin!" (Nuh 23)

Buhârî'nin rivayet ettiği hadiste seleften İbn Abbas ve diğerleri bu âyetin tefsirinde şöyle diyorlar: *"Bu beş isim Nûh kavminde yaşayan salih kişilerin adları idi. Bunlar ölünce şeytan, insanlara bunların hatıralarını devam ettirmek için yaşadık*ları *yerlere heykellerini dikmelerini ilham etti. Onlar da bunu yaptılar ve diktikleri heykellere onların isimlerini verdiler. Önceleri bunlara tapan yoktu; fakat onları dikenler öldükten sonra zamanla haklarındaki bilgiler ve heykellerin dikiliş gayeleri unutuldu ve insanlar bunlara tapmaya başladılar."*

Bunun bir benzeri olarak âyette şöyle buyurulmaktadır:

"Allâh'ı bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler: Onlara, bizi sadece Allâh'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz, derler." (Zümer 3)

Bu âyette de açıkça görüldüğü gibi müşrikler, salih kişilere ibadet etmekte idiler. Bu yüzden onları Allâh ile kendileri

arasında aracı kılıyorlar ve şöyle diyorlardı: *"Onlara, bizi sadece Allâh'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz."* Bu şekilde doğru yaptıklarına inanarak, onların işittikleri, fayda ve zarar verdikleri yanılgısıyla onlara yalvarıyorlar ve Allâh'tan gayrısına ibadet ediyorlardı. Bir adi taş dahi olsa fayda, zarar ve iyiliği kimden isteyeceğini bilmeyen herhangi bir müşrik ne kadar saf akıllı da olsa, böyle bir yanılgıya düşmez.

İbnü'l-Kayyım **"Şeytanın Tuzakları"** adlı kitabında bunu şu şekilde açıklıyor (2/222-223): *"Şeytanın putlara ibadette müşriklere oynadığı oyun çok çeşitlidir. Her topluma kendi seviyelerine göre oyun oynar.*

Bir kısım Nûh kıssasında olduğu gibi, temsili resim ve heykellerini yaptıkları ölmüş şahıslardan yardım isteyerek onları yüceltirler. Zaten bu yüzden Rasûlüllah (sav), kabirleri mescid edinenleri lanetlemekte ve kabirlere karşı namaz kılmayı da yasaklamaktadır…. Müşrikler bunun yanlış olduğunu, ya cahillikten dolayı ya da müslümanlara inat olsun diye kabul etmediler. Onların bu kabul etmeyişi, müslümanlara bir zarar vermedi. Müşriklerin genelindeki putlara ibadet etmenin en büyük sebebi işte budur.

Müşriklerin ileri gelenleri ise akıllarınca bu putları, kâinâtı idare eden yıldızlar şeklinde kabul ettiler. Onları korumak için özel bölümler yaptılar, giriş ve çıkışı kontrol etmek için bekçiler yerleştirdiler. Dünyanın bir çok yerinde bu durum eskiden de öyleydi, şimdi de öyle. (Bu putların nerelerde bulunduğunu belirttikten sonra Güneş'e ve Ay'a tapanların nasıl bir din edindiklerini anlatıyor. Bir sonraki sayfada devamla şöyle diyor:)

Gerçek olan şu ki, ibadet edilen şahsın şekli, öldükten sonra put olarak ortaya çıkmıştır. Putu o şahsın boyu ve ebadı

ölçüsünde yapmışlardır ki, onun yerini tutsun ve onun yerine geçsin. Yoksa akıllı birisi, eliyle yonttuğu tahta veya taşı ibadet ettiği bir ilâh olarak kabul etmez."

Bana kalırsa, biraz önce geçen âyetteki, *"Sizin yalvarmanızı işitmezler"* sözünden kasıt, Allâh'ın dışında ibadet ettikleri temsili putlar değil, onların şahsiyetleridir. Âyetin devamında: *"Kıyamet gününde sizin ortak koşmanızı reddederler"* diye buyurulmaktadır. Bilindiği gibi ibadet edenler ve kendilerine ibadet edilen şahsiyetlerin beraber haşrolunmalarının aksine cansız cisim olan taştan putlar, dinen mes'ul olmadıkları için ahirette diriltilmezler. Çünkü Allâh Teâlâ şöyle buyuruyor:

> *"O gün Rabbin onları ve Allâh'tan başka taptıkları şeyleri toplar da, der ki: Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yoldan çıktılar? Onlar: Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz; fakat Sen onlara ve atalarına bol nimet verdin ki, sonunda (Seni) anmayı unuttular ve helâki hak eden bir kavim oldular, derler."*(Furkân 17-18)

Yine şöyle buyurmaktadır:

> *"O gün Allâh, onların hepsini toplayacak; sonra meleklere: Size tapanlar bunlar mıydı? diyecek. (Melekler de:) Sen yücesin, bizim dostumuz onlar değil, Sensin. Belki onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı; diyecekler."* (Sebe' 40-41)

Buna benzer bir âyet de şudur:

> *"Allâh: Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, "Beni ve anamı, Allâh'tan başka iki ilâh bilin" diye sen mi dedin, buyurduğu zaman O, "Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz."* (Mâide 116)

Kur'ân'ı en güzel tefsir eden, sadece Kur'ân ve sünnettir. Dolayısıyla bildiğim kadarıyla ne Kur'ân'da ne de sünnette Allâh'ın, cansız varlıkları dirilteceğine dair bir delil yok. Bu yüzden yukarıda bizim görüşümüzü açıkça belirten âyetleri kabul etmek gerekir.

Belki şöyle diyen olabilir: Sizin bu açıkladığınız görüş sağlamdır. Fakat Fâtır sûresindeki âyeti açıklayan bir çok tefsir aliminin görüşüne ve buna benzer mânâdaki âyetlere de terstir. Onlar şöyle diyorlar: Buradaki kasıt, cansız putların ta kendisidir. Bundan dolayı de *"Sizin yalvarmanızı işitmezler."* âyetini: *"Onlar fayda ve zararı olmayan taştan putlardır."* diye açıklıyorlar.

Ben buna şöyle cevap verebilirim: İlk bakışta bu benim açıklamamı iptal edebilir. Fakat bu demek değildir ki onlardan benim görüşümü destekleyen başka sözleri yoktur. Nitekim Kurtubî (14/336)'da ve ona uyan Şevkânî (4/333)'de de az önceki açıklamanın devamında şunları söylüyorlar: *"O'nu bırakıp da kendilerine taptıklarınız..."* âyeti, aklı başında olan kâfirlerden kiminin meleklere, cinlere, peygamberlere ve şeytanlara ibadet ettikleri anlamına da gelebilir. O zaman mânâ, onların sizin yaptığınız şeyin doğru olduğunda ısrar ettiklerini, müşriklere kendilerine ibadet etmeyi emrettiklerini de inkâr ettikleri, olarak anlaşılır. Aynı İsa (as)'dan bahseden şu âyette olduğu gibi: *"Hâşâ. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz."* Bunun benzerini Zümer sûresindeki âyetin tefsirinde de söylemektedirler.

Bana göre, bu son açıklamaları önceki açıklamalarından daha iyidir. Çünkü yaptıkları açıklama önceki açıklamalarına göre başka âyetlerle de takviye edilmektedir. Çünkü önceki açıklamalarında taş putların da dirileceği anlaşılıyor. Bu yüzden Şeyhü'l-İslâm Muhammed b. Abdulvahhab'ın oğlu Abdurrahman, kitabı **"Kurratu 'Uyûni'l-Muvahhidîn"** (s: 107-

108)'de, bu iki âyetin tefsirinde şöyle demektedir: *"Allâh Teâlâ bu âyete "İşte Rabbiniz Allâh'tır. Mülk O'nundur." diyerek başlıyor ve herşeyden haberdar olan Allâh, mülkün sadece kendisine ait olduğunu bildiriyor. Yaratılanların tümü O'nun tasarruf ve tedbiri altındadır. Bu yüzden "O'nu bırakıp da kendilerine yalvardıklarınız ise, bir çekirdek kabuğuna bile sahip değillerdir" demektedir. Durumu böyle olan bir varlığın, her türlü eksiklikten münezzeh olan Allâh'tan başkasından yardım istemesi asla caiz değildir. Allâh'tan başkaları ne zarar vermeye, ne de menfaat sağlamaya kâdirdirler. Bu nedenle ibadet çeşitlerinin en yücesi olan yalvarma da, samimi ve ihlâslı olarak Allâh için yapılmalıdır.*

Allâh, müşriklerin kendisi dışında yalvararak çağırdıkları varlıkların hiçbir şeye sahip olmadıklarını bildirmiştir. Çünkü onlar kendilerine yalvaranları işitmezler. İşittikleri varsayılsa bile, kendilerini yardıma çağıranlara cevap veremezler. Kıyamet gününde onların bu şirkini inkâr edip reddedecekler, onların yaptıkları fiillerden berî olduklarını söyleyeceklerdir. İşte bunu, ne yerde ne de gökte hiçbir şeyin kendisine gizli kalmadığı Allâh haber vermektedir. Çünkü bu mânâda bir yalvarma, Allâh'a şirk koşmaktır ve Allâh da bu inanç üzere huzuruna geleni asla bağışlamaz. Müşrikler de herşeyden haberdar olan Allâh'ı tasdik etmez, hüküm ve şeriat olarak ortaya koyduğu şeyde O'na itaat etmezler. Aksine: "Ölüler de işitir, fayda verir, zararı önler." derler. Bu halleriyle bunlar, İslâm'ı ve imanı terketmişlerdir. Nitekim bu ümmetin cahillerinin çoğunun inancı bu şekildedir."

Yukarıdaki *"Eğer onlara yalvarırsanız, sizin yalvarmanızı işitmezler."* âyetinden de açıkça anlaşıldığı gibi ölmüş evliya ve mübarek şahıslar işitmezler. Yine anlaşılacağı gibi, onlar gibi ölmüş durumda olan bütün ölüler işitmezler. Başarı Allâh'tandır.

ÜÇÜNCÜ DELİL:

Bedir Savaşı'nda kuyulara atılan müşriklerin ölülerinden bahseden hadis. Bu hadisin kısa ve uzun rivayetleri var. Ben buraya iki rivayet alacağım.

Birincisi: İbn Ömer hadisi. O dedi ki:

"Rasûlüllah (sav) Bedir kuyularının başında dikildi ve ölen müşriklere: "Rabbinizin size va'dettiğini gerçek olarak buldunuz mu?" dedi. Sonra: "Onlar şu an benim ne dediğimi duyuyorlar." dedi. Bu durum Âişe (ra)'ya anlatılınca, o şöyle dedi: "Rasûlüllah o sözüyle şunu söylemiştir: "Onlar şu an onlara söylediğim şeyin gerçek olduğunu biliyorlar." Sonra şu âyeti sonuna kadar okudu: "Sen ölülere işittiremezsin."

Hadisi, Buhârî (Fethu'l-Bârî, 7/242), Nesâî (1/693), Ahmed başka bir yoldan yine İbn Ömer'den (2/31) rivayet etmektedir. Diğer rivayetler bu kitabın 89 ve 93. sayfalarında gelecek.

İkincisi: Ebû Talha hadisi. Peygamber Bedir Savaşı bitince Kureyş'ten ölen 24 tane soylu kişinin cesetlerinin biraraya toplanmasını emretti. Bunlar Bedir kuyularından pis ve pis şeyleri içine alan bir kuyuya atıldılar. Peygamber, düşman bir kavme galip gelince, oranın açık bir sahasında üç gece kalmak âdetinde idi. Bedir Savaşı'ndan üç gün geçince Peygamber, devesinin getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye yüklenip bağlandı. Sonra Peygamber yürüdü. Sahâbîler de O'nun arkasından yürüdüler. Birbirlerine: *"Herhalde Peygamber bazı ihtiyaçları için gitmektedir."* dediler. Nihayet Peygamber, öldürülen Kureyş'in ileri gelenlerinin atıldıkları kuyunun bir tarafında durdu ve onları kendi adlarıyla ve babalarının adlarıyla çağırarak şöyle dedi: *"Yâ fulan oğlu fulan, yâ fulan oğlu fulan! Siz Allâh'a ve Rasûlü'ne itaat etmiş olsaydınız, itaatiniz sizleri*

sevindirir miydi? Biz, Rabbimiz'in bize va'dettiğini gerçek olarak bulduk. Siz de, Rabbiniz'in size va'dettiğini gerçek olarak buldunuz mu?"

Râvi Ebû Talha dedi ki: Ömer: *"Yâ Rasûlüllah! Kendilerinde ruhları bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsun?"* dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah: *"Muhammed 'in nefsi elinde olan Allâh'a yemin ederim ki, benim söylemekte olduğum sözleri, sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz."* buyurdu.

Katâde şöyle demiştir: *"Allâh onları ayıplamak, küçültmek, azap etmek ve kaçırdıkları fırsatlara yanmaları, yaptıkları zulümlere pişman olsunlar diye Rasûlüllah'ın sözünü onlara duyurmak için Bedir kuyusundaki cesetlere hayat verdi."* Hadisi Buhârî, Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Ben bunu 73. sayfadaki dipnotta gösterdim.

Bu hadisi delil olarak kullanırken iki noktaya dikkat etmek gerekir:

Birincisi: İlk hadiste Rasûlüllah (sav)'in Bedir ölülerinin işitmesiyle ilgili olarak "şu an" sözcüğünü kullanmamasıdır.[1] Bunun da anlamı, onlar bu vakit hariç hiç işitmezler, önemli olan da budur. Yazarın babası, büyük tefsir alimi Alûsî de kitabı **Rûhu'l-Meânî**'de (6/455) bu bilgiye işaret etmekte ve ölülerin işitmediğini üstüne basarak vurgulamaktadır. Yani, Bedir'de ölen müşrikler, Allâh Teâlâ'nın Rasûlüllah (sav)'e vermiş olduğu bir mucize ve harikulâde olarak o an O'nun seslenmesini işitmişlerdir. Bununla ilgili Hanefî alimlerinin ve diğer muhaddislerin açıklamaları 75 ve 78. sayfalarda gelecek.

Kurtubî Tefsiri'nde (13/232) ise şöyledir:

[1] Yazara göre 92. sayfada geçen Âişe hadisinde bu sözcüğün sağlam bir desteği vardır.

"İbn Atıyye[1] *dedi ki: Bedir'deki bu kıssa, Allâh Teâlâ'nın müşriklere idraklerini o an geri vererek Rasûlüllah (sav)'ın sözünü onlara işittirdiği hârikulâdelerden biridir. Eğer Rasûlüllah (sav) o an onların işittiklerini haber vermeseydi, onlara seslenişini hayatta kalan müşriklere yaptığı bir tehdit ve azarlama, mü'minler için ise sevinç ve gurur verici olarak kabul ederdik."*

Bana kalırsa bu yüzden Hatîb Tebrizî bu kıssayı kitabı **Mişkât**'ın mucizeler bölümüne almıştır. (Bkz: Hadislerini benim tahric ettiğim Mişkât'ın 3. cildi 5937 nolu hadisi)

İkincisi: Rasûlüllah (sav)'in Ömer'in ve sahâbeden diğerlerinin gönülerinde ve inançlarında yer eden düşünceye ölülerin işitmediğini yerleştirmesidir. Onlardan bazıları bunu dolaylı olarak, bazıları da açıkça söylemişlerdir. Fakat bunun böyle olduğuna dair bir açıklamaya ihtiyacı vardır ve ben de bununla ilgili olarak şöyle diyorum:

Dolaylı olarak söylemelerine gelince, Rasûlüllah (sav)'in müşriklerin ölülerine seslenmesini duyduklarında hemen: *"Kendilerinde ruhları bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsun?"* diye sormaları olmuştu. Çünkü ileride 92 ve 95'inci sayfalarda da geleceğj gibi bu rivayetin Enes'ten gelen benzerinde *"Ömer dedi ki"* yerine *"Sahâbe dediler ki"* lâfzı vardır. Eğer onların daha önce bunun böyle olduğuna dair Rasûlüllah(sav)'den öğrendikleri bir bilgi olsaydı, hemen O'na böyle bir şeyi sormazlardı, derhal bu düşünceyi bırakır, yanlış bildikleri şeyi terkederlerdi. Zaten o

---

[1] Abdulhak b. Galib b. Atıyye el-Mehâribî el-Gırnatî. Endülüslüdür. Tefsir, fıkıh, ahkâm ve hadis alimidir. 542 h. yılında vefat etmiştir.. **"el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz"** adlı eserinin iki cildi Fas'ta basılmıştır. 1401 h. yılının Rebîu'l-Evvel ayının başlarında Katar'ın başkenti Doha'da iken, Şeyh Abdullah Ensârî'den bu eseri tekrar basacağını duydum. Şu an 4. cildi basıldı. Allâh tamamına erdirsin.

anda da, onların düşüncelerinin yanlış olduğunu, dinde böyle bir şeyin olmadığını açıklayan Rasûlüllah'ın onlara yapması gereken tebliği de kaçınılmaz olurdu.

Fakat biz, hadisin rivayetlerinde bu şekilde bir açıklamayı göremediğimiz gibi, sonunda onlara şunu da söylüyor: *"Benim söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz"* Sizin de gördüğünüz gibi burada Sahâbe'nin bütün ölüler hakkındaki düşüncelerine ters olan genel bir kaide ortaya konmuyor. Bu ancak, eğer hatırlarsanız daha önce şerhi geçen *"Onlar şu an duyuyorlar"* lâfızlı İbn Ömer hadisinde de olduğu gibi, Bedir kuyularındaki müşriklerin o vakitte işitmelerine has olan bir durumdan haber vermektedir. Ve bu her ölü için de geçerli değildir. Yine Bedir'deki ölülere söylenen her söz, onların dışındaki ölüler için de geçerli değildir. İnşaallah bu açıklama yeterlidir. Bundan daha geniş açıklama birazdan gelecek.

İmam Ahmed (3/287)'de Enes (ra)'dan rivayet ettiği şu hadiste: *"…Ömer, Rasûlüllah(sav)'in seslenmesini duyunca şöyle dedi: "Yâ Rasûlüllah üç gün geçtikten sonra onlara mı sesleniyorsun? Onlar işitirler mi, Allâh Teâlâ şöyle buyurmuyor mu: "Sen ölülere işittiremezsin." Bunun üzerine Rasûlüllah (sav) şöyle buyurdu: "Canım elinde olan Allâh'a yemin ederim* ki, *[benim söylemekte olduğum sözleri] sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz. Fakat onlar cevap vermeye güç yetiremiyorlar."* Hadisin senedi Müslim'in şartına göre sahihtir.[1]

Ömer (ra)'ın da açıkça belirttiği gibi, O'nu bu şekilde konuşturan temel şey, yukarıdaki sözü geçen âyettir. Onlar bu

---

[1] Hadisin aslı Müslim'dedir (8/163-164). Parantez içindeki fazlalık da O'na aittir. Ayrıca bunu İmam Ahmed (3/219-220)'de de rivayet edilmektedir. Suyuti hadisi "**ed-Durr"'**de Müslim'e ve İbn Merduveyh'e nisbet etmektedir. Sanki o, hadisin aslı Müslim'de, metin şekli İbn Merduveyh'in demektedir. Bundaki yanılma ve eksiklik açıkça görülmektedir.

âyetin genelinden Bedir'deki ölülerin de içine girdiğini anladılar. Bu yüzden mesele onlara anlaşılmaz geldi ve bu karışıklığı gidermek için Rasûlüllah (sav)'den bir açıklama istediler. Bunun neticesinde de yukarıdaki açıklama meydana geldi.

Buradan anlaşıldığına göre Rasûlüllah (sav) –en başta Ömer (ra) olmak üzere- Sahâbe'ye Bedir'deki müşriklerin ölüleri ve diğer ölüler hakkındaki bu âyetin en kapsamlı genel yönünü nasıl anlamaları gerektiğini yerleştirmiştir. Çünkü O sahâbinin bu görüşünü kötü karşılamamış, ne de onlara *"Siz hata ettiniz, âyet genel olarak ölülerin işitmesini yasaklıyor"* da dememiştir. Aksine sahabeye âyeti nasıl anlamaları gerektiğini, Bedir'deki o ölüler hakkında onların göremedikleri, kendilerine gizli kalan şeyi açıklamıştır. Sahâbe de Rasûlüllah (sav)'in sözünü hakkıyla dinlediler. Öyleyse bu daha önce de geçtiği gibi, Rasûlüllah (sav)'in mucizesi olarak âyetin müstesna olan özel bir şeyidir.

Bu konuda her türlü şüpheyi çözerek yol gösterici şu uyarıyı yapmak güzel olur. O da daha önce geçen Hz.Âişe (ra)'nın Bedir'deki ölülerin işitmediğine, bu âyeti delil olarak alması tamamen Hz. Ömer (ra)'ın delil olarak almasına benzemektedir. Dolayısıyla Rasûlüllah (sav)'in Hz. Ömer (ra)'a yaptığı açıklamanın kesinleşmesinden sonra, artık bugün Hz. Aişe (ra)'nın hatası için herhangi bir neden yoktur. Belki de O'nun İbn Ömer'in Bedir'deki müşriklerin ölülerinden bahseden rivayetine karşı çıkması, "işitme" lâfzındaki yanılgısından kaynaklanmaktadır. Nitekim Sahâbe'den bir grubun, Hz. Aişe (ra)'nın rivayetini, İbn Ömer (ra)'ın rivayeti gibi kabul etmelerinden açıkça ortaya çıktığına göre, Hz.işe yanılmaktadır.

Eğer Sahâbe'den gelen rivayet ile Hz.Âişe (ra)'nın rivayetini birleştirme imkânı olsa idi, kitabın 73 ve 74. sayfalarındaki dipnottta da geleceği gibi, Hz.Âişe (ra)'ın hatasının âyeti delil olarak almada olmadığı, sadece olayın gerçek

yönünün O’na gizli kalması olarak görülürdü. Eğer böyle olmasaydı O’nun da konumu Rasûlüllah (sav)’in açıklamasıyla aynı diğer sahabilerin konumu gibi olacaktı. O konumda her türlü şüpheden uzak olan emin konumdur. Yine o saygınlığı dolayısıyla bu âyetten hariç tutulacaktı.

Biliniz ki, Rasûlüllah (sav)’in dini konulardaki açıklamalarını özenle ve dikkatlice anlayarak takip etmek ve onu delil olarak almak fıkhın inceliklerindendir. Bunu çok iyi anlamak gerekir. Çünkü Rasûlüllah (sav)’in bir konuyu açıklaması bilindiği gibi hak olan bir şeydir. Yok eğer bu olmazsa, akıl bir çok âyet ve hadisi yanlış anlar. Sizi fazla uzağa götürmemize gerek yok, işte bu önümüzdeki konu buna örnektir.

Bir çok yazar ve görüş sahibi kişiler, Bedir’deki müşriklerin ölüleri hadisinde Rasûlüllah (sav)’in: *"... benim söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz."* sözünün zahirî mânâsını delil alıp, üstelik Sahâbe’nin ölülerin işitmediği inancını Rasûlüllah (sav)’in kötü karşılamadan ve onların kendisinin bir mucizesi olarak o an işittiği görüşünü Sahâbe’ye yerleştirmesine dikkat etmeden, âdet üzere ölülerin işittiğini söylemektedirler. Neyse ki, bizim açıklamamızla hadis, ölülerin işitmediği anlamında bir delil haline dönmüştür. Gerçek olan da budur. Bu gerçeğin dışına çıkmak da, bütün diğer delillerde olduğu gibi ancak kesin bir delille olur.

Belki araştıran birisi buna benzer bir çok örneği bulabilir. Şu an aklıma gelen buna benzer iki örneği faydası olsun diye burada anlatayım:

Birincisi: Câbir (ra)’ın, Ümmü Mübeşşir (ra)’dan rivayet ettiği hadistir. O, Rasûlüllah (sav)’i, Hafsa (ra)’ya şöyle derken duymuştur: *"Rıdvan bey’atinde ağacın altında bey’at edenlerden inşâallah hiçbiri ateşe girmeyecektir."* Hafsa (ra): *"Hayır, yâ*

Rasûlallah" deyince Rasûlüllah (sav) O'na kızdı! Hafsa O'na: *"İçinizden, ateşe uğramayacak hiç kimse yoktur."* âyetini okuyunca, Rasûlüllah (sav) şöyle dedi: *"Allâh azze ve celle şöyle buyuruyor: "Sonra biz, Allâh'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız."* (Meryem 71-72) Hadisi Müslim ve diğerleri rivayet etmektedir.[1]

Bana kalırsa, Hafsa (ra)'nın bu âyetteki Arapça *"vurûd"* kelimesinden, insanlardan iyi olsun, kötü olsun herkes için geçerli olduğuna ve onların oraya hepsinin gireceklerini anladığına delil vardır. Bu yüzden Rasûlüllah (sav)'den Rıdvan Bey'ati'nde bulunanlar hakkında onların ateşe girmeyeceğini duyunca durum kendisine karışık geldi. Rasûlüllah (sav): *"Sonra biz, Allâh'tan sakınanları kurtarırız"* diye âyetin tamamını O'na okuyunca, bu karışıklık ortadan kalktı. O açıklamada da Rasûlüllah (sav) özetle; hadisteki ateşe girmelerine engel olan şeyin, ebedi olarak ateşe girmek anlamından ayrı bir şey olduğu şeklinde cevap vererek Hafsa (ra)'nın o yanlış düşüncesini giderdi. Birincisinde Rıdvan Bey'ati'nde bulunanlar gibi salihler anlatılmıştır. Bundan kasıt, hiç azap görmeyecekleridir, yani onlara hiç ateş dokunmadan direk cennete gireceklerdir. Diğerinde ise bütün insanlar için geçerlidir. Onlar da iki kısımdır: Kimilerine ateş dokunacak, kimilerine de dokunmayacaktır. Bunu da âyet, devamında açıklamaktadır.[2]

Bana göre, bu açıklamadan bir hüküm elde etmiş olduk. Eğer bu açıklama olmasaydı, âyetteki doğru mânâyı bulamayacaktık. O da ateşe girmek mânâsında olan âyetteki Arapça *"vurûd"* kelimesinin bütün insanlar için geçerli olduğunu,

---

[1] Ayrıca, Sahiha, Hadis no: 2160 ve Tahrîcu's-Sünne, Hadis no: 860. Ayrıca bak: Sahih Hadisler (no: 2160) ve Tahrîcu's-Sünne (no: 860).

[2] Geniş bilgi için bakınız: Mebârıku'l-Ezhâr (1/250) ve Mirkâtu'l-Mefâtîh (5/621-632).

ama salih kullar için zararı olmayacağını, aynı İbrahim (as) gibi ateşin onlara da serin ve güvenilir olacağını anladık. Câbir (ra)'dan bunu anlatan diğer hadis, merfû olarak rivayet edilmektedir. Hâfız İbn Kesîr bu hadisi "garib" görmektedir. Ben de o hadisin bozukluğunu **"Zayıf ve Uydurma Hadisler"** kitabımda (no: 4761)de belirttim. Fakat Ümmü Mübeşşir'in bu hadisi, o hadisin mânâsının sahih olduğunu gösterir. Şevkânî tefsirinde (3/333), ondan önce de Kurtubî (11/138-139) bu görüşe meyletmektedir ki, doğru olan da budur.

İkincisi ise: Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği, Buhârî lâfızlı hadistir. Değişik yerlerden topladığım fazlalıkları ve faydaları olduğu için onu benim hazırladığım **Muhtasar Buhârî**'den naklediyorum:

Âişe (ra) dedi ki: *"Şeytan taşlama günlerinde yanımda Ensar'dan şarkıcı olmayan iki cariye kız def çalıp Buâs günüyle*[1] *ilgili şarkı söylüyorlarken Rasûlüllah (sav) yanıma geldi ve döşeğe oturdu. Yüzünü bizden çevirdi. Rasûlüllah (sav) elbisesine örtünmüş halde iken Ebû Bekir (ra) geldi, onları azarladı ve iki kere tekrar ederek: "Rasûlüllah'ın evinde şeytan çalgısı mı?" dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (sav) yüzünü açarak şöyle dedi: "Bırak onları yâ Ebû Bekir. Her kavmin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır." Sözünü bitirince onlara işaret ettim ve çıktılar."*[2]

Bana göre, bu hadiste Rasûlüllah (sav)'ın, Ebû Bekir (ra)'in defle şarkı söylemenin şeytan çalgısı olduğuna dair sözünü kabul etmediğini buluyoruz. Ne O'nun kızı olan Âişe (ra)'ı, ne de o iki cariyeyi ayıplamamaktadır. Aksine onların

---

[1] Buâs Günü: Hicret'ten 3 sene önce Evs ve Hazrec kabileleri arasında çıkan savaştaki kalenin adı.

[2] Muhtasar Buhârî, Hadis no: 508.

yaptığı şeyi hoş karşılamaktadır. O'nun bu hareketi yapılan şeyin kötü değil iyi bir şey olduğunu gösterir. Öyleyse Ebû Bekir (ra)'ın o davranışı nereden kaynaklanıyor? Bunun cevabı şu: O'nun davranışı Rasûlüllah (sav)'den çalgı ve müziğin haram olduğuna dair bir çok hadisleri bilmesinden kaynaklanıyor.

Başta Allâme İbn Kayyım el-Cevziyye **"Şeytanın Tuzakları"** adlı kitabında olduğu gibi, bir çok alim bu hadisleri delil olarak kullanmaktadır. Ben de onlardan bazılarını **Sahih Hadisler** kitabında no:91 ve **Mişkât**'ta no:3652 gösterdim. Eğer Ebû Bekir (ra) açıkça çalgının haram olduğunu bilmeseydi, değil çok korktuğu ve karşı çıktığı bu şeyin bayram günü caiz olduğunu, Rasûlüllah (sav)'ın evinde böyle bir kötü durum karşısında O'ndan önce hareket etmezdi. Fakat Rasûlüllah (sav) O'na şu sözüyle açıkladı: *"Bırak onları yâ Ebû Bekir, her kavmin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır."* Dolayısıyla Ebû Bekir (ra)'ın çalgıya karşı koyması, Rasûlüllah (sav)'in O'na yaptığı açıklamayla, hadiste geçtiği şartlarıyla sadece, istisna olarak bayramda caiz ve mübah olduğu mânâsında kalmış oldu.

Anlaşılmaktadır ki, Rasûlüllah (sav)'in, Ömer (ra)'ın Bedir'deki ölülerin işitmediğini kabul etmediğinde O'na özel bir durumu açıkladığında olduğu gibi, Ebû Bekir (ra) da şeytanın çalgısını kabul etmediğinde O'na özel bir durumu açıklamaktadır ve sözü geçen çalgının bayram günü mübah olduğunu belirtmektedir.

Az önce açıkladığımız bu inceliği gözden kaçırarak dikkat etmeyenlerin, çalgıyı her zaman mübah saydıklarını, günümüz yazarlarının kitaplarında görmekteyiz. Bu konuda da onlara İbn Hazm öncülük etmektedir. Çünkü O, katı zahirî tutumundan dolayı çalgının kesin olarak mübah olduğunu kabul etmektedir. O **"Müzik Âletleri"** kitabında (s: 98-99) şöyle demektedir:

"Rasûlüllah (sav) şarkı söyleyen o iki cariyenin şarkısına değil, Ebû Bekir (ra)'in "şeytanın çalgısı" sözüne karşı çıkmaktadır. "

Evet, hadisin bütün rivayetlerinde sözü edilen karşı çıkma yoktur. Sadece Rasûlüllah (sav)'in Ebû Bekir (ra)'a: *"Bırak onları…"* sözü var. Bu iki inkâr arasında büyük fark vardır. Eğer birincisi olsaydı, bu diğerini de içine alırdı. Ama bunun tersi olmazdı, o da açık olarak görülmektedir. Aksine ilave olarak şöyle diyebiliriz: Daha önce de açıkladığımız gibi Rasûlüllah (sav)'in (çalgının hükmü konusunda) Ebû Bekir (ra)'ın sözünü onaylamaktadır. Nitekim İbn Kayyım **"Şeytanın Tuzakları"** (1/258) kitabında hadisi naklettikten sonra şöyle diyor: *"Rasûlüllah (sav) Ebû Bekir (ra)'in "şeytanın çalgısı" sözüne karşı çıkmamaktadır. O iki cariyeyi de hoş karşılamaktadır. Çünkü o ikisi, Buâs harbinde Bedevîler'in söyledikleri savaş türkülerini söyleyen suçsuz iki cariyedir. Söyledikleri gün de, bayram günüdür."*

Evet, Rasûlüllah (sav)'in o iki cariyeyi ayıplamadığı doğrudur. Bir kere o gün bayram günüydü ve bunun böyle olması diğer günleri de içermez. Sonra, Rasûlüllah (sav)'in Ebû Bekir (ra)'a: *"Bırak onları…"* diyerek cariyeleri ayıplamaması, ardından da: *"Her kavmin bir bayramı vardır"* demesi, eğer tabir yerinde olursa mübahlığın bayramdan dolayı olduğunu açıklayan bir cümledir. Bilindiği gibi kurala göre de sebep ile sonuç olumlu ve olumsuz iki halde de hep birlikte bulunur. Eğer buradaki sebep yok olmuş olsa idi, yani o gün bayram günü olmasaydı, açıkça görüldüğü gibi çalgı bayram günü mübah olmazdı. Fakat İbn Hazm belki de burada sebep belirten delilden bahsetmiyor. Kendisinin meşhur olan özelliğinden de bilindiği gibi O, sonuca götüren delili kabul etmemektedir. Bu konuda bir çok alim O'na karşı çıkmakta, özellikle Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiye **Mecmû'u**

Fetâvâ'nın bir çok yerinde O'na reddiyeler vermektedir. Bunun için Fetâvâ'nın 2. cildinin fihristine bakabilirsiniz.

Âişe (ra)'dan gelen şarkı dinleme konusundaki hadis hakkında söz biraz uzadı. İnşâallah bunun bir sakıncası yoktur. Hadisteki delil açık ve önemlidir. O da bir ilim talebesinin, Rasûlüllah (sav)'in bir konuda yaptığı açıklamasından kendisine kavrayış ve anlamaya dair bir kapının açıldığına dikkat etmesidir. Ve o dikkat olmadan da ilim talebesi hiçbir sonuca ulaşamaz.

İşte Bedir kuyularına atılan müşriklerin ölülerini de bu şekilde anlamak gerekir. Daha önce de açıklaması geçtiği üzere, o hadiste ölülerin işitmediğine dair açık delil vardır. O da, Ömer (ra)'ın, *"Sen ölülere işittiremezsin"* âyetini delil olarak getirdiğinde, Rasûlüllah (sav)'in yaptığı açıklamayı bizim anlaşılır şekilde izah etmemiz ve meseleye dikkat çekmemizdir. Artık bundan sonra birinin çıkıp, ölülerin işittiğini söyleyen karşı tarafın delillerine iltifat etmemesi gerekir, çünkü bu Kur'ân'a ve onu açıklayan Rasûlüllah (sav)'ın sünnetine karşı gelmek olur.

DÖRDÜNCÜ DELİL:

Rasûlüllah (sav)'in şu hadisidir:

"Allâh'ın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır. Ümmetimin selâmını bana ulaştırırlar."[1]

Bana göre bu hadiste anlaşılması gereken şey, Rasûlüllah (sav)'in, selâm verenlerin selâmını kendisi almamasıdır. Herkesin de kolayca anlayacağı gibi, eğer kendisi işitseydi, ulaştıracak aracılar olmazdı. Durum böyle olduğuna göre, yani selâmı işitmediğine göre, kendisine söylenen sözü hiç işitmez. Ve yine

---

[1] Sahih hadis. 106. sayfanın dipnotuna bakınız.

öyleyse O'ndan başka ölülerin de selâmı işitmemesi daha doğrudur.

Ayrıca bu hadisin kapsamı geniştir. Öyle ki kabrinin yanında Rasûlüllah (sav)'e selâm vereni dahi kapsar. Yine hadiste kabri başındaki kişi ile O'na çok uzak yerden selâm veren arasında ayrım yapacak bir delil yok. Bu konuda rivayet edilen hadis de uydurmadır. Açıklaması 106. sayfanın dipnotunda gelecek.

Benden daha önce böyle bir açıklamayı yapanı bilmiyorum, eğer bu açıklama doğru ise, ki öyle olmasını isterim, Allâh'ın bana vermiş olduğu bir nimettir. Eğer yanlışsa, bu hata bendendir ve Allâh'tan bu hatamı ve diğer günahlarımı bağışlamasını dilerim.

KARŞI TARAFIN DELİLLERİ

Şöyle denilebilir: *"Bu kitapta alimlerden nakledilen delillerde, bu meselenin ihtilâflı bir mesele olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse ölülerin işittiğini savunanların da dayandıkları deliller olacaktır."*

Ben de şöyle derim: Ben hiç kimsenin, ölülerin hayatta yaşadıkları gibi işittiklerini açıkça söylediğini duymadım ve bir alimin böyle bir şeyi söyleyeceğini de zannetmiyorum. Sadece onlardan bazılarının işitmeyi isbat eden delilleri topladıklarını gördüm. En kuvvetli delil olarak aldıkları iki hadis var:

Birincisi: Bedir kuyularına atılan müşriklerin ölülerinden bahseden hadis. Daha önce geçen açıklamadan sizin de anladığınız gibi, o işitme sadece onlara has olan bir işitmeydi. Yine bu, diğer taraftan ölüler hakkında esas olan şeyin onların

işitmediğine delildir. Yine onların işitmesi bir mucizeydi ve bunun tekrar olabileceğini de kimse söyleyemez.

İkincisi: *"Ölü, defnedenler ayrıldıklarında, onların ayak seslerini işitir."* hadisidir. Başka rivayette şöyledir: *"Kul kabrine konulup insanlar ondan uzaklaştıklarında, onların ayak seslerini duyar. Sonra iki melek gelir…"*[1]

Görüldüğü gibi hadis, ölünün kabre konulmasından ve soru sormak için iki meleğin gelmesinden bahsetmektedir. Yoksa genelleştirilemez. Bu yüzden Hanefîler'den İbn Hümâm gibi alimler bu görüştedirler. Kitabın 77, 78 ve 79. sayfalarında gelecek.

Yine onların buna benzer başka delilleri de var, fakat senedleri sahih değil. Onlardan bir tanesinde, ölünün kendisini ziyaret edenin selâmını işittiği var. Diğerinde ölünün işitmesinden bahsedilmiyor. Bazıları Uhud şehidleriyle ilgili ve hepsi de zayıf. Bazısı bazısından daha zayıf, siz bunları 91. sayfada dipnotta göreceksiniz.

Bu deliller içinde en garip olanı ise, İbn Kayyım (rh)'ın yazdığı **Kitâbu'r-Rûh**'da 8. sayfadaki birinci meselede, "Ölüler ziyaret edenleri ve onların selâmlarını bilirler mi, yoksa bilmezler mi?" başlıklı yazısı. Bakın orada bu soruya şöyle cevap veriyor: *"Bu konuda onlara selâm verenin, "ziyaretçi" diye isimlendirilmesi bile yeter. Eğer ölüler onu hissetmeseydiler, o zaman "ziyaretçi" diye isimlendirilmesi zaten doğru olmazdı. Çünkü ölü, kendisini ziyaret edenin kim olduğunu bilmeseydi o zaman ziyaret eden için "Onu ziyaret etti." denmesi doğru olmazdı! İşte bütün insanların katında ziyaret etmekten kasıt da budur. Aynı şekilde ölülere selâm vermek de böyledir. Yani*

---

[1] Bak: Bu kitabın 74, 75, 79, 108. sayfaları.

kendisini tanımayan veya hissetmeyen birinin selâm vermesi anlamsız olur! Rasûlüllah (sav) de kabirleri ziyaret ettiklerinde ümmetine şöyle demelerini öğretmiştir: "Ey kabirde yatanlar, size selâm olsun…" Bu selâm, konuşma ve seslenme, her ne kadar selâmı verenin cevabını duymasa da, karşıda bulunan ve bu selâmı duyan, dinleyen, anlayan ve karşılığını veren içindir."

Allâh’ın yardımıyla ben şöyle derim:

Allâh İbn Kayyım’a rahmet etsin, bu şekilde gaybî bir meseleye aklı delil kullanarak girmesi, O’na hiçbir şey kazandırmaz. Vallahi, eğer birisi bu sözü İbn Kayyım’dan aktarsaydı, özellikle O ve hocası İbn Teymiye’den öğrendiğimiz usûl ilmi ve Selefî kâidelerin ışığında ben kendim bu sözün üzerinde enteresanlığından dolayı hiç durmazdım. Bu söz, akıl ve kıyasla konuşan insanların sözüne benzemektedir. Onlar, gaybı görünen şeylere; Yaratıcı’yı da yaratılana ölçü tutarak kıyas ederler. Bu da bâtıl ve boş bir kıyastır ki, yine o aynı İbn Kayyım, kelâmcılardan ve bid’at ehlinden bunun benzerini kullananlara reddiyeler vererek elinin tersiyle çarpmıştır. Bu yüzden ben, **Kitâbu’r-Rûh**’un İbn Kayyım tarafından yazıldığında şüphe ediyorum. Allâh bilir belki de O, bu kitabı ilminin ilk zamanlarında yazmıştır.

Dahası O’nun bu sözü hem ziyaret, hem de selâm olarak iki kısımda kabul edilemez. Şöyle ki:

Birincisi: Sahih-i Buhârî’de geçtiğine göre Rasûlüllah (sav) hac zamanı Kâbe’yi, Medine’de bulunduğu zamanda da Kubâ Mescidi’ni hem yürüyerek, hem de binekli olarak ziyaret ederdi. Bilindiği gibi hacda farz olan tavafa aynı zamanda ‘ziyaret tavafı’ da denilmektedir. Şimdi birisinin *"Kâbe ve Kubâ Mescidi, kendilerini ziyaret edenleri hissederler ve bilirler."* demesi hiç doğru olur mu?!

İkincisi: Sahâbe'nin, Rasûlüllah (sav)'in arkasında O'na yakın olarak veya uzakta, O'nun mescidinde veya başka mescidde namazın içinde teşehhüdde iken: *"Sana selâm olsun ey Nebî…"* diyerek seslenmeleridir. Şimdi: *"Rasûlüllah (sav) kendisine selâm verildiğinde onları işitir ve bilir, yoksa selâm vermek anlamsız olur."* Demek hiç doğru olur mu?! Sen affet yâ Rabbi! Lütfen 122 ve 123. sayfadaki dipnota bakınız.

Eğer O, hayatta yaşıyorken bu selâmı işitmiyorsa, öldükten sonra Refîku'l-A'lâ'da (Yüce Dost'un yanında) olduğu halde nasıl işitsin? Daha önce dördüncü delilde de geçtiği gibi (sayfa: 56) O, direk olarak bu selâmı duymuyor, fakat O'na ulaştırılıyor.

Yine İbn Kayyım'ın sözünün, görüş ileri sürmeye dayalı delil olarak kalması, bu konuda O'na verilen reddiye olarak yeter. Eğer ileri sürülen bunun gibi bir görüş, Kur'ân ve sünnete aykırı olmasaydı belki güvenilebilirdi. Ama nerede… Bırakın bir çok delile ters olmasını, bir tek delil bile yeter ve artar. O da önce de geçtiği gibi özellikle, Bedir kuyularına atılan müşriklerin ölüleri hakkında Rasûlüllah (sav)'in ölülerin işitmediğine dair Hz.Ömer'e yaptığı açıklamadır. Öyleyse ileri sürülen o görüşün hiçbir değeri kalmaz. Aynı şu sözde olduğu gibi: *"Eğer delil varsa görüş iptal olur. Allâh'ın nûru gelince, sığınağın karanlığı yok olur."*

Belki okuyucu, duymadıkları halde ölülere selâm vermenin sebebini sorabilir. Okuyucu bunun cevabını, kitabın ilerideki sayfalarında yazarın bahsettiğini ve benim de 122 ve 123. sayfanın dipnotunda açıkladığımı görecektir. Orada yeterli açıklama yapıldığından, burada tekrar etmeyi gerekli görmüyorum.

YAPTIĞIMIZ BU ARAŞTIRMANIN ÖZETİ

Kur'ân, hadis ve Hanefî alimleri ile diğer mezhep alimlerinden gelen delilere göre ölüler işitmezler. Bu meselede esas olan da budur. Defnedenlerin ayak sesleri ile Bedir'deki kuyulara atılan müşriklerden bahseden hadislerde geçtiği üzere her ne kadar ölülerin bazı durumlarda ve zamanlarda işittikleri sabit olsa da, bunu esas alarak bazılarının[1] yaptığı gibi ölüler işitir demek, hiç de doğru olmaz. Evet, çünkü o ayrı bir meseledir, kaidenin bütününü oluşturmaz. Ayrıca ölülerin işitmediğine dair olan esasa da aykırıdır. Gerçek şu ki, Usûl-i Fıkıh'daki: *"Az olan, çok olana göre istisna sayılır."* kâidesine göre veya: *"Özel durum, genel durumdan ayrı tutulur."* kuralına göre o hadisleri istisna tutmak gerekir. Bu yüzden Allâme Alûsî, **Rûhu'l-Me'ânî**'de (6/455) yaptığı uzun bir açıklamadan sonra bu konuda şöyle diyor: *"Evet, doğru olanı bütün ölüler işitir. Ancak işitir sözünü, işitilmesi duyulan şeklinde sınırlandırmak gerekir."*

İşte bu, 90. sayfada da İbn Receb'in dediği gibi alimlerin büyük kısmının görüşüdür. Ondan daha güzeli, İbn Tîn'in şu sözüdür: *"Şüphesiz ölüler işitmemektedir. Fakat eğer Allâh dilerse, işitmesi mümkün olmayanlar buna karşı koyamaz. Nitekim O, şöyle buyurmaktadır: "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik." Yine şöyle buyurmaktadır: "Göğe ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek gelin! dedik."* Yazar 94. sayfada bunu nakletmektedir.

Saygıdeğer okuyucu, ölülerin işitmediğini sen de öğrendikten sonra, onların ölmeden önce hayatta iken bir isteği

[1] Bknz: Edva'u'l-Beyân (6/425)

dahi yerine getirmeye güç yetiremedikleri halde artık Allâh'tan başkasına yalvarmalarına gerek kalmaz. 28-34. sayfalarında geçtiği gibi, ölülerin kendilerini çağıranların seslenişini işitmedikleri belli iken, böyle birisinin ölülere seslenmesi aptallıktan ve sapıklıktan başka birşey olmaz. Yüce Allâh Kur'ân'daki şu sözüyle ne kadar doğru söylüyor:

> *"Allâh'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine cevap vermeyecek şeylere yalvarandan daha sapık kim olabilir? Oysa onlar, bunların yalvarmalarından habersizdirler. (Ahirette) insanlar biraraya toplandıkları zaman (yalvaranlar) onlara düşman kesilirler ve onlara yaptıkları ibadeti inkâr ederler."* (Ahkâf 5-6)

İşte görüldüğü gibi, doğruyu bilip ona uyan kişi için açıkça ortaya çıktığı gibi, ölülere yalvarıp Allâh'tan başkasından yardım isteme hastalığına tutulan insanların değişmeyen durumu bundan ibarettir. Ben de elimden geldiği kadar sıkışık vaktimin bir bölümünü, bu faydalı kitabın hadislerini çıkarmak, dipnotlarını hazırlamak ve baş tarafına böyle bir önsöz eklemek için harcadım. Allâh Teâlâ'nın bu çalışmayı ihlâslı müslümanlara faydalı kılmasını dileyerek bizleri âyetteki şu kullarından kılmasını isterim:

> *"Dinleyip de sözün en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allâh'ın doğru yola ilettiği kimselerdir ve gerçek akıl sahipleri de onlardır."* (Zumer 18)

15 Cemâdıye'l-Ûlâ 1397 hicrî
Muhammed Nâsıruddîn Albânî

YAZARIN HAYATI[1]

Ebû'l-Berekât Nu'man Hayreddin Efendi'dir. Büyük tefsirci Şihâbuddîn Mahmûd Abdullah Alûsî'nin oğludur. Bağdat'lıdır. Soyu baba tarafından Hz.Hüseyin'e dayanır, bu yüzden Şerif'dir. Anne tarafından ise Abdulkâdir Geylânî yoluyla Hz.Hasan'a dayanır, bu yüzden Seyyid'dir.

1252 hicrî yılının Muharrem ayında kör taassubu olan katı bir bölgede dünyaya geldi. Muhammed Behçet O'nun hakkında şöyle diyor: *"Fakat O, saf, temiz fıtrat ve uyanık görüş üzere yetişti. Yüce İslâm âdâbı ile terbiye edildi. Eğer Allâh O'na yetişmesinde hazırlanma kuvveti ve kendine güven duygusu aşılayanları vermeseydi (onlar, babası ile talebesi Selefî Vâiz Emin Efendi'dir), ortamın verimsizliği ve gevşekliği O'nu yener, herkese sirayet eden bu hastalıktan da kurtulamazdı. Nitekim **"Üstün Va'z Etme"** ve **"Kadınları Okur-Yazarlıktan Engellemenin Doğruluğu"** adlı eserlerinde ilminin üstünlüğü görülmektedir. Yine de ülkesindeki o kötü günlerde yetişenler içinde Nu'man Alûsî'nin dürüstlüğü ile kendine güvenerek tutucu ve katı görüş sahibi kişilere karşı yaptığı mücadele ve çalışması bir övünç kaynağı sayılır."*

Gençliğinde çeşitli yerlerde kadılık görevine atandı. Takdir edilir bir görev sürdürdükten sonra bu görevinden ayrıldı. Kitap yazmaya ve ders vermeye başladı. Hac yolculuğunda iken Mısır'ı ziyaret etti. 1300 hicrî yılında İstanbul'a gitti ve orada iki sene kaldı. Sonra ülkesine döndü ve "Reîsü'l-Müderrisîn" lâkabıyla ölene kadar dersler verdi.

---

1 Bu yazı Sıddık Hasan Han'ın **"Tâcü'l-Mükellel"**, Reşid Rıza'nın **"Mecelletü'l-Menâr"**, Ziriklî'nin **"A'lâm"**, Muhammed Behcet'in **"A'lâmü'l-Irâk"** adlı eserlerinden derlenmiştir.

Yazarın faydalı eserleri vardır. En meşhuru: **"Cilâ'u'l-'Ayneyn fî Muhâkemeti'l-Ahmedeyn"** adlı eseridir. Yani Şeyhu'l-İslâm Ahmed İbn Teymiye ile Şâfiî fakih Ahmed İbn Hacer el-Heytemî'yi kasdetmektedir. Seyyid Sıddık Hasan Han, bu kitabı şöyle vasıflandırmaktadır: *"Çok önemli, yazısı faydalı, eşi ve benzeri olmayan bir kitaptır."* Kendisi ile Sıddık Hasan Han arasında yazışma ve görüşmeler olurdu. Kendisin-den icâzet almıştır. Va'z ve sohbette zamanının İbnü'l-Cevzî'si sayılırdı. Her sene Ramazan ayında büyük mescidlerden birinde va'z eder, ortalık dinleyicilerle dolup taşardı.

1305 hicrî senesinin Ramazan va'zında kendisinden ölülerin işitmesi ile ilgili konuşma yapması istendi. O da Hanefî mezhebi kitaplarında ölülerin, hayatta yaşayanların seslenişini işitmediğine dair delillerini sayınca Bağdat ayağa kalktı. O'nun bu sözünü kabul etmediler. Her zaman ve mekânda olduğu gibi cahil halk O'na saldırmaya başladı. Nerdeyse tarihin yüz kızartıcı olayı vuku bulacaktı. Fakat O'nun yumuşak ve akıllı davranışıyla bu önlendi. Ertesi gün elinde bulunan dört mezhebin kitaplarını topladı, va'z kürsüsüne çıktı, aynı konuyu açıp geniş bir açıklama yaptıktan sonra teker teker kitapları açarak alimlerin delillerini okudu. Sonra dinleyenlere şunu söyledi: *"İşte bunlar sizin mezhebinizin alimleri. Eğer onlardan da şüpheleniyorsanız, ahirette hesap vermekten sakının!"* Sonra kürsüden indi, hiç çekinmeden kalabalığı yararak ilerledi. Önüne geçip elini öperek, körü körüne tutuculuk yapan mezhep taklitçilerinin kışkırtmasından dolayı kendisinden özür dilediler. Kendisinin de kitabın önsözünde belirttiği gibi, bu kitabın yazılma sebebi işte bu olaydı.

7 Muharrem 1317 hicri yılının Çarşamba sabahı ölüm kendisini yakalayıncaya kadar ömrünü bu şekilde ders vererek, va'z ederek ve kitap yazarak geçirdi. Allâh O'na rahmet etsin.

Büyük Hanefî Alimlerine Göre Ölülerin İşitmediğine Dair

AÇIK DELİLLER

Nu'man ALÛSÎ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Ölüleri dirilten; kemiklere cesed giydiren, sonra onların suçlu olanlarını cezalandıran, iyilerini mükâfâtlandıran; en alçak sesle dua edeni duyan; yerlerde ve göklerde hiçbir şey kendisine saklı kalmayan Allâh Teâlâ'ya hamd olsun.

Salât ve selâm da cansız varlıkların kendisine mucize olarak konuştuğu Rasûlüllâh (sav)'e ve O'nun değerli ve seçkin sahâbesinin üzerine olsun.

1305 hicrî yılının Ramazan ayında yaptığım derslerden birinde Hanefî alimlerinin fıkıh kitaplarında ölülerin, hayatta yaşayan dirilerin seslenişini işitmediğine dair şer'î hükümlerini anlattım. Kim birisiyle konuşmayacağına yemin etse, sonra o kişi ölü halde iken onunla konuşsa yalan yere yemin etmiş olmaz. Bunun böyle olduğuna dair alimlerin fetvası vardır. Kendilerinin ilim ehlinden olduğu söylenilen ve yazdıkları şeylerden haberleri dahi olmayan bazıları, böyle bir şeyin doğru olmadığı yaygarasını kopardılar. Üstelik bir de bunun kabul edilmeyen ve şeriate ters bir söz olduğunu dört mezhep imamlarından Ebû Hanife, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'in böyle bir şeye inanmadığını söylediler. Cahil ve avam tabakasından istisnasız herkeste bu konuda onlara uydular ve Bağdat'ta asılsız haberler çıkarttılar. Ben de nasihat babından, din kardeşlerim öğrensin diye Kur'ân'daki âyetleri açıklamak için, başta Hanefî mezhebi olmak üzere diğer mezheplerin bu konudaki görüşlerini bir kitapta topladım. Bu kitapta onların yazdıkları ibareleri, uzun delilleri ve verdikleri kesin cevapları halktan cahil olanlara açıklamak için aktardım.

Yine bu konuyu kabul etmeyen inadçı alimlere de hatalarını göstermek istedim.

Bu kitap üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Allâh'ın izniyle, içindeki aklî ve naklî delillerle bu konuda meseleyi sonuca bağlayacak şekilde çok geniş bir araştırmadır. Bu kitabı: **"Büyük Hanefî Alimlerine Göre Ölülerin İşitmediğine Dair Açık Deliller"** olarak isimlendirdim. Allâh Teâlâ'dan bizi doğruya ulaştırmasını, her zaman hakkı bilip hakka uyan kullarından eylemesini dilerim. Âmîn.

BİRİNCİ BÖLÜM

Hanefî Alimlerinin Konu Hakkındaki Görüşleri

Hanefî alim Haskefî[1] meşhur kitabı **"Durru'l-Muhtâr Şerhu Tenvîru'l-Ebsâr"** adlı kitabının "Dövme, Öldürme ve Bunlardan Başka Şeylere Yapılan Yeminin Hükümleri"[2] bölümünde şöyle diyor: *"(Ölü ile dirinin ortak olduğu şeyde yemin iki halde olur): Ölüm ve yaşam. (Yaşam ile olan özel durumu) tatlı[3] ve acı veren, sevindiren ve üzen herşeydedir. Aynı söverek kötü konuşmak ve öperek iyi karşılamak gibi. (Bunlardan hepsi hayattaki yaşantısı ile ilgilidir.) Sonra bunun üzerine ara meselelere girdi: (Eğer bir kimse, başka bir şahsa: "Ben seni döversem" veya "giydirirsem" veya "konuşursam" veya "yanına gelirsem" veya "kabul edersem" diye yemin etse) bunların hepsi hayatta olmasıyla sınırlıdır. Öyle ki onu boşasa veya âzâd etse, o da ölmüş olsa onun bu fiili hiç bir anlam taşımaz. (Sadece şunlar hariç: Yıkaması, taşıması, dokunması ve elbise giydirmesi). Yani yıkamayacağına veya taşımayacağına yemin etse, bunların hayatta olmasıyla bir bağlantısı yoktur."* Bitti.

Tahtâvî şerhinde[4] diyor ki: *("Eğer seninle konuşursam") sözü hayatta olana söylenir. Çünkü söylemekten kastedilen karşıdakinin anlamasıdır, ölü birisi ise anlamaktan mahrûmdur. Çünkü ölüler işitmez ve anlamaz. Rivayet edildiğine göre Rasûlüllâh (sav) Bedir'de kuyulara atılan müşriklerin ölülerine: "Rabbinizin size va'dettiğini gerçek olarak buldunuz mu?" diye seslendiğinde Hz. Ömer: "Yâ Rasûlüllâh! Kendilerinde ruhları*

---

[1] Dicle Nehri üzerindeki Hasankeyf'lidir. Adı Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Hısnî'dir. Alâaddin Haskefî olarak bilinir. Şam'da Hanefî müftüsüydü. 1029 hicrî yılında Şam'da doğdu, 1088'de öldü.

[2] Başlık Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Durri'l-Muhtâr'dan alınmıştır.

[3] Yani lezzet ve acı duyar. Hâşiyetü't-Tahâvî'de böyle geçiyor.

[4] Hâşiyetu 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr (2/381-382). Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmail zamanının en değerli Hanefî fıkıhçısıdır. Mısır'da Asyut iline yakın Tahtâ köyündendir. Adı geçen kitabı ile meşhur olmuştur. 1231 hicri yılında vefat etmiştir.

bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsunuz?" demiş, Rasûlüllâh (sav) de cevap olarak şöyle demişti: "Nefsim elinde olan Allâh'a yemin ederim ki, benim söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz." [1]

Buna, mânâ yönünden sabit değildir, diye cevap verilir. Yoksa hadis sahihtir.[2] *Hz. Aişe (ra) da bu hadise Allâh Teâlâ'nın şu âyetleriyle cevap vermiştir: "Sen kabirdekilere işittiremezsin", "Sen ölülere işittiremezsin". "Mânâ yönünden" sözüyle ne kastedildiğine bakılır. Çünkü dıştan bakıldığında söylenen söz kanun koyucu olan Rasûlüllâh (sav)'den çıkmaktadır ve mânâsı doğru olmamaktadır. İçinde buna benzer şeyler vardır.*[3]

---

[1] Buhârî, Meğâzî (7/240-241, Fethu'l-Bârî Şerhi); Müslim (8/164); Ahmed (4/129). Katâde yoluyla: Enes b. Mâlik bize Ebû Talha'dan Rasûlüllâh (sav)'in şöyle dediğini anlattı... diyerek hadisi anlatmıştır. Hadisin devamında Katâde şöyle demiştir: *"Allâh onları ayıplamak, küçültmek, azap etmek ve kaçırdıkları fırsatlara yanmaları, yaptıkları zulümlere pişman olsunlar diye Rasûlüllâh'ın sözünü onlara duyurmak için Bedir kuyusundaki cesetlere hayat verdi."*

[2] Bu cevap kabul edilemez. Az sonra geleceği gibi hadisin hem kendisi, hem de mânâsı sahihtir.

[3] Bana kalırsa, yukarıdaki sözü Rasûlüllâh (sav) söyleyecek, bununla beraber mânâsı doğru olmayacak, bir müslümanın böyle konuşması doğru değildir. Belki de o cevapta *"sadece hadisin isnadı sahihtir, fakat mânâsı doğru değildir"* demek istenmiş olabilir. Nitekim Hadis Usûlü'nde kararlaştırıldığına göre: *"Hadisin senedinin sahih olması, gizli bir bozukluktan veya ravilerden birinin şâz olmasından dolayı metninin de sahih olmasını gerektirmez"*. İşte bu yüzden dolayı 90 ve 93. sayfalarda geleceği gibi Hz.Aişe (ra), İbn Ömer hadisini ravisinin yanıldığını açıklayarak kabul etmemiştir. Öyleyse Hz. Aişe (ra)'ın bakış açısını yukarıdaki cevapta olduğu gibi değil de, ilmi olarak şöyle kabul etmek daha doğru olur: *"O'na göre hadisin metni şâz, senedi sahihtir."* Ayrıca kaldı ki Hz. Aişe (ra)'ın İbn Ömer hadisini yanılarak reddetmesi, bir çok sahâbinin aynı hadisi delil olarak almasından dolayı kabul edilemez. Hafız ibn Hacer onlardan bir çoğunu Fethu'l-Bârî'de (7/242) nakletmektedir. O hadislerden bir tanesi benim daha önceki sayfalarda açıkladığım Ebû Talha el-Ensârî hadisidir. Öyleyse yukarıda verilen cevabın, edebiyat yönünden süslü dahi olsa hiçbir değeri yoktur. Aksine birisi çıkıp diğer bütün sahabilere karşı, Hz. Aişe (ra)'ın rivayetindeki yanılmasını belirtseydi bu, doğruya daha yakın olurdu. Ama iki tarafın da hadislerini, *"Rasûlüllâh (sav) o müşriklerin ölülerine*

Yine buna, Rasûlüllâh (sav) o hadisi ölülerin anlaması için değil, hayatta bulunanlara nasihat etmek için şöylemiştir diye cevap verilir. Aynı Ali (ra)'dan rivayet edilen hadiste olduğu gibi. O şöyle demiştir: "Ey kabirde yatan mü'minler, size selâm olsun. Geride kalan kadınlarınızı evlendirdim, mallarınızı taksim ettim, evlerinize insanlar yerleştirdim. İşte bunlar sizin bizde geride kalan haberiniz, bizim sizdeki haberimiz nasıl?"[1] Bu söze karşılık bazı ölülerin şöyle dediği söylenir: "Etler çürüdü, gözler aktı. Ne yaptıysak onu bulduk. Ne yediysek kazandık, neyi bıraktıysak zarar ettik."[2] Ayrıca ***"Câmi'u's-Sağir"****i şerhedenlerin buna benzer bir sözü söyledikleri nakledilir. Yine Rasûlüllâh (sav)'den rivayet edilen: "Ölü, defnedenler ayrıldıklarında onların ayak seslerini işitir" hadisidir.[3]* ***"Kemâl"***[4] *ve* ***"Nehir"***[5] *'de şöyle denilmiştir: "Buna verilecek en güzel cevap şudur: Bu Rasûlüllâh (sav)'in bir mucizesidir")* Bitti.[6]

Allâme İbn Âbidin haşiyesinde[7] şöyle diyor:[1] *"Konuşmaya gelince, bundan kasıt karşıdakinin söyleneni anlamasıdır, ölü*

---

seslendiğinde onlara işittirerek bildirdi" diyerek birleştirmek mümkündür ve bunda da bir zıtlık olmaz. Hafız İbn Hacer de bu görüşü benimsemektedir. Herşeyin doğrusunu Allâh bilir.

[1] Senedini bulamadım, sahih olduğunu sanmıyorum. Belki İbn Ebî'd-Dünya'nın **"Kitâbu'l-Kubûr"**unda olabilir. Suyûti'nin "**Câmi'u'l-Kebîr"**de (8/123 ve **Kenzu'l-'Ummâl** 125) ona işaret ettiği Hz. Ömer (ra) ve Hz. Ali (ra)'dan benzer rivayetleri vardır.

[2] Bir önceki dipnotta işaret edilen Hz. Ömer (ra)'dan gelen mu'dal hadis. Çünkü Hz. Ömer (ra) ile Muhammed b. Hamîr arasında raviler atlanmıştır.

[3] Buhârî ve Müslim, Enes (ra)'dan rivayet etmiştir. Hadisin tahrici için **"Sahih Hadisler"** kitabıma (no: 1344) bakınız.

[4] Yani Kemâl b. Humâm. Yazar, O'nun sözünü 76 ve 79. sayfalarda tam olarak nakletmektedir.

[5] "Nehru'l-Fâik" kitabı. Yazarı meşhur alim Ömer İbn Nuceymdir. 1005 h. yılında vefat etmiştir.

[6] Yani Tahtâvî'nin haşiyedeki sözü.

[7] "Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr" adlı haşiyesi (3/180).

birisi ise anlamaktan mahrumdur. Buhârî'deki hadiste Rasûlüllâh (sav) Bedir kuyularına atılan müşriklerin ölülerine: "Rabbiniz'in size va'dettiğini gerçek olarak buldunuz mu?" dediğinde, Hz. Ömer: "Yâ Rasûlüllâh! Sen ölülere mi konuşuyorsun?" demiş, Rasûlüllâh (sav) de: "Nefsim elinde olan Allâh'a yemin ederim ki, benim söylemekte olduğum sözleri, sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz" diye buyurmuştur. Alimlerimiz bu hadisin mânâ yönünden sabit olmadığını söylemişlerdir. Bu yüzden Hz. Aişe (ra) da, "Sen kabirdekilere işittiremezsin" ve "Sen ölülere işittiremezsin" âyetleriyle bunu kabul etmemiştir. Rasûlüllâh (sav) o hadisi hayatta bulunanlara nasihat etmek için söylemiştir. O hadis hususiyetle Bedir'de öldürülen müşriklerin kaçırdıkları fırsatlara yanmaları için söylenmiştir ve o an onların işitmesi de Rasûlüllâh (sav)'in bir mucizesidir.

Fakat Müslim'de geçen: "Ölü, defnedenler ayrıldıklarında, onların ayak seslerini işitir" hadisi, onlara karışık gelmektedir. Ancak bu hadisi yukarıdaki iki âyetle arasını birleştirerek, sorgudan önce kabre ilk konuluş olarak tercih ettiler.[2] *Çünkü o iki âyette de kâfirler işitme yönünden uzak oldukları için ölülere benzetilmişlerdir ve o da ölülerin işitmediğinin bir çeşitidir. Burada anlatılanlar* ***"Feth"*** *ve* ***"Cenazeler"*** *kitabında bulunmaktadır. Birinci cevabın mânâsı, eğer senedi sahih olsa bile, mânâ yönünden bozuk ve Kur'ân'a ters olduğundan*

---

[1] Daha önce de 73. Sayfada geçtiği gibi bu söz kabul edilemez. Bir çok alim bu söze karşı çıkmıştır. Onlardan biri olan Hanefî alim Ebû'l-Hasen es-Sindî, Sünen-i Nesâî'ye yazdığı haşiyesinde bu sözü reddetmektedir.

[2] Bunun benzeri İbn-i Humâm'dan sayfa 79'da, Münâvî'den sayfa 95'te gelecek. Sözü geçen tercih ise, delillerin arası birleştirilmeden olamaz. Fakat şunu çok iyi bilmek gerekir ki, biri diğeri gibidir. Eğer dıştan bakıldığında bu iki âyetle çelişmeseydi hadis sorgudan önce ilk kabre konuluşu gösterirdi. Çünkü hadisin lâfzı şöyledir: *"Kul kabrine konulup insanlar ondan uzaklaştıklarında onların ayak seslerini duyar. Sonra iki melek gelir…"*. Bu hadisi Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir. Daha önce de belirttiğim gibi onu **"Sahih Hadisler"** kitabımda gösterdim. 82. sayfada devamı gelecek.

Rasûlüllâh (sav)'den sabit olmadığını gösterir." İbn Âbidin'in sözü bitti, Allâh O'na rahmet etsin.

Şimdi Hanefî alim İbnü'l-Humâm'ın[1] **"Hidâye"**'nin haşiyesi olan **"Fethu'l-Kadîr"** adlı kitabının cenazeler bölümündeki: *"Rasûlüllâh (sav)'in şu hadisinden dolayı şehadet telkin edilir: "Ölülerinize 'Lâ ilâhe illallâh'a şehadet etmesini telkin edin."[2] Bundan kasıt ölmeye yakın zamandır"* başlıklı sözünü nakledelim:

" (Bundan kasıt ölmeye yakın zamandır) sözü Rasûlüllâh (sav)'in şu hadisindeki öldürülen kelimesi gibidir: "Kim birini öldürürse ganimeti onundur."[3] Telkin ise rivayet edildiğine göre[4] , "öldükten sonra kabirde yapılır" denilmiştir. Aynı şeyin Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'te olduğu söylenmiştir. Mutezile'de ise yoktur. Yine "yapılması ne emredilir, ne de yasaklanır" denilmiştir.[5]

---

[1] Muhammed b. Abdilvehhab el-İskenderî es-Sivâsî'dir. İbn Nuceym O'nu **"Bahru'r-Râik"** kitabında tercih ehlinden saymıştır. Diğer alimler ise müctehidlerden saymışlardır. Ebû'l-Hasenât Leknevî (s: 180)'de: *"İsabetli bir görüş. Eserleri buna şahid olarak yeter."* demiştir.

Bana göre esas dipnotta şöyledir: "İmam Hasrî **"Şerhu Câmi'u'l-Kebîr"**'de *"Müctehid mertebesine ulaşmıştır"* demiştir." İbn Âbidin bunu **"Bâbu Nikâhi'l-Rakîk"**'te nakletmiştir." Bak: Reddu'l-Muhtâr (3/520). Hicri 861 yılında vefat etmiştir.

[2] Bu hadisi Müslim ve diğerleri Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet etmektedir. Ben de onu "er-Ravzu'n-Nedîr" (no: 1114), "İrvâ (no: 686), "Sahih Hadisler" (no:2151), "Ahkâmü'l-Cenâiz" (s: 10) gösterdim.

[3] Buhârî ve Müslim rivayet etmektedir. Ben de onu "İrvâ" (no: 1221)'de gösterdim.

[4] Biraz önce geçen Ebû Hureyre hadisini kastediyor.

[5] Bana kalırsa, bu söz kabul edilemez. Çünkü telkin, birine bir şeyi hatırlatmaktır. Yoksa dünya işi veya adi bir şey değildir ki, yukarıdaki söz doğru olsun. O ancak yapılması teşvik edilen bir ibadettir. Ya dinî bir emir olur ki, o zaman müstehab dahi olsa yapılması emredilir. Ya da dinî bir emir olmaz, o halde de bid'at bir şey olur ve yapılması yasak olur. Buna dikkat etmek gerekir.

Şöyle der: "Ey fulan oğlu fulan! Dünyada sahip olduğun dinini hatırla: 'Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlüllâh' de.[1] *Hiç kuşkusuz delil olmadan sözü gerçek mânâsından çıkarmak doğru değildir. Aynısını söylemek gerekir.* ***"Kâfî"****'de şöyle geçmektedir: "Eğer müslüman olarak ölmüşse, bu telkine ihtiyacı yoktur. Yok eğer müslüman olarak ölmemişse zaten bunun ona faydası olmaz." Şöyle de olabilir, yani telkinden kasıt, ölüm anında Şeytan'ın yanıltmasına karşı koymaktır. Ruhu teslim ettikten sonra bu telkinin hiçbir faydası olmaz.*[2] *Elbetteki ruhun sorguya doğru cevap vermesi için telkine ihtiyacı olduğundan birinci şık kabul edilir. Genelde faydası olmaz. Evet gerçekten faydası yoktur.*

Bana göre bir çok alimin bu yolda gitmelerinin sebebi ölülerin işitmediğini mecaz olarak kabul etmelerindendir. Bunu da fıkıh kitaplarının yeminler bölümünde açıklamaktadırlar: "Onunla konuşmayacağına yemin etse, sonra onunla o öldükten sonra konuşsa, bu hiçbir anlam taşımaz. Çünkü bu onun anlamasına bağlıdır. Ölü birisi ise işitmediği için böyle değildir. Bununla ilgili olarak Rasûlüllâh (sav)'in Bedir'de kuyulara atılan müşriklerin ölüleri için: "Benim söylemekte olduğum sözleri sizler daha iyi işitir değilsiniz" dediği rivayet olunmuştur.

Cevap olarak şöyle demişlerdir: Aişe (ra) bunu kabul etmemiş ve demiştir ki: "Allâh Teâlâ: "Sen kabirdekilere işittiremezsin" ve "Sen ölülere işittiremezsin" buyurmuşken Rasûlüllâh (sav) bunu nasıl söyler?

---

[1] Rasûlüllâh (sav)'in bu sözü söylediği doğru değildir. Sadece Ebû Umame'den rivayet olunan Telkin hadisinin bir bölümüdür. **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 597) belirttiğim gibi isnadı zayıftır.

[2] Bunun delili Rasûlüllâh (sav)'in şu hadisidir: *"İnsan öldüğünde üç şey dışında ameli kesilir…"* Hadisin tahrici için bakınız: 'Ahkâmu'l-Cenâiz" (no: 174), "İrvâ" (no:1580).

Bazen de: O Rasûlüllâh (sav)'e has mucizelerdendir, ayrıca o kâfirlerin kaçırdıkları fırsatlara yanmaları içindir[1]*, demişlerdir. Bazen de: Hikmetli söz söylemektir, aynı Hz. Ali (ra)'nin dediği gibidir, demişlerdir.*

Bununla birlikte Müslim'de bulunan: "Ölü, defnedenler ayrıldıklarında onların ayak seslerini işitir"[2] *hadisi onlara karışık gelmektedir. Belki de bu hadisle o iki âyetin arasını birleştirerek sorgudan önce kabre ilk konuluş olarak tercih ettiler.*[3] *Çünkü o iki âyet, kâfirlerin işitmediğini ifade etmektedir ve bu yüzden Allâh Teâlâ işitmedeki özürlerinden dolayı kâfirleri ölülere benzetmiştir. Bu da ölülerin işitmediğinin bir çeşididir. Yok eğer işitseydiler, o zaman telkinin ölümden sonra yapılması gerekirdi. Çünkü o durumda ruh geri döndürülmektedir. Demek ki o halde (telkin hadisinde geçen) "ölüleriniz" lâfzı gerçek anlamını bulur. İşte alimlerden bir kısmının görüşü bu şekildedir veya hadis sadece bedeninde ruh bulunanlar mânâsında alınırsa*

---

[1] Bana göre, sayfa 73'te Ebû Talha hadisindeki Katâde'nin sözünden dolayı en doğru cevap budur. Beyhakî ve diğerleri de bunu delil almaktadırlar. Ayrıca Süheylî'nin sözü de 71. sayfada gelecek. Görüldüğü gibi kâfirlerin ölülerine seslenmek peygamberlerin sünnetidir. Allâh Teâlâ Salih (as)'ın kavmi hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Bunun üzerine onları o gürültülü sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü dona kaldılar. Salih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbim'in vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim, fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."* (A'râf: 78-79)

İbn Kesir (2/229-230) şöyle demiştir: *"Bu ifade; muhalefetleri, Allâh'a isyan etmeleri, hakkı kabulden imtina etmeleri ve hidayetten yüz çevirip körlüğe yönelmeleri sebebiyle Allâh Teâlâ'nın helâk ettiği Salih (as)'ın kavmini suçlamasından ve ayıplamasından ibarettir. Salih (as), onlar helâk olduklarında, kendilerini, ayıplamak için bunu söylemiştir. Onlar bu sözleri duyuyorlardı. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde rivayet olunan bir hadise göre…"* Fakat İbn Kesir'in: *"Onlar bu sözleri duyuyorlardı"* sözüne âyette delil yoktur. Sonra Allâh Teâlâ Şuayb (as)'dan ve kavminden benzer şeyleri haber vermektedir. Bak: İbn Kesir, Tefsir (2/230).

[2] Bu hadisin tahrici 74. sayfada geçmişti. Ayrıca onu Buhârî'de rivayet etmektedir.

[3] 76. sayfanın ilk dipnotuna bakınız.

o an yaşadığı kabul edilerek mecazî anlamda olur. Ne olursa olsun, telkinin ölüm halinde yapılacağına dair başka bir delile ihtiyaç vardır.[1] *Öyleyse hem gerçek, hem de mecazî her ikisi beraber olarak kastedilmiyor, veya her ikisi de mecazî olarak kastedilmiyor. Buradaki mânânın birbirine zıt olarak gerçek ve mecazî bir şeyi kapsadığı gözükmemektedir. Öyle ki genel olarak mecaz olabilmesi için orada kullanıldığı kabul edilsin. Her ikisi için kullanılabilme şartı, birbirine zıt olmamasıdır."* İbn Humâm'ın sözü bitti.

Allâme Ahmed Tahtâvî, Şurunbulâlî'nin **"Şerhu Nûri'l-İzâh"** kitabının şerhi olan **"Merâkı'l-Felâh"** kitabına yaptığı haşiyesinde "Bâbu Ahkâmi'l-Cenâiz" bölümünde: *"İbn Humâm dedi ki: Hocalarımızın büyük bir bölümü onu mecaz olarak almışlardır. Yani, kendisine ölüm yakın olan kişi onlara göre ölülerin işitmediğine bina edilir"* sözünün şerhinde şöyle demektedir:[2]

"(Onlara göre ölülerin işitmediğine bina edilir) sözü, "yeminler" bölümünde de açıkladıkları gibi şu anlamdadır: Eğer onunla konuşmayacağına yemin etse, sonra onunla o öldükten sonra konuşsa, bu hiçbir anlam taşımaz. Çünkü bu onun anlamasına bağlıdır. Ölü birisi ise işitmediği için böyle değildir. Nitekim Allâh Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Sen kabirdekilere işittiremezsin" ve "Sen ölülere işittiremezsin". Bu âyetler gerçekten ölülerin işitmediğinin bir ifâdesidir." Tahtâvî'nin sözü bitti.

---

[1] Bana kalırsa az sonra da geleceği gibi o delil vardır. Gerçekten de defnedildikten sonra telkinin yapıldığına dair bir delile ihtiyaç vardır. Fakat onun yapılacağına dair delil olabilecek bir hadis yoktur. Yazar 84. sayfada bundan bahsedince, ben de bir parça bu konuya değineceğim.

[2] Hâşiyetü't-Tahtâvî, s: 326.

Allame Aynî[1] **"Şerhu'l-Kenz"**'de "Dövme, öldürme ve bunlardan başka şeylerle yapılan yeminler" bölümünde: *"Konuşması hayatta olmasına bağlıdır"* sözünün şerhinde şöyle diyor: *"Dövmek acı veren bir fiildir. Ölü kişinin üzerinde dövme gerçekleşmez."* Aynî'nin sözü bitti.[2] Bunun benzeri **"Bahr"[3]** da şöyledir: *"Konuşmadan kasıt anlamaktır. Ölü ise anlamaz."*

İbn Melek[4] , Buhârî ve Müslim'in hadislerini içeren **"Mebârıku'l-Ezhâr Şerhu Meşârıku'l-Envâr"[5]** adlı eserinde Rasûlüllâh (sav)'in: *"Ölü, defnedenler ayrıldıklarında onların ayak seslerini işitir"* hadisinden sonra şöyle demektedir: *"Bu hadiste ölülerin kabirde yaşadıklarına dair delil vardır. Çünkü yaşamasalar bilindiğine göre hissetmeleri imkânsız olur. Acaba ruhları onlara geri mi verilmektedir? Alimler bunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları verildiğini söylemektedirler. Ebû Hanife ise bu konuda susmayı tercih etmiştir."* İbn Melek'in sözü bitti.

Netice olarak, **"Tenvîru'l-Ebsâr"** ve onun şerhi **"Durru'l-Muhtâr"** ve onun Tahtâvî ve İbn Âbidîn haşiyelerindeki, **"Fethu'l-Kadîr"**, **"Hidâye"**, **"Merâku'l-Felâh"** ve onun haşiyesi **"Şerhu'l-Kenz"**'deki Ebû Hanife ve O'nun talebelerinin fetvaları üzerine binâ edilen ve diğer bütün kitaplarda da geçtiği üzere: Ölü, ruhunu teslim ettikten sonra Hz. Aişe (ra)'nın da dediği gibi işitmez. Bunun böyle olduğunu diğer mezhep alimleri de kabul etmiştir. Hanefî mezhebinden bir tek alim dahi bu görüşün dışına çıkmamaktadır. Yani daha önce

---

[1] Mahmûd b. Ahmed Bedreddin Aynî, Mısırlı Hanefî alimi. Buhârî'nin şerhlerinden olan "Umdetü'l-Kârî"'nin yazarıdır. H. 762'de doğmuş, h. 855'de vefat etmiştir.

[2] Yani, Şerhu'l-Kenz'deki (1/225). Oradaki sözü buradakinden biraz farklı.

[3] Yani, "Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik" (4/394). Yazarı meşhur alim Zeynelâbidin İbn Nuceym'dir. H. 970'de vefat etmiştir.

[4] Abdullâtif b. Abdulaziz b. Ferişte el-Kirmânî. İbn Melek olarak bilinir. Meşhur Hanefî fıkıhçılarındandır. H.801'de vefat etmiştir.

[5] c: 1, s: 123.

"yeminler" konusunda geçtiği gibi yemin edene yeminini bozdurmamaktadırlar! Doğrusu da budur. Allâh'a hamdolsun.

İkinci ve üçüncü bölümde bu görüşü destekleyen diğer deliller gelecek.[1]

---

[1] Asıl nüshanın dipnotunda şu yazı vardır: Garib olan, kendilerinin ilim talebesi olduğunu iddia edenler, gerek Hanefî ve gerekse diğer alimlerin bu konudaki sözlerini naklettiğimizi görünce, avâm tabakası arasında Molla Ali el-Kârî'nin **Mişkât Şerhi**'nde, *"o tür yemin etmenin örfe dayalı olduğunu ve bu yüzden ölülerin işitmediğini ve yeminin de bozulmayacağını söylemektedirler."* sözünü yaymaktadırlar. Senin de bildiğin gibi müctehid olmayan mukallid alimin veya tercih ehlinden müctehidlik rütbesine ulaşmamış alimin, büyük imamların sözüne açıkça ters olan görüşü alınmaz. Bir mezhebin imamlarının kesin olarak ölülerin işitmediğini açıklayan sözlerini terk ederek, sonradan çıkan mukallid birisinin aklına gelen ve imamların sözlerine ters görüşünü nasıl alırsın! Böyle bir şeyin olmayacağını ilmin kokusunu alan herkes iyi bilir.

ÖLÜ DEFNEDİLDİKTEN SONRA TELKİN (TALKIN) VERMEK

Ölmeden önce yapılan telkin konusunda herhangi bir anlaşmazlığın olduğuna dair bir şey bilmiyoruz.[1] **"Hidâye"** ve diğer kitaplarda geçen öldükten sonra telkin verme hakkında alimler anlaşmazlığa düşmektedirler. Hanefî mezhebinin bu konuda üç görüşü vardır:

Birincisi: Sorgulama ruh geri verildiğinden dolayı öldükten sonra telkin yapılır.

İkincisi: Telkin yapılmaz.

Üçüncüsü: Yapılması ne emredilir, ne de yasaklanır.[2]

Şafiî mezhebinde ise İbn Hacer el-Heytemî[3] **"Tuhfe"** (3/207) de dediğine göre telkin yapılır: *"Âkil-bâliğ veya deli için şehid dahi olsa defin işi tamamlandıktan sonra telkin yapmak müstehabdır. Bu konuda zayıf olan hadis, diğer hadislerin desteğiyle güç kazanır[4] ve telkin faziletli amellerden sayılır. İbn*

---

[1] Bu konuda sözlü ve fiilî hadisler vardır. **"Ahkâmu'l-Cenâiz"** adlı kitabımda bulabilirsiniz (sayfa 10-11). Onlardan bir tanesi 76. sayfada geçmişti.

[2] 77. sayfadaki dipnotta buna cevap verilmişti.

[3] Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Heytemî. Lâkabını Mısır'ın batısında bulunan Ebû'l-Heytem mahallesinden almıştır. Bir çok eseri olan ünlü Şâfiî alimidir. Fakat O, İbn Teymiyye'nin karşıtlarındandır. **"Fetâvâ Hadîsiyye"**'de İbn Teymiyye'nin aleyhindeki sözleri kendisinden sonra gelen İbn Teymiyye düşmanları için temel olmuştur. Yazar **"Cilâu'l-Ayneyn"** kitabında O'na en güzel şekilde cevap vermektedir. H. 909 yılında doğmuş, h. 973 veya 974'de vefat etmiştir.

[4] Hayır, kesinlikle. Sözü edilen destek, hadisi güçlendirmeye yeterli değildir. Çünkü o hadisler mevkûf ve maktû'dur. Bu yüzden İbn Kayyım kesin olarak telkin hadislerinin sahih olmadığını söylemiştir. Nevevî ve diğerleri o hadisin zayıf olduğunu söylemektedir. Ben onu **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 599) açıkladım.

Abdisselâm'ın: "Telkin bid'attir" sözü böylece reddedilir"[1]. el-Heytemî'nin sözü burada bitti.

İmam Mâlik'e göre telkin mekruhtur. Ali el-Mâlikî kitabı **'Kifâyetü't-Tâlibi'r-Rabbânî li-Hatmi Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravânî"'**de şöyle demektedir: *"Bazı alimler (İbn Habîb gibi) Rasulüllâh (sav)'in: "Hangi ölünün başında Yâsîn Sûresi okunursa Allâh onun işini kolaylaştırır"*[2] *hadisinden dolayı ölünün başında veya ayak ucunda okumaya ruhsat vermişlerdir, yani müstehab saymışlardır. Fakat bu, yani ölüm anında okumak İmam Mâlik'e göre yapılan bir şey değildir. O'na göre böyle bir şey mekruhtur."* Bitti.

Hanbelî mezhebindeki alimlerin çoğuna göre telkin müstehabdır. Abdülkadir b. Ömer eş-Şeybânî[3] **"Şerhu Delili't-Tâlib"'**de şöyle demektedir: *"Alimlerimizin çoğu defnedildikten sonra ölüye telkin yapılmasını müstehab saymaktadır."* Bitti. Bu sözden anlaşıldığına göre çoğunluğun dışındaki Hanbelî alimleri şöyle demektedir: Öldükten sonra telkin yapılmaz.[4]

---

[1] Aksine doğru olan İbn Abdisselâm'ın sözüdür. Çünkü zayıf hadisiyle telkin Rasûlüllâh (sav)'in sünnetine terstir. Sünnette geldiğine göre ölü defnedildiğinde kabrinin başında durulur ve sorulan soruları doğru cevaplaması için dua edilir, bağışlanması dilenir. Orada bulunanlara bunu yapmaları söylenir. Bunun dışında yapılan herşey bid'attir. San'ânî kesin olarak bid'at olduğunu söylemiştir. Ben de **"Ahkâmu'l-Cenâiz"** adlı kitabımda (sayfa: 155-156) bunu açıkladım.

[2] Bu hadisin senedinde hadis uydurucuları vardır. Tâbiînden mevkûf olarak rivayetler gelmiştir. Ben de **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 5219) geniş olarak açıkladım.

[3] Şam'da yaşamıştır. H. 1135'te vefat etmiştir.

[4] Onlardan biri olan el-Murâdî bunu tercih etmiştir. **"el-İnsâf"** kitabında (2/549) şöyle demektedir: *"İnsanın gönlü telkinin olmadığı ve yapılmaması gerektiğine meyletmektedir."* Biz bunun aynısını 79. sayfada belirttik.

Zahirî mezhebinin en meşhur alimi Ebû Muhammed b. Hazm'a[1] göre telkin yapılmaz. Geniş açıklaması üçüncü bölümde gelecek

[1] Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm Endülüslü, Kurtubalı'dır. Hadis alimi, Zahirî mezhebindendir. Fakat isim ve sıfatlarda katı bir Cehmî'dir. Ayrıca hadis ravilerini zayıf saymada çok hata yapmıştır. H. 456'da vefat etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Ölülerin İşitmediği Konusunda
Hanefî Alimlerle
Aynı Görüşü Paylaşan Diğer
ÜÇ MEZHEP ALİMLERİNİN
GÖRÜŞLERİ

Şâfiîler'den İmam Nevevî[1] Müslim'e yaptığı şerhinde, "Ölüye Cennetteki Yerinin Gösterilmesi" bölümünde, Rasûlüllâh (sav)'in Bedir kuyularına atılan müşriklerin ölüleri için: *"Benim söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz"* hadisi hakkında şöyle demektedir:[2] *"Mâzirî[3] şöyle demiştir: "Bazıları şöyle demiştir: Bu hadisin zahirî mânâsıyla amel edilirse ölüler işitir." Mâzirî sonra bu görüşünü değiştirmiş ve bunun sadece Bedir'deki ölülere has olduğunu ileri sürmüştür."* Nevevî'nin sözü bitti.

Bilindiği gibi Mâzirî Mâlikî mezhebinin ilk dönem alimlerindendir. Ayrıca üçüncü bölümde Mâlikî mezhebinden olan Zerkânî'nin, iki büyük Mâlikî alimi olan Bâcî ve Kâdı Iyâd'dan ölülerin işitmediğine dair sözlerini naklettiğini de göreceksiniz.

Hanbelî mezhebinden Muhammed Saffâranî[4] **"el-Buhuru'z-Zâhira fî Ahvâli'l-Âhira"** adlı kitabında şöyle diyor: *"Aişe (ra) ölülerin işitmediğini şu sözüyle kabul etmemiştir: "Rasûlüllâh (sav): "Onlar şu an benim ne dediğimi duyuyorlar" sözüyle şunu söylemiştir: "Onlar şu an benim onlara söylediğim şeyin gerçek olduğunu biliyorlar." Sonra şu ayetleri okumuştur:*

---

[1] Yahya b. Şeref b. Murrî Nevevî. Büyük muhaddis ve fıkıh alimi. Zor geçim şartlarına rağmen ibadet, oruç, zikir ve sabırla hayatına devam etmiş, ilmini ve eserlerini yaymıştır. **"Mecmû'u Şerhi'l-Muhezzeb"** isimli eseri mukayeseli fıkıh yönünden aranan en faydalı kitaplardandır.

[2] c: 17, s: 206.

[3] Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer. Mâlikî mezhebinden muhaddis. Sicilyalı'dır. **"el-Muallim fî Şerhi Müslim"** adlı eseri vardır. Kadı Iyâd **"İkmâl"** şerhini bu eserden yazmıştır. Zamanının büyük alimi idi. Bir çok ilmi bilmekte idi. **"el-Keşf ve'l-İnbâ fî'r-Reddi 'ale'l-İhyâ"** adlı Gazali'ye reddiye olarak yazdığı kitabı vardır. 83 yaşında h. 536'da vefat etmiştir.

[4] Ebû'l-Avn Şemsüddin Muhammed b. Ahmed Saffâranî. Nablus'ludur. Hadis, usûl ve edeb alimidir. H. 1188'de vefat etmiştir.

"Sen ölülere işittiremezsin" ve "Sen kabirdekilere işittiremezsin".[1]

İbn Receb şöyle demektedir[2]: *"Alimlerden bir grup Hz. Aişe (ra)'nın ölülerin hayatta bulunan dirilerin sözlerini işitmediğine dair sözünü kabul etmişlerdir. Mezhep imamlarımızdan Kadı Ebû Ya'lâ*[3] ***"el-Câmi'u'l-Kebir"*** *adlı kitabında bu görüşü tercih etmiştir. Onlar Bedir kuyularına atılan müşriklerin ölüleri hadisini, aynı Hz. Aişe (ra)'nın anladığı gibi anlamışlar ve O'nun verdiği cevap gibi cevap vermişlerdir. O hadiste ölülerin işitmesi sadece Rasûlüllâh (sav)'e has bir mucizedir.* ***Sahih-i Buhârî****'de Katâde şöyle demiştir: "Allâh onları ayıplamak, küçültmek, azap etmek ve kaçırdıkları fırsatlara yanmaları, yaptıkları zulümlere pişman olsunlar diye Rasûlüllâh (sav)'in sözünü onlara duyurmak için cesetlerine hayat verdi." Alimlerden bir grup da genel olarak ölülerin hayatta yaşayan dirilerin sözlerini işittiğini söylemişlerdir."* Bitti.

Buradan anlaşıldığına göre alimlerden bir grup aynı Hz. Aişe (ra) gibi ölülerin iştimediğini kabul etmektedirler. Onlardan birisi de Hanbelî mezhebinin büyük alimlerinden olan Kadı Ebû Ya'lâ'dır. O da bu konuda Hanefî mezhebine uymaktadır.

Rûhu'l-Meânî'de[4] ise şöyle geçmektedir: *"Ölülerin işittiğini kabul edenler delil olarak Beyhakî*[5] *ve Hâkim'de geçen Ebû Hureyre (ra)'ın rivayet ettiği hadisi almaktadırlar. O hadiste Rasûlüllâh (sav) Uhud savaşında Mus'ab b. Umeyr ve diğer sahâbenin başında durarak şöyle demiştir: "Ben sizin Allâh*

---

[1] Buhârî (7/242-243), Müslim (3/44), Nesâî (1/293), Ahmed (2/31, 38, 6/276).

[2] **Ahvâli'l-Kubûr**, Zahiriyye Kütüphanesi'ndeki el yazma eser, s: 76.

[3] Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed el-Bağdâdî. Bir çok eseri olan fakih. Usûl ve değişik ilimleri bilirdi. 78 yaşında h. 458'de vefat etmiştir.

[4] (6/454-456).Yazarın babası Mahmud Alûsî'nin eseri.

[5] **"Delâilü'n-Nübüvve"**. Orada olduğunu Suyûtî **"ed-Durru'l-Mensûr"**'da (5/191) kaydetmektedir.

katında diri olduğunuza şahidlik edirim. (Ashâbım) siz onları ziyaret edin ve onlara selâm verin. Nefsim elinde olan Allâh'a yemin ederim ki, kim onlara selâm verirse onlar kıyamet günü onun selâmına karşılık verirler."

Ölülerin işitmediğini savunanlar buna, "Hâkim'in hadisi sahihlemesine itibar edilmez" şeklinde cevap vermişlerdir.[1] *Sahih olduğunu kabul etsek bile, işitmediğini savunduğumuz ölülerin, şehidler dışındaki ölüler olduğunu kabul etmemiz gerekir. Çünkü gelen haberlere göre genel olarak şehidler, diğer ölülerden ayrıcalıklı olarak Allâh katında diri oldukları için işitirler.*

Yine şu hadisi delil olarak almaktadırlar: "Kim dünyada tanıdığı ölmüş bir mü'min kardeşinin kabrine uğrar da selâm verirse, onu tanır ve selâmını alır."

Ölülerin işitmediğini savunanlar buna şöyle cevap vermişlerdir: Hafız İbn Receb bu hadis için: "Zayıf ve münkerdir"[2] *demiştir."* Alûsî'nin Rûm Sûresi'nin tefsirindeki sözü bitti.

Sahih-i Buhârî'de[3] "Bedir Günü Rasûlüllâh (sav)'in Kureyş kâfirlerine yaptığı bedduası ve onların helâkı" bölümünde, Hişam'ın babasından naklettiği hadiste Hz. Aişe

---

[1] Bu yüzden Zehebî onun uydurma olduğunu söylemiştir, bu biraz aşırılık sayılır. İbn Receb o hadiste ıztırab ve irsâl olduğunu söylemiştir. Ben **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 5220) bunu açıkladım. Bunun bir benzeri Ebû Rizzin hadisidir. O hadiste şöyle geçiyor: *"Kabirdekiler kendilerine verilen selâmı işitirler, fakat karşılığını veremezler."* Ben aynı kitabımda (no: 5225) belirttiğim gibi bu hadis münkerdir.

[2] İbn Receb onu **"Ahvâli'l-Kubûr"**'da (elyazma, 2/83) söylemektedir. Ben de onu **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 4493) açıkladım. Bundan daha zayıfı, Abdurrezzâk'ın **"Musannef"**'inde (no: 6723) Zeyd b. Eslem yoluyla gelen hadistir. O dedi ki: *"Ebû Hureyre ve arkadaşı bir kabre uğradılar. Ebû Hureyre: "Selâm ver" dedi. Arkadaşı: "Kabre selâm mı vereyim?!" dedi. Ebû Hureyre: "Eğer seni dünyada bir kere dahi görmüş olsa şimdi seni tanıyor." dedi."* Ben derim ki, senedinde hadis uydurucusu Yahya b. Alâ vardır.

[3] Fethu'l-Bârî (7/242) ve Müslim. Tahrici az önce geçmişti.

(ra)'ya, İbn Ömer (ra)'ın Rasûlüllâh (sav)'in: *"Ölü, geride kalan yakınlarının kendisine ağlamaları yüzünden azab görür"* hadisi hatırlatılınca Hz. Aişe (ra): *"Yanılmış, Rasûlüllâh (sav): "Ölü, günahları ve hatası yüzünden azab görür, yakınları ise ona şu an ağlamaktadırlar. Bu aynı şuna benzer: Rasûlüllâh (sav) Bedir'de öldürülen müşrikler için: "Onlar benim ne dediğimi duyuyorlar" demedi. Sadece "Onlar şu an*[1] *benim onlara söylediğim şeyin gerçek olduğunu biliyorlar" demiştir."* Sonra şu âyetleri okudu: *"Sen ölülere işittiremezsin", "Sen kabirdekilere işittiremezsin".* Bu, onlar ateşteki yerlerine yerleştirildikleri zamandı." Buhârî'deki hadis bitti.

Bu hadisin şerhinde Hafız İbn Hacer[2] şöyle diyor: *"Suheylî şöyle demiştir: "Bu hadiste Sahâbe: "Kendilerinde ruhları bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsun?!" diye sorduklarında, onlara gereken cevabı*[3] *veren Rasûlüllâh (sav)'in mucizesi ortaya çıkmaktadır. Eğer o hallerinde iken onlar gerçeği biliyorlarsa, o zaman işitmeleri de gerekir. Bu da ya (normal) kulaklarıyla olur ki çoğunluk bunu söylemiştir, ya da kalp kulağı ile olur. Bu yüzden kabirdeki soru hem ruha hem de bedene olur, diyenler bu hadisi delil almışlardır. Karşıt taraf ise sadece ruha olur, çünkü işitme hem kulak ile hem de kalp kulağı ile olur, demişlerdir. Böylece bir dayanak kalmaz."*

Bana (İbn Hacer) kalırsa: Aslında eğer o olayda Rasûlüllâh (sav)'in bir mucizesi gerçekleşmişse, bunu kabir sorgusuna delil olarak almak güzel olmaz.

---

[1] Okuyucu dikkat ederse, İbn Ömer (ra) ve Aişe (ra)'nın her ikisi de *"şu an"* lâfızlı bu hadisi Rasûlüllâh (sav)'den ezberlemelerine rağmen, hadisin sonuna doğru aralarında ihtilâf olmaktadır. Sayfa 29'da belirttiğimiz gibi her iki hadisin arasını birleştirmemiz mümkündür.

[2] Fethu'l-Bârî (7/243).

[3] Yani: *"Benim söylemekte olduğum sözleri, sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz"* hadisi. Bu şekliyle Nesâî (1/293) ve Ahmed (3/103)'de Enes (ra) yoluyla bulunmaktadır. Ayrıca Ahmed (6/1710)'de benzer hadis Aişe (ra) yoluyla da bulunmaktadır.

Allâh Teâlâ'nın: "Sen ölülere işittiremezsin" ve Sen kabirdekilere işittiremezsin" âyetlerindeki "ölüler" kelimesinin anlamı hakkında tefsir alimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hz. Aişe (ra) ise onun gerçek mânâsı olarak, Rasulüllâh (sav)'in: "Benim söylemekte olduğum sözleri, sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz" sözünü ileri sürerek karşı çıkmıştır. Çoğunluğun görüşü budur. Mecaz olduğu da söylenmiştir. Âyetlerdeki "Ölüler" ve "kabirdekilerden" kasıt kâfirlerdir, diri oldukları halde onlar ölülere benzetilmişlerdir. Onlar ölü halinde gibidirler veya kabre giren insan gibidirler mânâsındadır. Böylece âyette Hz. Aişe (ra)'nın çürütmek istediği şeye delil kalmamaktadır. En doğrusunu Allâh bilir." İbn Hacer'in sözü bitti.[1]

Yine İbn Hacer Buhârî'nin şerhinde: "Kabir azabı hakkında hadisler" bölümünde[2] şöyle demektedir: *"İbn Tîn şöyle demiştir: İbn Ömer hadisiyle âyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü ölüler kesinlikle işitmezler. Fakat eğer Allah Teâla işitme duyusu olmayan bir şeye işittirmek isterse buna kimse engel olamaz. Aynı şöyle buyurduğu gibi: "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik...". Yine şöyle buyurduğu gibi: "Göğe ve yerküreye: isteyerek veya istemeyerek gelin, dedi..." ileride "Gazveler" bölümünde Katâde'nin: "Allah onları ayıplamak, küçültmek, azap etmek ve kaçırdıkları fırsatlara yansınlar diye Rasûlüllâh (sav)'in sözünü onlara duyurmak için cesetlerine hayat verdi" sözü gelecek." İbn Tîn'in sözü bitti. İbn Cerîr[3] ve*

---

[1] Bana göre, burada Hz.Aişe (ra)'nın âyetin gerçek mânâsını aldığına dair bir delil yoktur. Âyetin gelişine göre onun mecaz şeklinde olması gerekir. Fakat bu da O'nun anlayışının doğruluğunu yok etmez. Çünkü onları "kabirdeki ölüler"e benzetme düşüncesi üzerine bina edilmiştir. Ben bunu önsözde geniş olarak açıkladım. Çok önemli olduğu için oraya tekrar bakınız.

[2] Fethu'l-Bâri (3/182)

[3] Muhammed b. Cerîr et-Taberî. Meşhur tefsir alimi. H.310'da vefat etmiştir.

Kerrâmiye'den bir grup[1] *bu kıssayı delil olarak kabirdeki sorgunun sadece bedene olacağını ve Allâh Teâlâ'nın bedenlerde işitsin, bilsin ve tatsın diye ruh yaratacağını söylemişlerdir. İbn Hazm ve İbn Hubeyre*[2] *ise sorgunun cesede dönmeksizin sadece ruha olacağını söylemişlerdir. Cumhur ise onlara karşı çıkmış, hadiste geçtiği üzere ruhun cesede veya bir kısmına döneceğini söylemişlerdir.*[3]*"* İbn Hacer daha sonra şöyle demektedir:

"Buhârî İbn Ömer ile Hz. Aişe'nin hadislerini birleştirme yollarından birine işaret etmekte ve İbn Ömer hadisinde ölen müşriklere yapılan hitabın, ruhun cesetlere geri verildiği sorgulama anında olduğunu göstermektedir.[4] *Diğer hadislerden de anlaşıldığı gibi sorgulanan kâfirler azab görürler. Hz. Aişe'nin yaptığı itiraz ise, hitab, sorgulamanın olmadığı*

---

[1] Allâh Teâlâ'yı cisimlendiren bid'at fırka. Kelâmcı Muhammed b. Kerrâm'a dayanır. Zehebî O'nun hakkında: *"Kerrâmiye'nin önderidir. Bid'atinden dolayı hadisleri alınmaz. H. 255'de vefat etmiştir."* demiştir.

[2] Avnuddin Yahyâ b. Hubeyre b. Muhammed b. Hubeyre ez-Zuhelî. Vezir. H. 499'da doğmuş, h.560'da vefat etmiştir. Hanbelî mezhebindendir. Alim, edip ve adil bir vezirdi. **"el-İfsâh 'an Me'âni's-Sıhâh"** adlı eseri vardır.

[3] Berâ(ra)'dan gelen, melekler ruhu kabzettikten sonra göğe çıkarırlar, sonra cesede döndürürler. İki melek gelir, onu oturturlar ve sorarlar: *"Rabbin kim?…"* diye devam eden uzun hadise işaret etmektedir. Hadis sahihtir. Ben bu hadisi bütün yönleriyle **"Ahkâmu'l-Cenâiz"**'de (s:156-159) gösterdim. Acurrî'de (s:367-370) rivayet etmektedir.

[4] Tahtâvî de bunu söylemektedir (s: 546). Bu söz geçersizdir, aynı hadisin Enes yoluyla gelen bazı rivayetlerinde: *"Rasûlüllâh (sav) müşriklerin ölülerini üç gün bıraktı, sonra onlara gelip seslendi… Ömer dedi ki: "Yâ Rasûlallâh, ruhları bulunmayan şu cesetler nasıl duyarlar ve nasıl cevap verirler?…"* şeklindedir. (Müslim (8/163), Ahmed (3/86). Humeyd'in Enes'den rivayetinde *"Ömer dedi ki"* yerine *"dediler ki"* şeklindedir. İbn Hacer'in bunu görmemesi ilginçtir. Kaldı ki kendisi şerhinde bu hadis için Suheylî'nin az önce geçen sözünü nakletmektedir. Hadisde açıkça Sahâbe'nin: *"Kendilerinde ruhları bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsun?"* sözü vardır. Bilâkis, az önce Müslim'deki Enes hadisini zikreden de O'dur! Yoksa şöyle demek gerekir: *"Ruh cesede döndürüldükten sonra bir müddet orada kalır"*. Bu konuda da delil olmadığı için bu sözü söylemek çok anlamsız olur. Doğrusunu Allâh bilir.

zamanda yapılmıştır şeklinde değerlendirilerek iki hadisin arası birleştirilir." İbn Hacer'in sözü bitti.

Şâfiîler'der Münâvî, **Câmi'u's-Sağîr**'in şerhinde[1], Rasûlüllâh (sav)'in: *"Ölü, defnedenler arkalarını dönüp gittiklerinde onların ayak seslerini işitir."*[2] hadisi için şöyle diyor: *"Bu hadis, "Sen kabirdekilere işittiremezsin" âyetiyle çelişmektedir. Bu çelişki şöyle giderilir: Hadisteki işitme, sorgulamadan önce kabre ilk konulduğunda olur."* Münâvî'nin sözü bitti.

Şerafeddin Hüseyin b. Muhammed[3] **"el-Mefâtîh fî Halli'l-Mesâbih"** kitabında şöyle diyor: *"Rasûlüllâh (sav)'in hadisi: "Onların ayak seselerini işitir." Yani, eğer diri olsa idi. Çünkü melek gelip onu oturtmadan önce cesedi hiç bir şeyi algılamaz. (Onu oturturlar): Yani bunda asıl olan, zahirinde ne görülüyorsa onu gerçek mânâsına taşımaktır. Oturtmaktan kasıt şu da olabilir: Ruhun tekrar verilmesiyle üzerinde bulunduğu durumdan onu dik duruma geçirmek, kendisine sorulanı anlaması için uyarmak."* Şerafeddin'in sözü bitti.

Ölülerin işitmediği iddiasında Hanefî mezhebinin ve onlara bu konuda uyanların diğer bir kanıtı da, eğer onlar mutlak olarak işitseydiler, ruh sorgulama sırasında kabre gelmez ve sonra da gitmezdi. Bunu iyi anlamak gerekir.

---

[1] **"Feyzu'l-Kadîr"** diye isimlendirilmiştir. **"Câmi'u's-Sağîr"**'in en faydalı ve ilmî şerhidir. Yazarı Muhammed b. Abdurraûf b. Tâcu'l-Ârifîn Münâvî'dir. H. 1031'de vefat etmiştir.

[2] Bu lâfzıyla İbn Abbas'ın hadisi 74. sayfada geçen Enes hadisini takviye eder. Heysemî (3/54): *"Taberânî Kebîr'de rivayet etmiştir. Ravileri güvenilirdir"* demiştir. Aynı hadisi Ebû Hureyre'den Ahmed (2/347 ve 445) iki yoldan rivayet etmektedir. Onlardan birini Hakîm (1/379) sahihlemiş, Zehebî de O'na katılmıştır.

[3] Hüseyin b. Muhammed b. Abdullah et-Tıybî. İtikadı sağlam olan hadis, tefsir ve beyan alimidir. Bid'atçilere reddiyeler vermiştir. Câmide farz namazı kılmayı beklerken h. 743'te vefat etmiştir.

Ne acaibdir ki, Ebû Hanîfe'nin mezhebinden olan bazı anlayışsızlar, ölülerin işittiğinin üzerinde birleşilen tek görüş olduğunu avâm tabakası arasında yayıyorlar. Yine bu görüşün İmâm-ı A'zam ve talebelerinden herkesin görüşü olduğunu ve O'nun: *"Eğer hadis sahih olursa benim mezhebim odur"*[1] sözünü temel alarak, ölülerin işitmesindeki hadisin sahih olduğunu iddia ediyorlar. Fakat bunu söyleyenler, Hanefîler'in söz konusu o iki âyeti Hz. Aişe ve diğerleri gibi aldıklarını ve bu konuda rivayet edilen diğer iki hadisi de öğrendiklerini herhalde bilmiyorlar olsa gerek. Belki de o iddia eden kişi, hakkında sahih hadis geldiği için Hanefî mezhebine göre velînin izni olmadan yapılan nikâhın bâtıl[2] olduğunu da iddia ediyordur. Yine Fâtiha'sız kılınan namazın eksik olduğunu iddia ediyordur. Çünkü bu konuda: *"Fâtiha'sız kılınan namaz olmaz"* diye sahih hadis vardır.[3] Yine: *"Ameller niyetlere göredir."*[4] hadisinden dolayı, niyet edilmeden alınan abdestin geçersiz olduğunu iddia ediyordur. Bunun gibi Ebû Hanîfe'nin aksini söylediği, Hanefî mezhebine aykırı hadisler vardır.[*]

Yine Hanefî mezhebinden olan bu kişi Ebû Hanîfe ve O'nu takip edenlerin bir çok meselede mezheblerinin karşıtı olan sahih hadisleri gördükleri halde, bunların mânâsını değiştirdiklerini veya âyet ve hadislerden karşıt delilleri ezberleyip hükmünün kalktığını ve özelleştiğini bildikleri halde ve bunlar usûl, hadis ve fıkıh kitaplarında geniş olarak açıklandığı halde onlarla amel etmediklerini herhalde bilmiyordur. O kitaplardan bazıları

---

[1] Bu söz, Ebû Hanîfe ve diğer üç imamdan nakledilmiştir. Bak: **"Hadislerle Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli"** kitabım.

[2] *"Velîsiz ve adeletli iki şahid olmadan nikâh olmaz"* hadisine işaret ediyor. Bak: **"İrvâ"** (no: 1896).

[3] Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir. Bak: "İrvâ" (no: 302), "Sahîh-i Ebî Davud" (no: 780).

[4] Buhârî ve Müslim, Hz. Ömer'den rivayet etmiştir. Bak: "İrvâ" (no: 1).

[*] İmamının sözünden dolayı hadis sahih olduğuna göre onunla amel etmesi gerekir. Ama nerede! (çeviren).

şunlardır: İmam Tahâvî'nin[1] **"Muhtelifu'l-Âsâr"**ı, İmam Muhammed'in[2] **"Kitâbu'l-Âsâr"**'ı, **"Şerhu'l-Hidâye"[3]** ve **"Kitâbu'l-'Ukûd"** ve diğerleri.

Şimdi, bizim bu kitapta Hanefî alimlerinin sözlerini ve verdikleri cevapları onların eserlerinden aktardıktan sonra ilmin kokusunu alan parlak zekâlı bir kimse, İmam-ı A'zam'ın: *"Eğer hadis sahih olursa benim mezhebim odur"* sözünü genel anlamda alarak nasıl olur da Hanefî mezhebine göre ölüler işitirler diyebilir!?[4] Olsa olsa bu açıkça sabit fikirli kendini beğenmişlikten başka bir şey değildir. Her gözün gördüğü güneş ışığını gizlemektir. Veya saf müslümanları hafife alıp kötü emellerine ulaşmak için din ilimlerini öğrenerek hainlik etmektir.

Eğer diriye seslenseydin duyurabilirdin

Fakat senin seslendiğin (ölü)de hayat yoktur.

---

[1] Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî. Mısırlıdır. Hadis ve fıkıh ilmine sahip büyük Hanefî alimi. Başkalarında olmayacak kadar hadis metinlerini ve senedlerini ezberlemede geniş ilmi vardır. Fakat delil olarak kullanmada gevşek davranmıştır. Mezheb taassubu vardır. Leknevî **"Fevâidu'l-Behiyye"** 'de (s:33) ve İbn Teymiyye **"Minhâcu's-Sunne"**'de mezheb taassubcusu olduğunu söylemişlerdir. H. 321'de vefat etmiştir. **"Müşkilü'l-Âsâr"** ve **"Şerhu Me'ânî'l-Âsâr"** basılmış eserlerindendir.

[2] Muhammed b.Hasen eş-Şeybânî. Ebû Hanife'nin en meşhur talebesidir. H. 189'da vefat etmiştir. İmam Şâfiî'ye göre O, ehl-i sıdk'tandır. Nesâî ve diğerleri O'nu hafıza yönünden gevşek görmektedirler.

[3] İbn Humâm'ın **"Fethu'l-Kadîr"** kitabıdır.

[4] Bana göre bu söz çok oturaklıdır. Bu söz Ebû Hanife'ye veya başkasına dayandırılmamalı. Çünkü Ebû Hanife'nin hakkında sahih hadis gelen bir meselede aksini söylemesinin nedeni, belki de hadisi biliyordu ama O'na göre elinde bulunan başka hadise ters olduğundan onu almamış olabilir. Nitekim İbn Teymiyye **"Ref'u'l-Melâm 'ani'l-Eimmeti'l-A'lâm"** adlı eserinde bunu söylemiştir. Ama eğer hadis İmam'ın görüş ve ictihadına ters ise bu durumda hadisin alınarak İmam'ın görüşünün terk edilmesi gerekir. Meselâ abdest alırken niyet etmek şart değildir görüşünde olduğu gibi. Bu konuda daha geniş bilgi için **"Hadislerle Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli"** kitabının önsözüne bakabilirsiniz (s: 23).

Yardım eden sadece Allâh'dır. O bize yeter ve ne güzel vekildir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

- **Peygamberlerin Berzah Âlemindeki Hayatları**
- **Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat'e Göre Kabir Azâbı ve Nimeti Hem Ruha Hem Bedenedir.**
- **Hanefî Alimlerimize Göre de Kabir Ziyareti Dinî Bir İbadettir.**

Bu konuda doğru yolu bulmak için şunu çok iyi bilmek gerekir: Hanefî alimleri ölülerin hayatta olanların sözlerini işitmediklerini söyledikleri gibi, kabir azabı ve nimetinin hem ruha hem de bedene olduğunu ve kabir ziyaretinin dini bir ibadet olduğunu söylemişlerdir.[1] Alimlerin bu konudaki sözlerini en kısa yoldan sizlere aktaralım:

1. PEYGAMBERLERİN BERZAH ÂLEMİNDEKİ HAYATLARI

Peygamberlerin berzah âlemindeki hayatları, Allâh Teâlâ'nın: *"Bilâkis onlar diridirler, Allâh'ın lûtuf ve keremiyle Rabb'leri yanında[2] rızıklandırılmaktadırlar."* Dediği şehidlerin hayatından da üstün bir hayattır. Bu da sahih hadislerle sabittir.

Zamanının Buhârî'si sayılan hocamız Ali es-Suveydî **"Akd"**'da[3] şöyle diyor: *"Ebû Ya'lâ'nın rivayet ettiği*

---

[1] Bunu başka alimler de söylemişlerdir. Onlardan bazıları İbn Teymiyye, İbn Kayyım, tevhid davasının önderi Muhammed b. Abdilvehhab ve diğerleridir. Kim bu alimlerin kabir ziyaretini inkâr ettiklerini söylerse haksızlık etmiş olur. Onların karşı çıktıkları tek şey kabir ziyaretinde ölüden yardım isteme, onun adına kurban kesme, özel olarak bir kabri ziyarete gitme gibi dinde olmayan şeylerdir. Onlar bu ziyareti "bid'at olan ziyaret" olarak isimlendirmektedirler. Dinî ziyaret ve yapılması gereken davranışlar nelerdir, bununla ilgili geniş bilgiyi **"Ahkâmu'l-Cenâiz ve Bida'uhâ"** adlı kitabımızda bulabilirsiniz.

[2] Bu âyette, söz konusu rızıklarının kabirde değil, Allâh katında olduğuna işaret vardır. Bu da Mesrûk yoluyla gelen hadiste açıkça geçmektedir: "O dedi ki: *"Abdullah b. Mes'ûd'a bu âyetin mânâsını sorduk. Dedi ki: Biz de bu sorunun aynısını Rasûlüllâh (sav)'e sorduk ve dedi ki: "Şehidlerin ruhu yeşil kuşların içindedir. Arşta bu kuşlar için asılı kandiller vardır. Cennette diledikleri yerde dolaşırlar, sonra bu kandillerde gecelerler…"*" Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Ben de **"Sahih Hadisler"** kitabımda (no: 2633) gösterdim.

[3] Yani **"el-Akdu's-Semîn fî Beyâni Mesâili'd-Dîn"** dir (s: 163-164). Yazarı Ali b. Muhammed b. Saîd el-Abbâsî es-Suveydî'dir. Irak'lı hadis alimidir. Bağdat'ta doğmuş, Şam'da h. 1257'de vefat etmiştir.

Beyhakî'nin de sahih dediği[1] *Enes (ra)'dan gelen hadiste Rasûlüllâh (sav) şöyle diyor: "Peygamberler diridirler, kabirlerinde namaz kılarlar." İmam Ahmed, Müslim ve Nesâî*[2] *yine Enes (ra)'dan rivayet ettiği hadiste Rasûlüllâh (sav) şöyle diyor: "İsrâ gecesinde Musa (as)'a rastladım, kabrinde namaz kılıyordu." Münâvî*[3] *demiştir ki: "Burada "salât" kelimesi, Rabb'ine dua ediyordu, O'nu övüyordu ve anıyordu anlamında sözlük mânâsında kullanılmıştır. Yani, dua ve övgü. Denilmiştir ki: "Salât kelimesinden kasıt namazdır." Kurtubî bu görüştedir. Bu görüş Rasûlüllâh (sav)'in Musa (as)'ı İsrâ gecesi altıncı semada görmesine karşı cevap olamaz. Çünkü Peygamberler için serbest dolaşım vardır. Veya peygamberlerin ruhları bedenlerinden ayrıldıktan sonra Refiku'l-A'lâ'dadır ve bedenleri ruhlarına bağlıdır ve onun denetimindedir. Bu bağlantı ile O'nu semada da görmüştür, kabrinde namaz kılıyor da görmüştür. Bundan Musa (as)'ın kabrinden göğe yükselip [sonra geri dönmesi anlaşılmaz. Bilâkis orası ruhunun bulunduğu ve yerleştiği yerdir. Kabri ise bedeninin bulunduğu yerdir].*[4] *Ruhların bedenlere döndürüleceği gün oraya yerleşecektir. Aynı Rasûlüllâh (sav)'in ruhunun Refiku'l-A'lâ'da, yüce bedeninin de*

---

[1] Nerede sahihlediğine bakmak lâzım! Çünkü O, **"Hayâtü'l-Enbiyâ"** kitabında Hasen b. Kuteybe'nin tek başına rivayetinden dolayı bu hadisi zayıflamaktadır. Zehebî'nin de dediği gibi o bir hiçtir. Fakat bu hadisi O'ndan başka rivayet edenler de vardır. Ben bunun sahihliğini **"Sahih Hadisler"** kitabımda (no: 621) açıkladım. Dolayısıyla tek bir ravisinden dolayı bu hadis hakkında kötü konuşan yanılmaktadır. Oraya bakmanızda fayda vardır. Çünkü nadir bulunan araştırmalardan biridir.

[2] Başka bir rivayette *"Kızıl kumluğun yanında"* ziyadesi vardır. Aynısını Ahmed de rivayet etmiştir. Ben de **"Sahih Hadisler"** kitabımda (no: 2627) gösterdim.

[3] Yani **"Feyzu'l-Kadîr"**'de özet olarak (5/519-520). Parantez içindeki fazlalık orada var. O olmadan mânâ tam olmaz. Anlaşıldığına göre bu bozukluk, kitabı eliyle yazanlardan kaynaklanıyor.

[4] Asıl nüshada yok. Onu **"Feyzu'l-Kadîr"**'den anladım.

kabrinde olup, selâm verenin selâmına cevap verdiği gibi.[1] *Kim bunu anlamakta yanılıyorsa, gökyüzünün yerden çok yukarıda olmasına rağmen yeryüzüyle olan bağlantısında bitkilerin ve hayvanların yaşantılarına olan etkisine baksın. Eğer bunu düşünürsen, o olay için uykuda görülen rüya mı, yoksa şekil mi veya gözün görmediği vahiy mi diye gereksiz düşüncelere ihtiyaç olmadığını anlarsın."*

"Mevâhibu'l-Ledünniye"'de[2] şöyle geçmektedir: *"Rasûlüllâh (sav)'in diğer peygamberleri görmesinde ihtilafa düşülmüştür. Bazıları bunu, İsa (as) hariç bütün peygamberlerin ruhlarını görmüştür, diye açıklamıştır. Belki de onlardan herbirini anlattığı şekliyle yeryüzündeki kabrinde kendi gözüyle görmüştür. Allâh Azze ve Celle de O'na bunu anlayacağı göz ve görüş kuvveti vermiş olabilir. O'na duvardaki ekranda cennet ve cehennemin görüntüsünü izletmiştir."* Mevâhibu'l-Ledünniye' deki söz bitti. Meselenin sonu, hadiste geldiği gibi yeryüzü peygamberlerin cesetlerini çürütmez. **Mevâhib**'de, Ebû Davud'dan rivayet edildiğine göre *"Yeryüzü peygamberlerin cesetlerini çürütmez."*[3] Yine Peygamberimiz'in özelliklerinden

---

[1] Az sonra gelecek Ebû Dâvûd hadisinde olduğu gibi. Bana göre öldükten sonra peygamberlerin hayatı berzah âleminin hayatıdır. Bu hayatta Rasûlüllâh (sav)'in bu hadiste olduğu gibi diğer peygamberlerde olmayan özellikleri vardır. Fakat bunun kıyasla veya nefis kullanılarak çığrından çıkarılması doğru değildir. Aynı **"Merâkı'l-Felâh"**'da Rasûlüllâh (sav)'in ziyareti bölümünde olduğu gibi: *"Araştırmacılara göre Rasûlüllâh (sav) diridir ve her türlü ibadet ve lezzetle rızıklandırılmaktadır. Fakat hakikati göremeyenlere bu durum gizli kalmaktadır"* !

[2] Kastallânî, c: 2, böl.: 5, s:24'den özetle.

[3] (2/119). Hadisin lâfzı şöyledir: *"Allâh yeryüzüne peygamberlerin cesetlerini çürütmesini haram kılmıştır."* Nesâî'nin rivayet ettiğini söylemiş ve: *"İbn Huzeyme, İbn Hıbbân ve Dârekutnî sahihlemiştir"* demiştir. Diğer alimler de sahih saymıştır. Ben de **"Ebû Davud'un Sahih Hadisleri"** kitabımda (no: 962) gösterdim.

birisi de Allâh Teâlâ'nın, müslümanların verdikleri salât ve selâmı O'na ulaştırmakla bir meleği görevlendirmesidir.[1]

Yine **"Kim bana selâm verirse, Allâh ruhumu bana iade eder ve o kimsenin selâmına karşılık veririm."**[2] hadisi rivayet edilmiştir. Sen de bundan gafil kalma.

2. KABİR AZABI VE NİMETİ HEM RUHA HEM DE BEDENEDİR.

Kabir azabı ve nimetinin hem ruha hem de bedene olduğu cumhur ulemâya göre kabul edilmiştir. Hanefî alimlere ve bu konuda onlara uyanlara göre ölülerin işitmemesine bir engel değildir. Kabir nimetini tadan bu nimetleri görür ve bundan ruhu ve bedeni tat alır. Veya azabını görür, ruhu sızlar ve bedeni acı çeker. Bu halde iken eğer birisi ona konuşursa duymaz. Bunun

---

[1] İbn Mes'ûd'dan gelen şu merfû hadise işaret ediyor: *"Allâh'ın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır; ümmetimin selâmını bana ulaştırırlar."* İsnadı sahihtir. Bak: "Ebû Davud'un Sahih Hadisleri" (no:924), "Fadlu's-Salâti 'Ale'n-Nebî" (s: 21), İsmail Kâdî, Mevâhib (1/421).

[2] Ebû Davud ve diğerleri benzer lâfızla rivayet etmiştir. İsnadının hasen olduğunu ben **"Sahih Hadisler"** kitabımda (no: 2266) gösterdim. Ama **"Tetimmetü'l-Edvâ'"** kitabının yazarının (8/576); *"Sahih'te geçtiği üzere: "Kim bana selâm verirse…"* sözü hatadır. Dediğim gibi hadis hasendir. *"Sahih'te"* sözünden kastı ya Buhârî ya da Müslim'dir. Fakat hadis ikisinde de yoktur. Eğer genel olarak sahih olduğunu kabul ediyorsa, durum böyle değildir. Buna dikkat etmek gerekir.

"*Kim kabrimin başında bana selâm verirse onu duyarım, kim de uzaktan selâm verirse bana ulaşır"* hadisi ise uydurmadır. İbn Teymiyye bunu **"Mecmû'u'l-Fetâvâ"**'da (27/241) söylemektedir. Ben de **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 203) gösterdim. Rasûlüllâh (sav)'in kabrinin yanında verilen selâmı işittiğine dair bir delil bulamadım. Ebû Davud'daki hadis bu konuda açık değildir. İbn Teymiyye'nin **"Fetâvâ"**'daki (27/384): *"Rasûlüllâh (sav) yanında verilen selâmı duyar"* sözünü nereden aldığını bilmiyorum. Az önceki İbn Mes'ûd hadisi ise genel mânâdadır. En doğrusunu Allâh bilir.

böyle olduğuna dair deliller vardır ve ileri gelen alimler de bu inançtadırlar. Hanefî İbn Vehbân[1] meşhur şiirinde şöyle diyor:

Kabir sorusu ve azabı haktır,

Nebilerin hepsi onu etti haber

Hesap, mizan, açıldı sayfalar

Cennet, cehennem, sırat ve mahşer.

Bu beyitlerin şerhini yapan İbn Şahne[2] şöyle diyor:

"Bu dörtlük şu meseleleri içermektedir:

***Birincisi:** Münker ve Nekir'in sorusu.[3] Bu iki melek kabirde kula dininin ve nebisinin kim olduğunu soracaktır, ki onlara iman etmek vâcibdir. Çünkü Rasûlüllâh (sav) bunu kesin olarak haber vermektedir. Bu konuda sahih hadisler vardır. Bu hadislerden biri Buhârî'nin[4] Enes (r)'dan rivayet ettiği hadistir. O hadiste Rasûlüllâh (sav) şöyle buyurmaktadır: "Kul kabrine konulup da arkadaşları geri dönüp gittikleri zaman, ölü bunların ayakkabılarının sesini işitir ve ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona: "Şu Muhammed (sav) denilen adam hakkında*

---

[1] Abdulvehhab b. Ahmed b. Vehbân Kâdî, Dımeşkî. Fıkıhçı ve edib. Hama'da kadılık yaptı. Güzel bir hayat yaşadı. H.768'de 40 yaşında vefat etti. Bin beyitlik şiiri vardır.

[2] Abdulber b. Muhammed Muhibbuddin b. Muhammed Halebî. **"ez-Zehâiru'l-Eşrefiyye fi'l-Elğâzi'l-Hanefiyye"** adlı eseri vardır. Haleb ve Kahire'de kadılık yaptı. H. 921'de vefat etmiştir.

[3] Ebû Hureyre'den gelen merfû hadiste o iki meleğin adı geçmektedir. "Ahkâmu'l-Cenâiz"'de (s: 156) ben o iki hadisi gösterdim. Daha önce sayfa 95'de geçen Beyhakî'nin **"Şu'abu'l-Îmân"**'da (1/181) rivayet ettiği Berâ hadisi bunu desteklemektedir. Bir diğeri ise İbn Abbas'tan mevkûf olarak Taberânî'nin "Evsat"ındadır (1/82/1 Mecme'u'l-Bahreyn). Heysemî "Mecma'u'z-Zevâid"'de (3/54) isnadının hasen olduğunu söylemiştir. Senedinde Abdullah b. Keysân el-Mervezî vardır ki, sadûk ve hata yapan bir ravidir. Acurrî'deki (s: 366-367) diğer iki hadis ise Ebû'd-Derdâ'dan merfû, Atâ b. Yesâr'dan mürsel olarak gelmektedir.

[4] Sayfa 74'te geçtiği gibi aynı hadisi Müslim ve Acurrî **"eş-Şerî'a"**'da rivayet etmiştir.

ne diyorsun?" diye sorarlar. Mü'min kişi: "Onun Allâh'ın kulu ve rasûlü olduğuna şehadet ederim" diye cevap verir. Bunun üzerine kendisine: "Ateşteki yerine bak. Allâh onu sana cennetteki bir yer ile değiştirdi" derler. O da her iki yerini birden görür. Kâfir ve münafığa ise: "Bu adam hakkında ne dersin?" diye sorulur. O da: "Bilmiyorum, ben de insanların dediği gibi derdim" diye cevap verince ona: "Ne bildin, ne de bilenlere uydun" denilir ve kendisine demirden çekiçlerle öyle bir darbe indirilir ki, insan ile cinden başka herşey onun kopardığı feryadı duyar".

İkincisi: *Kâfirlere ve mü'minlerden bazı günahkârlara yapılan kabir azabı ile Allah'ın kendisine itaat edenleri bildiği ve onlar için hazırladığı kabir nimetidir. Bu konudaki sahih hadisler mütevatir derecesine varacak şekilde çoktur. İbn Vehbân şöyle demiştir: "Kim yırtıcı hayvanlar tarafından yenilmişse veya balina tarafından yutulmuşsa neticede içine girdiği mide onun kabri olur".* İbn Şahne'nin sözü bitti.

Evet, bazı alimler sorgulama sırasında ruhun cesede dönmediğini, sorunun ve azabın sadece ruha olduğunu söylemişlerdir. Onlardan birisi Ebû Muhammed ibn Hazm ez-Zâhirî'dir. Kitabı **"el-Milel ve'n-Nihal"**de[1] uzun olarak şöyle diyor: *"Ayrıca her insanın bedeni gün gelecek toprak olacak. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız." (Taha 55) Asılmış, boğulmuş, yanmış, yırtıcı hayvan veya deniz hayvanı tarafından yenilmiş veya öldürülmüş de bir kabre defnedilmemiş her kim olursa olsun, ya yanmış kül olarak, ya atılmış dışkı olarak ya da vücudu parçalanmış olarak kesinlikle neticede yine toprağa döner. Öldükten sonra dirilme belirtisi olan her nefsin içinde bulunduğu mekân kıyamet gününe*

[1] (4/67-68). Eğer yazar: "Özet olarak şöyle diyor" deseydi daha doğru olurdu. Daha iyi anlaşılsın diye yazarın kendisinden buraya eklediği el-Milel ve'n-Nihal'de olmayan bazı kelimeler var.

kadar onun kabridir. Bir de kim ölünün kabrinde kıyamet gününden önce diriltildiğini zannediyorsa hata ediyordur.[1] *Çünkü zikrettiğimiz âyetler bunun olamayacağını göstermektedir. Eğer bu doğru olsa idi, Allâh Teâlâ bizi üç kere öldürür ve üç kere diriltirdi. Oysa ki böyle bir şey olamaz ve Kur'ân'a aykırıdır. Ancak Allâh Teâlâ Kur'ân'da nebilerden bir nebiyi ibret olsun diye diriltmiştir: "Binlerce oldukları halde ölüm korkusundan dolayı yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allâh onlara "Ölün!" dedi (öldüler). Sonra onları diriltti." (Bakara 243). "Yahut görmedin mi o kimseyi ki, evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğradı: "Ölümünden sonra Allâh bunları nasıl diriltir acaba!" dedi. Bunun üzerine Allâh onu öldürüp yüz sene bıraktı; sonra tekrar diriltti." (Bakara 259)*

Yine: "Allâh insanın ruhunu ya ölümünde ya da uykusunda alır. Ölmesini istediği kişinin ruhunu tutarken, uykudakinin ruhunu belli bir zamana kadar salıverir." (Zümer 42). Bu zikrettiğimiz Kur'ân âyetlerinden istisna edilen ruhlar belirli bir zaman olarak kabul edilen kıyamete kadar bedenlerine gönderilmeyecekleri anlaşılmaktadır. Rasûlüllâh (sav)'de İsrâ gecesi dünya semasında, mutlu kişilerin ruhlarının Hz. Âdem'in sağında, bedbaht kişilerin ruhlarının da solunda bulunduğunu bildirmiştir. Bedir günü de henüz ölüler kabirlerine konulmadan[2] *onlara hitap ederek kendilerine va'd edilen şeyin gerçek olduğunu bulduklarını bildirmiş bunun üzerine sahabe O'na: "Ya Rasulullah! Kendilerinde ruhları bulunmayan kokmuş şu cesetlere ne söylüyorsun?" dediklerinde O da: "Benim söylemekte olduğum sözleri, sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz" diyerek Sahâbe'nin "kokmuş cesetler" sözüne karşı çıkmadan onların o an işittiklerini Sahâbe'ye öğretmiştir.*

[1] Aksine O'nun bu sözü genel anlamda hatadır. Yazar, az sonra İbn Kayyım'ın O'na verdiği cevapta bunu açıklayacak.

[2] İbn Hazm'ın bu sözü az önce geçen: *"Öldükten sonra dirilme belirtisi olan her nefsin içinde bulunduğu mekan onun kabridir"* sözüne ters düşmektedir!

Rasûlüllâh (sav)'in Bedir günü ölülere karşı yaptığı konuşma şüphesiz ruhlaradır. Bedenler öldüğünden zaten duyamaz. [Allâh Teâlâ da bunu, "Sen kabirdekilere işittiremezsin" (Fâtır 22) âyetiyle açıklayarak kabirlerde bulunan cesetlerin işitme özelliği olmadığını bildirmiştir. Müslüman bir kişi, Allâh Teâlâ'nın işitemeyeceğini bildirdiği kişilerin, Rasûlüllâh (sav)'in işiteceğini bildirdiği kişilerden ayrı kişiler olduğunda şüphe etmemelidir. Doğru olanı da budur. Ama kim bunun aksini söylerse hem Allâh Teâlâ'ya hem Rasûlüllâh (sav)'e ve hem akla hem de gözle görülen gerçeğe aykırı düşer.][1]

Rasûlüllâh (sav)'in sorgulama anında ruhların cesetlerine döneceğine dair hiçbir sözü sahih haberlerde gelmemiştir. Eğer gelseydi biz de kabul ederdik. Gelmediğine göre birisinin bunu söylemesi doğru olmaz. Ruhların kabirlerde yatan cesetlere iadesiyle ilgili olarak bir ziyadeyi yalnızca Minhal b. Amr rivayet *etmiştir. Minhal ise güçlü bir râvî kabul edilmemektedir.*[2] *[Şûbe ve diğerleri O'nu metruk saymaktadır. Büyük imamlardan olan Muğire b. Muksim ed-Dabiy der ki: "Minhal b. Amr'ın hiçbir şehadeti kabul edilmemiştir."] Bunun tersine olan diğer sabit*

---

[1] Paratez içindeki bu yerler **"el-Milel ve'n-Nihal"**de bulunmamaktadır. Belki nüsha farklılıklarından kaynaklanıyordur veya yazar başka bir yerden buraya aktardı veya dipnot olarak yazılmıştı, yazarak çoğaltan kişi yanılarak onu buraya nakletti. Ikinci parantezdeki ed-Dabiy'den nakledilen söz **"Tehzîb"**de de geçtiğine göre araştırma ister. En doğrusunu Allâh bilir.

[2] Bana göre bu görüş kabul edilemez. Bilakis bu söz O'nun düşünüp taşınmadan ölçüsüzce konuşmalarından biridir. Berâ b. Âzib hadisinden dolayı bu hadis sahihtir. Bir çok yoldan gelmiştir. Kurtubî **"et-Tezkire"**de (2/84. yaprak) bunu söylemiş, O'ndan da İbn Kayyım **"Kitâbu'r-Rûh"**da (sayfa 46), Suyûtî **"Şerhu's-Sudûr"**da (sayfa 22) nakletmişlerdir. Bir çok hadis alimi bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Bunları benim kitaplarım **"Cenâiz"**de (sayfa 159) ve **"Sahih Hadisler"** (no: 1391) görebilirsiniz. Onlardan birisini Beyhakî başka bir yoldan **"Şu'abu'l-Îmân"**da (1/281), İbn Kayyım ise (sayfa 82-83) diğer yollardan takip etmiştir. Daha geniş açıklama isteyenler oraya bakabilir.

Ibn Hazm'ın **Minhal** kitabında *"O güçlü bir râvî değildir"* sözüne gelince, bunu İbn Kayyım ve **"Tehzîbu't-Tehzîb"**de geçtiği gibi İbn Kattân da kabul etmemektedir. Sadece O'nun Buhârî'nin râvîlerinden olması cevap olarak yeter.

haberler de öyledir. Bizim savunduğumuz görüş aynı zamanda Sahâbe'nin de görüşüdür. Onlardan hiç birinden bizim sözümüzün dışında bir şey gelmemiştir. Yine bize Muhammed b. Saîd b. Nebât – İsmail b. İshak el-Basrî[1] – İsâ b. Habîb[2] – Abdullah b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah b. Yezîd el-Mukrî – dedesi Muhammed b. Abdullah – Süfyân b. Uyeyne – Mansur b. Safiye yoluyla annesi Safiye binti Şeybe şöyle demiştir: "İbn Ömer mescide girdi, asılmadan önce yerde yatan İbn Zubeyr'e baktı. İbn Ömer'e: "İşte Ebû Bekr'in kızı Esmâ" denilince İbn Ömer O'na doğru gitti ve başsağlığı dileyerek: "Bu gördüğünüz bedenler değer taşımaz, ruhlar Allâh'ın yanındadır" dedi. Bunun üzerine Esmâ: "Beni etkilemez![3] Zekeriya (as)'ın[4] başı da İsrailoğulları'ndan azgın birine feda edilmişti", demişti.

Yine bize Muhammed b. Saîd b. Nebât ….. Ebû'l-Ahvas yoluyla İbn Mes'ûd (ra)'ın: "Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin" (Ğâfir 11) âyeti için şöyle dediğini rivayet etmiştir: "O âyet Bakara Sûresi'ndeki şu âyettir: "Sizler ölü idiniz, sizi diriltti. Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve

---

[1] Bak: "eş-Şuzurât" (2/178) ve "Tezkiretü'l-Huffâz".

[2] O'nun gibi şeyhi Abdullah b. Abdurrahman'ı da bilmiyorum. Fakat **"Tehzîb"**de O'nu dedesi Muhammed b. Abdullah'dan rivayet edenler içinde saymıştır. Fakat orada buradakine göre yerlerini değiştirmiştir. Muhammed'in biyografisinde şöyle diyor: *"O'ndan …. Oğlunun oğlu Abdurrahman b. Abdullah b. Muhammed"*. Belki de sözü edilen cehaletten dolayıdır. Hafız İbn Kesir tarih kitabı **"el-Bidâye"**de (8/346): *"Denildi ki: İbn Ömer mescide girdi…"* sözüyle başlayan bu kıssanın zayıflığına işaret etmiştir. Ibn Hazm'ın bu rivayeti sahihlemesi kabul edilemez. En doğrusunu Allâh bilir.

[3] Yani sabrını kastediyor. "Ahvâlü'l-Kubûr"daki rivayetin özünde de geçmektedir. (1/180. yaprak). Ayrıca bak: "el-Bidâye".

[4] Aslından buraya nakledilen yerde de bu şekildedir. Yine İbn Hazm'ın **"Muhallâ"**sında da (1/22) bu şekilde yazılmıştır. Ahmed Şakir oradaki dipnotta şöyle diyor: "Buradaki asıl nüshada şu dipnot yazılıdır: Tefsir ve hadis kitaplarında başının azgın kişiye feda edilenin Yahya (as) olduğu bilinmektedir. Zekeriya (as) ise ağaç kütüğünün içinde testere ile biçilmiştir. Sanki "Yahya" kelimesi buraya yazılmamıştır. Doğru olanı Yahya b. Zekeriya'dır." **"Ahvalu'l-Kubûr"** ve **"el-Bidâye"**de de doğru şekliyle geçmektedir.

sonunda O'na döndürüleceksiniz" (Bakara 28)." İşte İbn Mes'ûd ve Esmâ binti Ebî Bekr ile İbn Ömer'in sözleri bunlar. Allâh onlardan razı olsun. Sahâbe'den kimse onların bu sözlerine karşı söz söyleyememiştir. Esmâ ve İbn Ömer'in, ruhların Allâh katında bulunduğu, cesetlerin ise öldükten sonra değer taşımadığı konusunda görüşleri çakışmaktadır. Yine İbn Mes'ûd da ölümün iki kere, dirilmenin de iki kere olduğunu söylemektedir. Allâh'ın izniyle bizim görüşümüz de budur. Yine Rasûlüllâh (sav) Musa (as)'ı İsrâ gecesi altıncı veya yedinci semada görmüştür.[1] *Ceset toprakta yok olup gittiğinden kuşkusuz O'nun ruhunu görmüştür. Bu yüzden her ruhun bulunduğu yer onun kabri olarak isimlendirilir. Ve ruhlara o halde iken azap edilir ve sorgulama yapılır. Başarı Allâh'tandır."* İbn Hazm'ın sözü burada sona erdi. İmam-ı A'zam Ebû Hanife'nin bu sözle olan alâkasını iyi değerlendirin.

İbn Kayyım **"Kitâbu'r-Rûh"**ta (sayfa 43) İbn Hazm'ın bu sözlerinden bazılarını naklettikten sonra O'na şöyle cevap veriyor: *"Ben derim ki: Ebû Muhammed'in anlattıklarında doğru da var yanlış da. "Ölünün kabrinde yaşayacağını zanneden kişi hata etmiştir." sözü geneldir. Eğer bundan ruhun bedende bulunduğu dünyadaki mukadder yaşamını, orada iken düşünmesini, hareketlerini, yemeğe, içmeye, giyinmeye olan ihtiyacını kastediyorsa bu gerçekten hatadır. Yok bundan başka bir hayatı kastediyorsa; kabrinde sorgulanmak için ruhun dünyadaki bedene iade edilmesinden ayrı olarak yeniden kabirde ruh verilmesi ise bu gerçektir. Buna karşı çıkmak ise hatadır."*

İbn Kayyım daha sonra şöyle diyor: *"Ruhun bedenle olan alakası beş farklı şekilde olur:*

---

[1] Altıncı semada mı,yoksa yedinci semada mı gördü, şüphelidir. İbn Kayyım da "Kitâbu'r-Rûh"da aynısını söylemektedir. Bundaki şüphenin sebebi rivayetlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bazılarında Rasûlüllâh (sav)'in Musa (as)'ı altıncı semada gördüğü, bazılarında da yedinci semada gördüğü vardır. Hafız İbn Hacer bu iki rivayetin arasını bulmaya çalışmıştır. Hadisin şerhi için Buhârî'deki "Kitâbu's-Salât"ın baş tarafına bakınız.

1. Anne karnında cenin iken olan alakası,

2. Doğduktan sonra dünyaya geldiğindeki alakası,

3. Uykuda iken alakası. Bu halde ruh bir bakıma beden ile alâkalıdır, bir bakıma ondan ayrıdır.

4. Berzah âlemindeki alakası. Her ne kadar ruh berzah âleminde bedenden ayrılsa da aralarındaki alaka tamamen kesilecek derecede değildir.

5. Bedenle olan alakaları arasında en mükemmeli cesetlerin diriltileceği gündeki alakası. Bundan önceki dört alakanın bunun yanında bir değeri yoktur. Çünkü buradaki alakasında bedende ölüm, uyku ve bozulma gibi haller olmamaktadır." İbn Kayyım bu söylediklerini her zaman olduğu gibi uzun uzun anlatıyor, isteyen bakabilir.

Yukarıda az önce sözlerini naklettiğimiz Zahirî mezhebinin en büyük alimlerinden biri olan İbn Hazm'ın, her ne kadar başkalarıyla ters düşse de, ölülerin işitmediği konusunda Hanefî mezhebiyle aynı şeyi savunduğu ortaya çıkmaktadır.

Seyfuddin Ebû'l-Hasen Ali el-Âmidî el-Eş'arî[1] kitabı **"Ebkâru'l-Efkâr"**da şöyle diyor: *"Üçüncü bölüm: Kabir azabı ve Münker-Nekir sorgusu:*

İhtilaflar çıkmadan önce bu ümmetin selefi, ölülerin kabirlerinde diriltildiğini ve adları Münker ve Nekir olan iki melek tarafından sorgulandığını kabul etmişlerdir.

Ebû'l-Huzeyl[2] ve Bişr el-Mu'temir[1] mü'min olmayana sorgulama yapılmaz, sûr'a ikinci kez üfürüldükten sonra da azab

---

[1] Usul alimi. Yirmiye yakın eseri vardır. En meşhuru "el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm"dır. İtikadı bozuk olduğu için Şam'dan sürgün edilmiştir. Namaz kılmayı terk ettiği doğrudur. Allâh affetsin. H. 631'de vefat etmiştir.

[2] Muhammed b. Huzeyl el-Allâf. Mutezile'dendir ve bir çok eseri vardır. Çok çabuk hatırlardı, delilleri güçlüydü. H. 235'de vefat etmiştir.

olunur, demişlerdir. Mutezile'den es-Sâlihî[2]*, İbn Cerîr et-Taberî ve Kerramiye'den bir grup kabirdeki ölüler için bunun caiz olduğunu söylemişlerdir.*[3] *Bazı kelâmcılar ise azabın ölü hissetmeden cesedinde toplanarak biriktiğini, dirildiğinde bunu bir kerede toptan hissedeceğini söylemişlerdir. Dırâr b. Amr*[4]*, Bişr el-Meriysî*[5] *ve Mutezile'nin son dönem alimleri ise kabirle ilgili herşeyi inkâr etmişlerdir. Cubbâî*[6] *ve oğlu ile el-Belhî*[7] *ise o iki meleği kabul etmişler, ancak Münker ve Nekir olarak isimlendirilmelerini kabul etmemişlerdir.*[8] *Münker ismi*

---

[1] Kûfe'lidir, Bağdat'lı olduğu da söylenir. Mutezile'dendir, kader konusunda onlardan ayrılmıştır. H. 210'da vefat etmiştir.

[2] Bu isimle tanınır. Semânî şöyle demiştir: *"Önceden Cevher'in araz'dan ayrı olduğunu, araz'ın sonradan onda oluştuğunu, ilim, kudret, irâde, duyma ve görmenin ölüde bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu yüzden bütün insanları ölü sayardı."* Hakkında söylenenler bunlardır.

[3] Yani kabirdeki ölülere yapılan azap. Ruhlar iade edilmeksizin bedenlere yapılan azap. Âmidî'nin biraz sonra gelecek olan cevabı bunu açıklıyor. İbn Receb (1/81. yaprak) diyor ki: *"Bunu mezhebimizden İbn Akîl "Kitâbu'l-İrşâd"da ve İbn ez-Zağûnî söylemektedir. Aynısı İbn Cerîr et-Taberî'den de nakledilmiştir..."* İbn Kayyım'ın da dediği gibi (sayfa: 50) cumhur bunu kabul etmemektedir.

[4] Kadı'dır. Zehebî şöyle demiştir: *"Koyu bir Mutezili'dir. Çok çirkin yazıları vardır. İbn Hazm: "Dırâr kabir azabını inkâr ederdi" demiştir."* Bunun gibiler sahih hadislerde açıkça belirtilmesine rağmen günümüzde bir çok insanı kabir azabı hakkında şüpheye düşürüp o hadislerin âhâd hadis olduğunu ve bu hadislerle itikadî konuların kesinlik ifade etmediğini söylemektedirler. Ben onların bu sözlerinin batıl olduğunu, **"Hadis Hem İtikadda Hem de Amelde Delildir"** ve **"Âhâd Hadisleri İtikadda Kullanmanın Vacibliği"** adlı iki kitabımda açıkladım.

[5] Hanefî mezhebinden fıkıhçı, Ebû Yusuf'un talebelerindendir. Fakat Ebû Yusuf, zühd ve zikir ehli olmasına rağmen O'nu kötülemiş ve terk etmiştir.

[6] Basra'da Cubbâ köyündendir. Adı Ebû Ali Muhammed b. Abdulvehhab'dır. Mutezile'dendir. H. 303 yılında 68 yaşında vefat etmiştir.

[7] Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Ahmed el-Belhî el-Ka'bî. Mutezile mezhebine davet ediyordu. Eserlerinde bilgisinin çokluğu ve taassubu görülür. H. 319 yılında vefat etmiştir.

[8] O iki melek mütevatir derecesine ulaşmış sahih hadislerde geçmektedir. Suyutî bu hadisleri **"Şerhu's-Sudûr"**da (sayfa 48-59) nakletmektedir. Münker ve

sorgulama sırasında kâfirin kekelemesinden dolayıdır. Nekir ise ismini o iki meleğin kâfiri azarlamasından almıştır.

Ölülerin haşirden önce kabirde diriltildiklerine şu âyet delildir: "Rabbimiz bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin." (Ğâfir: 11) Tefsir alimlerinin de dediği gibi iki kere öldürmekten kasıt; ilki kabre girmeden önceki öldürme, diğeri Münker ve Nekir sorgulamasından sonradır. İki kere diriltilmekten kasıt ise, ilki dünyadaki hayat, diğeri sorgulama içindir.[1]

Eğer denilirse ki: İki kere öldürülmek ve iki kere diriltilmekten kasdın sizin dediğiniz gibi olduğunu kabul edemeyiz. Sizin tefsir alimlerinden aktardıklarınız diğer tefsir alimlerinin sözleriyle çelişmektedir. Çünkü şöyle denilmiştir: İki kere öldürülmenin ilki, rûh üflenmeden önceki nutfe halidir, diğeri ise kabre girmeden öncedir. Her iki sözün biri diğerinden daha iyi değildir. Aksine bu söz daha iyidir. Eğer sizin dediğiniz gibi olsa idi üçüncü kez dirilmenin olmayacağı anlamında olan "İki defa dirilttin" âyetiyle aynı anlamda olacaktı. Sizin söylediğiniz sözden dirilmenin üç kere olduğu anlamı ortaya çıkar. Birinci dirilme: Ölmeden önceki dünya hayatı. İkinci dirilme: Sorgulama için. Üçüncü dirilme: Haşr için. Dolayısıyla bu da mânâya terstir.[2]

Nekir olarak isimleri sayfa 107'deki Ebû Hureyre ve Berâ hadislerinde geçmektedir. Bundan sonra kim bu isimleri inkâr ederse cahil durumundadır!

[1] Rivayet tefsirlerinde bu konuda bir şey yoktur. Aksine sayfa 86'da da geçtiği gibi İbn Mes'ûd ve başkalarından bunun tersine rivayetler vardır. Âmidî'nin buradaki tercihi Usûl-i Tefsir ilmine ters olduğundan hiçbir değeri yoktur. Bak: **"Tefsir Usûlüne Giriş"** İbn Teymiyye (sayfa: 95-102), **"Faslun fî'-l-İrşâd ilâ Tarîki'l-Ma'rife li-Sahîhi't-Tefsîr"**, **"Îsâru'l-Hakk 'ale'l-Halk"** Ebû Abdullah Yemânî (sayfa: 106-108).

[2] Sayfa 109 ve 110'te geçtiği gibi İbn Hazm bu yüzden bunu kabul etmemektedir. Fakat bu berzah âlemindeki dirilmeyi ortadan kaldırmaz. Bu konuda İbn Kayyım'ın sözü sayfa 87'de geçmişti.

"Allâh Teâlâ, haşrolundukları zaman kâfirlerin şöyle dediğini anlatıyor: "Eyvah eyvah! Bizi kabrimizden kim kaldırdı?" (Yâsîn 52). Bu âyet onların kabirden kalkmadan önce azap edilmediklerine delildir. Yine "İlk tattıkları ölüm dışında, orada artık ölüm tadmazlar" âyeti, ölü sorgulanmak için diriltilir, sonra ölür, sözüne de terstir."

Sonra Âmidî şöyle devam ediyor:

"Buna şöyle cevap veririz: Söyledikleri şüphe olan ilk sözde kelâmcılar da anlaşmazlığa düşmüştür. es-Sâlihî, İbn Cerîr et-Taberî ve bazı Kerramiye'den geldiğine göre onlar, dirilme olmadan ölü hakkında iyilik ve cezanın uygulanmasıdır, demişlerdir. Bizim mezhebimizde ise[1]*, bu konuda farklı görüşler vardır. Onlardan kimileri, özellikle sorgulama ve azap için bedenin bazı kısımlarına hayat verilir, demişlerdir Kadı Ebubekir şöyle demiştir: "Her ne kadar biz hissetmesek de, "patikadan giden adam" kıssasında*[2] *olduğu gibi tekrar hayat*

---

[1] Yani Eş'arî mezhebinde.

[2] Büyük ihtimal İbn Ebî 'd-Dünya'nın **"Öldükten Sonra Yaşayanlar "** adlı kitabındaki Ebu Eyyub el-Yemânî yoluyla, (Abdullah adlı adamın kıssasını kastediyor). O ve kavminden bir adam denizde giderlerken günlerce karanlıkta kalırlar. Sonra bu karanlık yerini aydınlığa bırakır. Bakarlar ki bir köyün kıyısındadırlar. Abdullah şöyle diyor; *"Su bulmak için çıktım. Bir baktım rüzgarın etkilemediği kapalı kapılar var. Oraya doğru seslendim. Fakat kimse cevap vermedi. Ben bu durumda iken iki tane atlı karşıma çıktı. Atların üzerinde beyaz kadife vardı. Bana ne istediğimi sordular. Ben de denizde giderken havanın karardığını sonra su bulmak için çıktığımı söyledim. Bana: " Ya Abdullah! Şu patikadan git. Önüne bir su birikintisi çıkacak, oradan su al. Orada gördüklerin sakın seni korkutmasın" dediler. Onlara kapıları kapalı o evlerden sordum. Dediler ki: "O evlerde ölülerin ruhları vardır." Ben o patika yoldan gittim ve suyun olduğu yere vardım. Bir de baktım ki, başaşağı asılı eliyle su almaya çalışan ama başaramayan bir adam gördüm. Beni görünce: "Ya Abdullah bana su ver" dedi. Ben de elime bir kap aldım, su doldurup ona uzattım ama elim tutuldu! Bana: "Sarığını ıslat sonra onu bana at" dedi. Sarığı ıslattım ona atarken elim tutuldu! Ben ona: "Ey Allah'ın kulu kaba su*

verilmesi uzak değildir." Âmidî 'nin sözü bitti. Verdiği bu cevabı uzun uzun anlatmaktadır. Daha fazla bilgi isteyenler oraya bakabilir.

Bu cevaptan anlaşıldığına göre İbn Cerir et-Taberî ve diğerleri de ölülerin işitmediği konusunda aynı Hanefiler gibi düşünmektedirler. Çünkü ölüler diriler gibi değildirler. Öyleyse tutuculuğu olmayan her akıl sahibinin de kolayca anlayacağı gibi ölülerin işitmemesi daha önceliklidir.

3 – KABİR ZİYARETİ:

Kabir ziyareti hakkında Hanefî alimler kitaplarında ne diyorlar dinleyin:

Şurunbilâlî[1] **"Merakı'l Felâh"**da şöyle diyor: *"(Kabir ziyareti: onları ziyaret etmek mendubtur.) üzerlerine basmadan (Erkek ve kadınlar ziyaret edebilir. Kadınlar için yasak olduğu da söylenmiştir.) Doğru olan hem erkek hem de kadın için ziyaret etme izni olduğu sabittir. Kadınlar için de mendubtur.[2] Cennetü'l-Bakî'yi ziyaret ettiğinde Rasulullah (sav)'ın yaptığı*

---

doldurdum sana uzatırken elim tutuldu, sonra sarığımı ıslattım sana atmak istedim elim tutuldu. Söyler misin bana sen kimsin?" dedim. Bana: "Ben Ademoğluyum. Ben yeryüzünde ilk kan döken kişiyim" dedi."

Bunu buraya **"Ahvalu'l Kubur"** (1/ 122-123. yaprak) dan aktardım. İbn Recep bu kıssa için bir hüküm vermemektedir. Bu kıssa gerçekten çok acayiptir. Ravisi Abdullah ve ondan aktaran Ebu Eyyûb el-Yemânî kimdir bilmiyorum. "patika" kelimesi diğer iki Bağdat nüshasında farklı yazılmış, nedenini anlamadım.

[1] Hasan b. Ammar b. Ali Mısır'daki Menufiye kasabasının Şubrî Belûle köyündendir. Hanefi fıkıhçısıdır. Bir çok eseri vardır. H. 1069 da vefat etmiştir.

[2] Bak: "Ahkâmu'l Cenâiz" (sayfa: 180).

gibi sünnet olanı ayakta durmak ve dua etmektir.[1] *Şöyle selam verir: "Ey mü'min kavimlerin yurdu; size selam olsun. İnşallah bizde arkanızdan geleceğiz. Bizim içinde, sizin içinde Allah'tan bağışlanmayı dileriz."*[2] *Varid olduğuna göre ziyaret edenin (yasin suresini okuması müstehabtır)."* Bitti.[3]

Tahtâvî haşiyesinde (sayfa: 610) şöyle diyor: *"(Erkekler için müstehabtır) Allah rızası için yapılan kabir ziyaretinden kalbin yumuşamasını kastediyorlar.*[4] *Ölü, yanında okunan Kur'an'dan fayda görür. Kabre el sürülmez ve öpülmez. Çünkü bunlar hıristiyan ve yahudi âdetidir. Kâbe'deki Haceru'l Esved ve Ruknu'l Yemânî 'den başka hiçbir şeye el sürülmez. Bu konuda Halebî 'de açıklama vardır.*[5]

---

[1] Bana kalırsa az sonra gelecek olan hadisi kastediyor. Yoksa kabrin yanında faydası olur diye dua ederek yalvarmak dinimizde yoktur. Bilakis bu, bir çok müslümanın başından geçen şirk ve putçuluk imtihanıdır. Şeyhu'l İslam İbn Teymiye bunu kitaplarında açıklamaktadır.

[2] Müslim ve diğerleri Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir. Bak: "Ahkâmu'l Cenâiz" (sayfa: 190)

[3] Yani Şurunbulâlî 'nin sözü (sayfa: 117). Devamı şöyledir: *"Enes (ra)'dan: Rasulullah(sav) şöyle buyurdu: "Kim bir kabristanlığa uğrarsa Yasin suresini okursa, Allah onlara o gün yapılan azabı hafifletir ve okuyana içindeki sevaplardan verilir."*

Ben derim ki: Tahtâvî şerhinde bu hadis hakkında susmaktadır. Bu hadis **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 1291) açıkladığım gibi uydurmadır. Yine buna benzer şu uydurma hadisi de (no: 1290) açıkladım: *"Kim bir kabristanlığa uğrar da " Kul huvallahu ehad " ı 11 kere okursa......."*.

[4] Yani ahiret hayatını hatırlatır. Aynı şu hadiste geçtiği gibi *"... Kabirleri ziyaret edin. Çünkü o kabirler kalbi yumuşatır, gözü yaşartır, ahiret hayatını hatırlatır, fakat uygunsuz ve lüzumsuz söz söylemeyin"* Bak: "Ahkâmu'l Cenâiz" (sayfa: 180)

[5] Aynısı **"Haşiyetü'l Bâcurî 'alâ ibn Kasım"** da (1/ 288) vardır. Metni şöyledir: *"Kabre el sürmek ve öpmek, üzerine tabut gibi mezar taşı yapmak hoş değildir. Yine evliyanın kabirlerine türbe yapmak da hoş değildir."* Sonra bu söylediklerini şu sözüyle yıkmaktadır: *"Ancak teberrük amacıyla yapılırsa hoş*

Gazâlî ***"İhyâ"*** *da*[1] *şöyle diyor: "Bu hıristiyanların âdetindendir". (Kadınlar için yasak olduğu da söylenmiştir.) Kadınların kabir ziyaretine gitmeleri Kâdî'ya soruldu. Dedi ki: Onların gitmeleri konusunda böyle bir soru sorulmaz. Sadece o ziyarette onlara ne kadar lanet edildiği sorulur"* Tahtâvî daha sonra şunları söylüyor:*"Kabre Kur'ân okuma meselesi ihtilaflı bir meseledir. Bu konuda İmam Ebu Hanife*[2] *şöyle diyor: "Çirkin bir iştir. Çünkü kabirde yatan kişi çürümüştür. Rasulullah(sav)'ın böyle bir şey yaptığı sabit değildir."*[3] *İmam Muhammed: "müstehabtır" demiştir."* Tahtâvî'nin sözü bitti.

Ben (Alûsî) derim ki: İmam Ebû Hanife'nin ölüye *"çürümüş"* demesi Ebu Davud'taki merfû olan şu hadisten alınmıştır: *"Müslümanın cesedi ailesinin yanında (çürümüş olarak) kalamaz."* Tahtâvî şöyle diyor: *"Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'e göre bir insan namaz, oruç, haç, sadaka, kur'an okuma ve tesbih çekme veya bunun dışındaki iyiliklerinin sevabını kendisinden başkasına bağışlayabilir.*[4] *Bu da ölüye ulaşır ve ölü*

---

olur"!! Şirke götüren bunun gibi bir teberrükten başka daha büyük bir bela var mıdır?!

1 (4/419). Başka bir yerde (1/232) şöyle diyor: *"Böyle yapmak sünnetten değildir."*

2 İmam Ebu Hanife gibi içlerinde İmam Malik, Şafiî ve Ahmed'in bulunduğu çoğunluk bunu söylemektedir. Bunun için bak: **"Ahkâmu'l Cenâiz"** (sayfa: 191- 193) Ayrıca Birgivî'nin **"Ziyaretu'l Kubur"** kitabında (sayfa: 322-323 **Şir'atu'l-İslam** dipnotu) bakınız.

3 Bana kalırsa birincinin delili olmadığı için bu ikinci açıklama daha güvenilirdir. Az sonra yazarın Ebu Davud'tan getirdiği hadis sahih olsa bile ki, sahih değildir. Ben bunu**"Ahkâmu'l Cenâiz"**de (sayfa: 13) açıkladım.

4 Böyle bir şeyin doğruluğunu araştırmak gerekir. Ben bunu **"Ahkâmu'l Cenâiz"** de "Ölünün Fayda Gördüğü Şeyler" başlığı altında açıkladım. (sayfa: 68-178). Lütfen oraya bakın. Çünkü o başka kitaplarda bulamayacağınız bir araştırmadır.

bundan fayda görür. Zeylaî[1]: Başkası adına hac yapmaz bölümünde bunu söylemiştir." Tahtâvî 'nin sözü bitti.

Bu söylenenlerin bir benzeri "Reddu'l – Muhtâr" da ve Hanefî mezhebinin diğer kitaplarında bulunmaktadır. Yine Kur'an okuma ve benzeri meseleler diğer mezheplerin kitaplarındaki satırlarda geçmektedir. Biz konuyu çok uzatmaktan korktuğumuz için onları buraya almadık. Bu kitabın yazılmasındaki esas şey, Hanefî ve diğer mezhep alimlerinin ölülerin işitmediğine dair sözlerini açıklamaktadır. Ve Allah'a şükürler olsun bu konuda onlardan bulduğumuz sözleri naklettik.

Eğer denilirse ki: Gerek Hanefi Mezhebi ve gerekse diğer birçok alim ölülerin işitmediği görüşünde iseler, ölülere selam vermenin ne faydası olur ve onlara seslenmek nasıl doğru olabilir?

Buna şöyle cevap verebilirim: Bu soruya onların şu an bende olan kitaplarında bir cevap bulamadım. Mutlaka o kitaplarda bu soruya değişik cevaplar vardır. İlk olarak aklımıza gelen şey, bunun yapılması zaruri olan bir ibadet olduğu şeklinde cevap vermeleri olabilir. Aynı bizim cemaatle kılınan namazın sonunda, imam ve ona uyanlarla birlikte sağımızda ve solumuzdaki meleklere sessiz olarak içimizden selam vermemiz gibi. Meleklerde açıktan olmayan bu selamı işitmezler. İşte kabirdekilere selam vermemiz bizim bu durumumuza benzer.[2] Kaldı ki selam vermek ölüler için bağışlanmadır. Dolayısıyla biz onları sanki işitiyorlarmış seviyesine getiriyoruz. Bu da herkesin

---

[1] Yani **"Şerhü'l-Kenz"** de (1/112).

[2] Bunun bir benzeri meşhur âma hadisidir: *"Ey Muhammed ben seninle Rabbim'e yöneldim..."* Bu hadisi **"Tevessül"** kitabımda (sayfa 67-68) açıkladım. Eğer Rasulullah (sav)'in ondan uzak veya ayrı bir yerde olduğunu farz edersek O'nu duymaz. Ama eğer yanında olursa o zaman duymaması için bir sorun kalmaz.

bildiği gibi Arap dilinde yaygın olan bir şeydir. İşte o Arap halklara selam verir, öldükten sonra onlarla da konuşur.[1]

Bu sözleri yazdıktan sonra **"Şerhu'z-Zurkâni 'alâ Muvatta' İmam Malik"** kitabında abdest bölümünde[2] Ebu Hureyre (ra)'dan gelen: Rasulullah (sav) kabristana gitti ve şöyle dedi: *"Ey mü'min kavimler yurdu: Size selam olsun. İnşaallah biz*

---

[1] Bu Rasulullah (sav)'in hilali görünce: *"...seninde, bizimde Rabbimiz Allah'tır"* hadisindeki seslenmesi gibidir. Bunun benzeri birçok hadis vardır. Bak: **"Mişkat"** (no:2428 ve 2451), **"Kelimu't-Tayyib"** (sayfa: 91/161), **"Sahih Hadisler"** (no: 1816), **"Zayıf Hadisler"** (no: 1506).

Benzeri İbn Ömer'den merfu olarak şöyle rivayet edilmiştir: *"Yolculukta iken gece olunca şöyle derdi: "Ey yerküre! Benim de , senin de Rabbin Allah'tır. Senin ve içinde olanların şerrinden Allah'a sığınırım..."* Bazıları bu hadisi sahih saymıştır. Fakat senedinde bilinmeyen raviler vardır. Ben bunu **"Kelimu't-Tayyib"**de (sayfa: 99/180) ve **"Mişkat"**de (no: 2439-ikinci tahkik) açıkladım.

Buraya kadar olanlar İbn Kayyım'ın **"Kitabu'r-Rûh"** taki ölülere selam verme konusunda (sayfa: 8) şu sözüne karşı güçlü bir cevaptır: *"Kendisi bilinmeyen veya tanınmayan birinin selam vermesi anlamsız olur"*!, *"Bu selam ve seslenme, karşıda bulunan ve bu selamı duyan, dinleyen ve karşılığını veren içindir"*!

Sanki Allah rahmet etsin İbn Kayyım'ın, Sahâbe'nin Rasulullah (sav)'in arkasında Medine'de veya daha uzak beldelerde namaz kılarlarken teşehhüt'te: *"Esselamu aleyke eyyühen-Nebiyyü verahmetullahi veberaketuhu"* diyerek verdiği selam aklına gelmemektedir. Öyle ki bugün müslümanların sayısı dünden daha çok olmasına rağmen zamanımızda sesli dahi selam verseler onları işitemez. *"Onları işitir"* denilebilir mi? Yoksa, O'na selam verenleri bilmesi ve hissetmesi imkânsızdır mı denilir?!Yine Allah rahmet etsin İbn Kayyım, bu selamla ilgili olarak Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye'nin **"Sırat-ı Mustakim"** kitabında (sayfa: 416) biraz önce sözü geçen âma hadisinden sonra şöyle dediğini aklına getirmemektedir: *"Âmânın: "Ey Muhammed" diye seslenmesi O'nu kalbinde hazır bulundurmak istemesi ve O'nunla konuşmasıdır. Aynı namaz kılanın: "Esselamu aleyke eyyühen nebiyyü verahmetullahi veberekatühü" dediği gibi. İnsan bunu çoğu kere yapar, gönlünde hayal ettiği bir kişiyle, o duymasa bile, onunla konuşur."*

[2] c: 1 s: 63. Zurkânî Mısır'daki Menuf kasabasının Zurkân köyündendir. Adı: Muhammed b. Abdulbâki el- Mısrî el-Ezherî el-Malikî'dir. H.1122'de vefat etmiştir.

de arkanızdan geleceğiz"[1] hadisinden sonra şöyle diyor: *“el-Bâci*[2] *ve İyâd*[3] *şöyle demiştir: Aynı Bedir’deki müşriklerin ölülerinde olduğu gibi, selâmını işitsinler diye diriltilmiş olabilirler. Veya onlar ölü olmalarına rağmen kendisinden sonra ümmetine örnek olmak için selam vermiş olabilir. el-Bâcî*[4]*: Bu daha doğrudur, demiştir.”*[5]

Yine Tahtâvî'nin **Merâku'l-Felâh** hâşiyesinde, cenaze namazı bölümünde (sayfa 341) şöyle diyor: *"(Cemaatle iki selâmlı cenaze namazına niyet eder)* ***"Zahiriyye"****de kesin olarak niyet etmeyeceği vardır. Aynısını Kâdı Hân da söylemiştir.* ***"Cevhere"****de şöyledir:* ***"Bahru'r-Râik"****te şöyle demiştir: Doğru olanı budur. Çünkü ölüye selâm vererek hitap edilmez. Ölü kendisine hitap edilenlerden değildir. Bazı alimler şöyle demişlerdir: Düşünmek gerekir, çünkü Rasûlüllâh (sav)'in kabirlere selâm verdiği varid olmuştur. Bitti. Selâm vermekten*

---

[1] Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Bak:**"Ahkamu'l Cenâiz"** (sayfa:190)

[2] Ebu'l Velîd Süleyman b. Halef el-Kurtubî. Endülüs'teki Bâce kasabasındandır. Büyük malikî fıkıh ve hadisçisidir. H. 474'de vefat etmiştir.

[3] Ebû’l-Fadl Kâdı İyâd b. Musa. Zamanının büyük hadis alimi idi. Arapça, neseb ve tarih konusunda derin bilgisi vardı. Fas'ta h. 544 yılında Merakeş’te vefat etmiştir.

[4] "el-Müntekâ"da.

[5] Bana göre bu iki ihtimal de kabul edilebilecek güçte değildir. Çünkü birincisi için Rasûlüllâh (sav)'in kabirleri ziyaret ettiğinde sözü geçen selâmı verdiği vardır. Nitekim Hz. Aişe (ra)'dan gelen rivayete göre: Rasûlüllâh (sav) O'nunla birlikte olduğu gecenin sonunda kabristanlığa gider ve *"Ey mü'min kavimlerin yurdu! Size selâm olsun..."* derdi. Bu hadisi Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Bak: **"Ahkâmu'l-Cenâiz"** (sayfa 189). Her selâm verişinde O'nun selâmına karşılık veriyorlar mıydı?!

İkinci ihtimal ise birinciye göre daha zayıftır. Çünkü daha önce geçen: Öyleyse Rasûlüllâh (sav) niçin onlara selâm vererek seslenmektedir? sorusunu akla getirmektedir. Bunun cevabı, yapılması kesin olan bir ibadettir, olabilir. En doğrusunu Allâh bilir.

kasıt dua etmektir, yoksa konuşmak değildir." Tahtâvî`'nin sözü bitti.

"Hâşiyetü İbn Âbidin 'alâ'd-Durri'l-Muhtâr"'da (1/817) bunun aynısı geçmektedir. **"Bahru'r-Râik"**da (2/197) şöyle geçiyor: "***"Zâhiriyye"****de şöyledir: İmam cenaze namazındaki selamları ölüye vermez. Birinci selamı sağında bulunanlara, ikinci selâmı solunda bulunanlara verir. Bitti. Doğru olanı budur. Çünkü ölü buna uygun olmadığı için selâm vererek ona seslenilmez ki, buna niyet edilsin."* **"Bahru'r-Râik"**teki söz bitti.

Meşhur olan bu alimlerin sözlerinden de anlaşıldığı gibi, ölüye selâm vermek veya ona seslenmek için niyet edilmez. Selâm vermekten kasıt dua etmektir. Böylece Allâh'a şükür buraya kadar olanlar, daha önce anlattıklarımıza uymaktadır.

Buraya kadar olan sahih delilleri ve Hanefî mezhebinin sözlerini öğrendikten sonra, **"el-Mihnetü'l-Vehbiyye"** kitabında geçen gelişi-güzel yazıları, yapılan hataları, yalanları, yanlış anlama ve kandırmalar ile ölülerin işitmediğini savunanlara uzatılan dilleri kolaylıkla anlarsınız. Onlardan bazıları şunlardır: *"Kâfir ölülerinin işitmediğini söyleyenler kâfir olur. Çünkü dinimizde bilinmesi zaruri olan bir şeyi inkâr eden kâfir olur".*

Dinde boş yere tartışmaktan ve müslümanlara kâfir demekten Allâh'a sığınırız. Söylediklerimizi çok iyi anlayın ve Allâh'a şükredenlerden olun.

SONUÇ

Bu bölümde ruhların bedenden ayrıldıktan sonra kıyamete ve diriliş gününe kadar ve ondan sonra nerede olduğuna dair alimler arasındaki anlaşmazlığı anlattıktan sonra, bazı önemli meseleleri açıklayacağız. Biz de ruhumuzu son anda teslim ederken Allah'tan hayırlı ölümler dileriz.

İbn Kayyım **"Kitabu'r-Ruh"**da (sayfa: 90-117) şöyle diyor:

"Böyle önemli bir konuda alimler farklı bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Oysaki buna ancak vahiyle ulaşılabilir."

Bir kısım alim, şahitlerden olsun veya olmasın mü'minlerin ruhlarının eğer büyük günah yada ödemeleri gereken borçları yoksa Allah'ın huzurunda cennette olduklarını söylemişlerdir. Büyük günah ve diğer günahlarını Rableri affedip onlara merhamet etmesiyle bu gerçekleşir. Bu görüş, Ebu Hureyre ve Abdullah b. Ömer'in görüşüdür.[1]

---

[1] Bana kalırsa, bu söz devamında da gelecek olan sözlerin en doğrusudur. Çünkü diğerlerine delil olacak bir hadis veya bir söz yoktur. Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye'de **"Fetâvâ"**da (24/365) bu görüşü şu şekilde desteklemektedir: *"Ayrıca Allah ne zaman dilerse ruh bedenle birleşir. Bu, melek indiğinde veya güneş ışığı yeryüzünü bir an kapladığında veya uyuyan uyandığı zaman anında olur."* İbn Receb'in **"Ahvalu'l Kubur"**da (95/113/3 el yazma) bu konuda geniş açıklaması vardır. Eğer konunun uzamasından korkmasaydım onu buraya

Bir kısım alim ise, mü'minlerin ruhlarının, cennetin kapısına yakın bir yerde olduklarının ve onlara cennetten nimetler, güzel kokular ve rızıkların geldiğini söylemişlerdir.

Bir kısım alim ise, ruhların kabirlerin ucunda olduğunu söylemişlerdir.

İmam Malik: *"Bana ulaştığına göre ruh salıverilmiştir. İstediği yere gider"* demiştir.

Ahmed b. Hanbel oğlu Abdullah'ın haber verdiğine göre: *"Kafirlerin ruhları cehennemdedir. Mü'minlerin ruhları ise cennettedir."* demiştir.[1]

Ebu Abdullah ibn Mendah der ki:*"Sahabe ve tabiinden bir kısmının şu sözü nakledilir: Mü'minlerin ruhları Câbiye' dedir.[2] Kafirlerin ruhları ise Hadramevt'te bulunan Berhut kuyusundadır."*

Safvan b. Amr şöyle demiştir:"Ebu'l Yemân Âmir b. Abdullah'a, "Mü'minlerin ruhları bir arada toplanır mı?" diye sordum. Bana Allâh Teâlâ'nın:"Andolsun Tevrat'tan sonra Zebur'da da: "Arza iyi kullarım varis olacaktır."diye yazmıştık" ayetindeki Arz, diriliş gününe kadar Mü'min ruhların

---

[1] **"Mesâili Abdullah livalidihi Ahmed"** (s: 129 Zahiriyye el yazması) kitabında şöyle der: *"Babama: ruhlar kabirlerin ucunda mı yoksa, kuşların kursaklarında mı yoksa, bedenlerin öldüğü gibi onlarda ölürler mi?"* diye sordum. Bana (az sonra sayfa 132'te Malik'ten gelen hadisi söyledikten sonra) şöyle dedi: *"Abdullah b. Amr'dan şöyle rivayet edilmiştir: Mü'minlerin ruhları yeşil renkli kuşların içinde cennette dolaşarak birbirleriyle tanışırlar ve cennet meyvalarından rızıklanırlar. Bazı insanlar da şöyle demiştir: Şehitlerin ruhu yeşil kuşların içindedir. Cennette Arş'ta asılı kandillerde gecelerler."*

[2] Kuzey Havran'daki Golan kasabasında bir köydür. Şam'daki "Babu'l Câbiye" ismini buradan almıştır. Bana göre, İbn Kayyım'ın bir çoklarından rivayet ettiği bu sözün senedi sabit değildir. Bu acaib şeyi İbn Mendah rivayet etmiştir.

toplanacağı yerdir", dedi. İşte Allah'ın mü'min kullarına vâris kılacağı yer bu yerdir.[1]"

Kâ'b[2] der ki: "*Mü'minlerin ruhları yedinci kat semada İlliyyûn'dadır. Kafirlerin ruhları ise yedi kat yerin altında Siccîn'de Şeytan'ın yanındadır."*

Bir kısım alim: *"Mü'minlerin ruhları zemzem kuyusundadır*[3]*. Kafirlerin ruhları ise Hadramevt'teki Berhut kuyusundadır."* demiştir.

Selmân el-Fârisî şöyle demiştir: *"Mü'minlerin ruhları yerdeki berzahtadır.*[4] *Diledikleri yere giderler. Kafirlerin ruhları*

---

[1] İbn Recep şöyle diyor: *"Ayetin bu şekilde tefsir edilmesi de zayıftır."* Tefsirin doğrusu İbn Abbas'ın şu sözüdür: *"O yer Allah'ın ümmeti Muhammed'e vâris kıldığı yerdir."* İbn Kayyım da **"Kitabu'r-Ruh"** da (s:107) ve **"Şifau'l Alîl"**de (s:39) aynısını söylemektedir.

[2] Ebu İshak Kâ'b b. Mâti'el-Himyeri. Kâ'b el-Ahbar olarak bilinir. Güvenilirdir. Rasulullah(sav) zamanında yaşamış fakat O'nu görememiştir. Aslen Yemen'li olup Şam'a yerleşmiştir. Hz. Osman'ın zamanında 100 yaşını aşmış olarak vefat etmiştir. İbn Hacer'in **"Takrib"** de dediğine göre Müslim'de Ebu Hureyre'nin O'ndan hadis rivayeti vardır. Müslüman olmadan önce yahudi din alimi olduğu için bu rivayete dikkat etmek gerekir. İsrailiyattan olan rivayetleri çoktur. Fakat birçok kısmının senetleri kendisine dayanmaz. Bunlardan bir tanesi yukarıdaki sözüdür, bu yüzden önem taşımaz. Onu Mervezî, İbn Mübarek'in **"Zuhd"** üne yaptığı **"Zevaid"** de (no: 1223) rivayet etmektedir. Kâ'b'ın israiliyatları için benim tahkik ettiğim Reb'î'nin **"Fadaili Dımeşk"** kitabına bakınız.

[3] İbn Kayyım bunu (s: 108) de: *"Bunun ne Kur'an ve Sünnette ne de güvenilir birinin sözünde delili yoktur."* diyerek reddetmektedir. Fakat o sözler mevkuftur. İbn Kayyım onları sayfa (106-108) de yazmaktadır. Hepsinin isnadı zayıftır. Ebu Said el-Harraz'ın eserinde merfu olarak bir rivayet olsa bile İbn Teymiyye'nin **"Mecmû'u'l-Fetevâ"** da (4/221) işaret ettiği gibi bu el-Harraz meşhur bir sofidir ve o rivayette bilinmeyen bir rivayettir. Bak: **"Zayıf Hadisler"** kitabım (2/ 209)

[4] İbn Kayyım diyor ki: *"Sanki o bu yerle, dünya ile ahiret arasındaki bir yeri kastediyor. Ruhlar oraya gönderilmiş, diledikleri yere gidiyorlar."*

ise Siccîn'dedir." O'ndan gelen başka bir ifade de: *"Mü'minlerin ruhu yeryüzünde diledikleri yere giderler."*[1]

Diğer bir kısmı: *"Mü'minlerin ruhları Hz. Adem'in sağındadır. Kafirlerin ruhları ise sol tarafındadır."* demiştir.[2]

İçlerinde İbn Hazm'ında bulunduğu bir kısım ise: *"Ruhlar, bedenler yaratılmadan önce nerede iseler, bedenden ayrıldıktan sonra oraya giderler."* demiştir.[3]

Ebu Ömer İbn Abdilber şöyle demiştir: *"Şehitlerin ruhları cennettedir. Çoğu mü'minlerin ruhları ise kabirlerinin uçlarındadır."*[4] Abdullah b. Ebî Yezid, İbn Abbas'ın şöyle dediğini duymuştur: *"Şehitlerin ruhları, yeşil renkli kuşların içinde cennet meyvalarından yiyerek dolaşır."*[5] Abdullah b. Amr

---

[1] İbn Kayyım bunu sayfa: 91 de Selman'a dayandırmakta fakat isnadını vermemektedir. Ben bu sözün doğru olduğunu görmüyorum. Ama: *"Kafirlerin ruhları Siccîn'dedir"* sözü merfu ve mevkuf olarak bir çok rivayette vardır. Bunları **"Durru'l Mensûr"**da (6/323-325) görebilirsiniz. Yine Suyutî **"Şerhu's Sudur"** da (s: 26-27) Bezzar ve İbn Merduveyh'in rivayet ettiği Ebu Hureyre'den gelen merfu bir hadisten bahsetmektedir. Ben onu Abdurrezzak'ın **"Musannef"**inde (3/ 569) mevkuf olarak gördüm, senedi hasendi. **"Kitabu'r Ruh"**da ise (s:99) başka bir hadis Damra b. Habib'ten mürsel olarak vardır.

[2] Bana kalırsa,bu söz mana olarak Buharî ve Müslim'in Ebu Zer'den rivayet ettikleri Miraç hadisinin bir parçasıdır. Fakat bu söz onların sağında ve solunda eşit olmalarını göstermez. İbn Kayyım'ın (s: 108) de dediği gibi sağında olanlar üstte ve serbest olanlar, solunda olanlarsa, alçakta ve bağlı olanlardır.

[3] Bu delili olmayan sözlerdendir. İbn Kayyım kitabında (s: !09-110) özel bir bölüm açarak bu söze reddiye vermektedir. İbn Receb'te (1/128 el yazma) O'nu desteklemektedir.

[4] Bu söz genel manada yanlıştır. Çünkü, biraz sonra İmam Maliki'n rivayet ettiği hadiste de görüleceği gibi mü'minlerin ruhları da cennettedir. Eğer bu bazı zamanlarda oluyorsa veya kabirlere nezaret etmek için oluyorsa o söz doğru olur. Bak: **"Kitabu'r-Rûh"** (s: 100)

[5] Bunu Bakîy b. Mahled rivayet etmektedir. **"Kitabu'r-Ruh"** da (s:96) da geçtiği gibi senedinde Yahya b. Abdulhamid vardır ki o zayıf ravidir. Fakat **"Mişkat"**ta (no: 3853) ve **"Sahihu'l Cami"**de (no:5081) O'ndan merfu olarak gelen hadis bunu kuvvetlendirir.

ise: *"Şehitlerin ruhları sığırcık kuşları gibi kuşların içinde birbirleriyle tanışırlar ve cennet meyvelerinden rızıklanırlar."* demiştir.[1] Müslim'deki rivayette: *"Yeşil renkli kuşların içinde"* diye geçmektedir.

Katâde şöyle demiştir: *"Bize ulaştığına göre şehidlerin ruhları, beyaz kuş suretinde cennet meyvalarından yerler."*

İbn Mübarek, kendisine ruhlardan sorulan İbn Cureyc'den Mücahid'in şöyle dediğini nakletmiştir. *"Ruhlar cennette değildir. Ama cennet meyvelerını yerler, cennet kokularını koklarlar."*[2]

Muaviye b. Salih, Said b. Suveyd'den[3] anlatıyor: *"O, İbn Şuhab'a Mü'minlerin ruhlarından sormuş ve şu cevabı almıştır: Bana ulaştığına göre şehidlerin ruhları arşta asılı yeşil renkli kuşlar gibidir. Cennet bahçelerinde dolaşırlar. Her gün gelir Rab'lerine selam verirler."*

Mücahid şöyle demiştir: *"Ölüler kabre koyulduktan sonra yedi gün kabir ucunda beklerler. Buradan ayrılmazlar."*

---

[1] Bunu Abdullah b. Mübarek **"Zuhd"**de (no:446) rivayet etmektedir. Senedi sahihtir.

[2] İbn Receb'de onu **"Ahvalu'l Kubur"**da (1/100) nakletmektedir. Senedi sahihtir. Aynısı **"Tefsiru Mücahid"** de (s:92) vardır.İbn Cerîr onu tefsirinde (2317-2318) İbn Ebî Nuceyh yoluyla vermektedir.

[3] el-Kelbî. Sahabeden İrbâd b. Sariye ile Umeyr b. Sa'd'dan ve Ömer b. Abdülaziz, Abdula'la b. Hilâl'den rivayet etmiştir. Ondan Ebu Bekir b. Ebî Meryem rivayet ettiği **"el-Cerh ve't-Ta'dil"** de (2/1/29) vardır. Fakat hakkında konuşmamaktadır. İbn Hibban O'nu **"Sikât"** ta vermektedir. Bu durumda O**"Mechulu'l-Hal"** dir. İbn Kayyım da bu sözü ondan nakletmiş fakat isnadı hakkında bir şey söylememiştir. Devamında Mücahid'den gelen eserin senedini de vermemektedir.

Sonra İbn Kayyım şöyle devam etmektedir:[1] *"Yukarıdaki hadisler ile alimlerin sözleri arasında bir çelişki yoktur. Çünkü ruhların berzah alemindeki durumları çok değişiktir. Bazıları peygamberlerin ruhları gibi İlliyyun'un en üstündedir. Onlarda orada makamlarında farklı farklı yerlerdedir. Bazıları ise kuşların kursaklarındadır. Bazıları cennet kapılarında tutulmakta iken bazıları cennet kapılarındadır. Bazılarının ruhları ise henüz göğe çıkmadan yeryüzünde beklemektedir. Bunlar alt taraftaki ruhlardır. Bazıları ise zina edenlerin yanacağı fırındadır. Bazıları ise kendi nehrinde yüzmektedir. İyi ruhlar ile kötü ruhlar hiçbir zaman aynı yerde bulunmazlar. İlliyyun'un en üstünde ruhlar olduğu gibi yeryüzünde alçakta olan ve yukarıya yükselmeyen ruhlar da vardır. Eğer siz bu konuda hadisleri ve alimlerin sözlerini dikkatlice incelerseniz ruhun nerede olduğuna dair delili bilirsiniz. Sakın bu konuda sahih eserler arasında bir takım çelişkiler olduğunu zannetmeyin."* İbn Kayyım'ın sözü böylece devam ediyor.

Buradan anlaşılan, ruhlar sahibinin imanlı ve kafir veya doğru ve fasık haline göre farklı yerlerde bulunmaktadır. İbn Kayyım'ın da dediği gibi bu konuda alimlerin farklı yorumlarını siz de bilmektesiniz. İmam Malik **"Muvatta"** da (1/238) şöyle rivayet etmektedir: *"Mü'min kişinin ruhu cennet ağacına konmuş ondan yiyen bir kuş[2] gibidir. Allah diriliş günü onu cesedine döndürür."[1]* En doğrusunu Allah bilir.

---

[1] Yani özet olarak. Yoksa o İbn Kayyım'ın (s: 115-116) da ki lafzı değildir.

[2] İbn Kayyım bu hadisin açıklamasında (s:112) şöyle diyor: *"Bu kuş, aynı bedenin ruhu taşıdığı gibi ruhla beraber olabilir ve bu bazı mü'minler ve şehidler içindir. Veya ruh, kuş şeklinde olabilir. İbn Hazm ile İbn Abdilber'in görüşü budur."*

Bana göre, dikkat edilirse bu hadisin lafzında *"Mü'min bir kuştur"* daha önce geçen şehidler içinse *"kuşların içinde"* şeklindedir. Alimlerden bazıları Malik'in hadisini bu hadise taşımışlar ve ikisini bir hadis yapmışlardır. Bazıları da İbn

Bazı alimler ise şöyle demiştir: *"Bulundukları yer yok olmaktadır."* Bu söz şöyle diyenlerin sözüdür:*"Ruh, bedenin varlığıyla bilinen ve kendi başına boşlukta yer tutmayan şeydir. Aynı onun yaşaması, düşünmesi gibi. Ruh bedenin ölmesiyle yok olur, aynı hayatı devam ettiren şartların yok olması gibi."* Bu söz Kur'an, Sünnet ve sahabe ve tabiin'in icmaına terstir.[2] Ruhların öldükten sonra nerede olduğunu kabul etmeyen bu grubun esas amacı onun kesinlikle yok olduğunu söylemektir.

Bazıları da şöyle demiştir:*"Ruhlar, öldükten sonra önceki hayatlarında ahlakına ve özelliklerine uyan başka bedenlere yerleşir. Her ruh kendisini andıran bir hayvana dönüşür. Yırtıcı hayvanın ruhu, yırtıcı hayvanlara geçer. Köpeklerin ruhu, köpeklere, kurbanlık hayvanların ruhu kurbanlık hayvanlara, küçük böceklerin ruhu, küçük böceklere geçer."* Bu görüş öldükten sonra dirilmeyi inkar eden tenasühçülerin görüşüdür ki, bunu söyleyenler İslâm dininden çıkmıştır.

Bana göre bugün yahudilerin görüşü buna yakındır. Onlara göre ruh, ölümden sonra üç kere yer değiştirir. Yani kişiden kişiye geçer. Üçüncü kişiye kadar böyle devam eder. Sonra

---

Kayyım gibi, iki ayrı hadis olarak almışlardır. İbn Kesir tefsirinde (1/427) şöyle diyor: *"Bu hadise göre mü'min'in ruhu cennetteki bir kuş şeklindedir. Ama şehitlerin ruhları ise daha önce de geçtiği gibi yeşil renkli kuşların kursaklarındadır. Onların ruhları mü'minlerin ruhlarına göre parlayan yıldız gibidir. Kendi kendilerine uçarlar."* Bunun benzeri, İbn Ebi'l 'İz'in **"Akidetü'l Tahaviye Şerhi"** nde (s: 455-456) vardır.

[1] İbn Kesir şöyle demiştir: *"Senedi sahihtir, değerlidir. Çünkü senedinde dört büyük imamın üç tanesi vardır: İmam Ahmed- İmam Şafiî- İmam Malik- Zuhri- Abdurrahman b. Ka'b b. Malik- (babası) Ka'b b. Malik'ten merfu olarak."* Bak: **"Sahih Hadisler"** (no: 995)

[2] İbn Teymiyye bunu **"Mecmu'ul-Fetevâ"** da (4/ 262-270) geniş olarak açıklamaktadır. Başka bir yerde (4/292) şöyle diyor: *"Sapık kelamcıların sözlerinin aksine ruhlar bedenden ayrıldıktan sonra yok olmamaktadır. Felsefecilerin sözünün aksine de ruhlar yükselirler ve inerler."*

Allah’ın dilediği yere gider. Bunu bana yahudi bir alim söylemişti.

MESELELER

Birinci Mesele: Ölülerin ruhları birbirleriyle karşılaşırlar, ziyaretleşirler ve görüşürler mi?

Bu sorunun cevabı **"Kitabu'r Ruh"**da şöyledir:[1]

"Ruhlar iki kısımdır: Azab gören ruhlar ve ikram olunan ruhlar. Azab gören ruhlar, ziyaretinde ve buluşmalarında kendisine azab edilen bir durum içerisindedirler. İkram olunan ruhlar ise serbest olarak rahatça birbirleriyle buluşurlar, ziyaretleşirler ve dünyada olanları ve insanları ilgilendiren şeyleri görüşürler. Her bir ruhun kendisi gibi olan bir arkadaşı vardır."

İkinci Mesele: Dirilerin ruhları ile ölülerin ruhları karşılaşırlar mı?

Bu sorunun cevabı *"evet"*tir. Allâh Teâlâ şöyle buyuruyor: *"Allah, kişinin ruhunu ya ölümü anında alır ya da uykusu anında. Ölümünü istediği kişinin ruhunu tutarken, uykudakinin ruhunu belli bir zamana kadar salıverir. Düşünenler için bunda bir çok ibretler vardır."* (Zumer:42). Ebû Abdullah ibn Mendeh bu ayet hakkında senedi[2] İbn Abbas'a ulaşan şöyle bir hadisi rivayet etmiştir: *"Bana ulaştığına göre, dirilerin ruhlarıyla ölülerin ruhları uykuda birbirleriyle karşılaşırlar, birbirlerinden bilgi*

---

[1] S: 17. İbn Kayyım bu görüşü için ayet, hadis, sahabe ve tabiinden bir çok deliller sunmuştur. Fakat sunduğu hadisler içerisinde isnadı yönünden delil olabilecek sağlam bir hadis yoktur. Fakat Ebu Hureyre'den gelen şu hadisi unutmuştur: *"...Mü'min kulun ruhu göğe yükselir, orada mü'minlerin ruhlarıyla karşılaşır. Ona yeryüzündekiler hakkında bildikleri şeyleri haber verirler....."* bu hadisin senedi hasendir. Suyutî sahih saymıştır. Ben onu **"Sahih Hadisler"** kitabımda (no: 2628) gösterdim.

[2] Senedinde Ca'fer b. Ebî'l- Muğîra el-Huzâî vardır. İbn Hacer'in dediğine göre o, doğru sözlü ama hata yapan birisidir.

alırlar. Allah ölülerin ruhlarını tutar, dirilerin ruhlarını ise bedenlerine iade eder."

İkinci görüşe göre; ayette geçen hem tutulan hem salıverilen ruhun ikisi de uyku ölümüdür. Eceli tamamlanan ruh, tutulur, tekrar bedene gönderilmez. Eceli henüz tamamlanmamış ruh ise, geri kalan ömrünü tamamlaması için bedene gönderilir.[1]

Üçüncü Mesele: Ölüm sadece bedene midir yoksa ruh da ölür mü?

Bu sorunun cevabında insanlar farklı şeyler söylemiştir. Bazıları şöyle demiştir: *"Ruh nefis olduğundan ölür, ölümü tadar. Çünkü her nefis ölümü tadacaktır."* Bunu şöyle açıklıyorlar: *Allah'tan başka hiçbir şeyin bâki kalmayacağını gösteren deliller vardır. Allah teala şöyle buyuruyor: "Rabbinden başka her şey yok olacaktır." (Rahman 27), "Allah'ın zâtı dışında her şey yok olacaktır." (Kasas 88). Buradan anlaşılan meleklerde öleceğine göre insan ruhunun ölmesi daha normaldir.*[2]

---

[1] İbn Kayyım (s: 20-21) her iki görüşü de vermekte ve Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin birinci görüşü tercih ettiğini söylemektedir. Kendisi ilk görüşü tercih etmekte ama daha sonra yaptığı incelemede âyetin her iki çeşidi de kapsadığını şöyle ifade etmektedir: Büyük ölüm ki, bildiğimiz ölüm, diğeri küçük ölüm o da uykudur. Geniş açıklama isteyenler oraya bakabilir. İbn Kesir de ayeti bu şekilde tefsir etmekte ve şöyle demektedir (4/55): *"İbn Mendeh ve başkalarının merfu olarak rivayet ettikleri hadiste olduğu gibi, bu ayette her iki ruhun mele-i âla'da karşılaştığına delil vardır."*

[2] İbn Receb şöyle diyor (2/31): *"Bazıları ruhlarında ölüp yok olacağına Rasulullah(sav)'den rivayet edilen şu hadisi delil getirmişlerdir: O bir kabristanlığa uğradığında şöyle derdi: "Ey yok olan ruhlar, çürümüş bedenler size selam olsun...."* bu hadisi İbn Sünnî senetsiz olarak vermektedir. Ravisi: Abdulvahhab b. Cabir et- Teymî bilinmemektedir. O'nun hocası Hibban b. Ali zayıf birisidir."

Ben bu hadisi **"Zayıf Hadisler"** kitabımda (no: 4186) gösterdim. Maalesef bazıları bu hadisi **"Camiu's-Sağir"**den derledikleri küçük bir kitapta

Bazıları şöyle demiştir: *"Ruhlar ebedî kalacak şekilde yaratıldığında ölmezler. Sadece bedenler ölür." Öldükten sonra ruhların tekrar bedenlere dönünceye kadar nimetlendirilmeleri veya azab edilmeleri olmazdı. Nitekim Allâh Teâlâ şöyle diyor: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında rızıklandırılırlar." Bu ayet kesinlikle ruhların bedenlerden ayrıldıktan sonra bedenlerin öleceğine delildir.* Ahmed b. Hüseyin el-Kindî[1] bunu şu şekilde şiir yapmıştır:

İnsanlar ruh hakkında tartışıp anlaşamadılar
Sadece helakte birleşip ihtilafa düştüler
Denildi: Bozulmadan sağlam kurtulur
Denildi: Bedenle birlikte yok olur.[2]

---

vermektedirler. Sanki o kişi kitabına oradan aktaracak sahih hadisleri bulamamış. Bu ancak hadis ilminde cahil olmaktan başka bir şey değildir. Ne diyelim Allah yardım etsin.

O iki ayetteki *"yok olmak"* ruhların bedenlerden ayrılmasıdır, yok olması anlamında değildir. Çünkü ruhlar, cennet ve cehennem gibi yok olmazlar. İbn Kayyım **"el-Kâfiyetû'ş Şâfiye"**de (1/97) mahlûkattan yok olmayacak şeyleri şöyle açıklamıştır; *"Mahlukattan kalanların sayısı sekizdir.*

Bu kalanlar yok olmayı yenenlerdir.
Yer, Kursî, Ateş,Cennettir.
Helâk, Ruhlar bir de Levh ve Kalemdir."

Bunların içinde cehennemi de saymıştır. Çünkü ateş yok olmayacaktır. Ben bunu San'ânî'nin **"Ref'ul-Astar li-İbtalil Kâiliyne bi Fenai'n-Nâr"** adlı kitabının önsözünde açıkladım. Yakında basılacak.

[1] Kûfe'deki "Kinde" mahallesinde doğmuştur. Künyesi Ebu't Tayyib el-Mutenebbiy'dir. Meşhur şairdir. H. 354 de vefat etmiştir.

[2] Bu şiiri şerh eden el-Ukberî (1/95) şöyle diyor: *"Manası: İnsanlar her şeyde anlaşmazlığa düşerler sadece ölüp yok olmada birleşirler. Derler ki; "insanlar ölmekle yok olurlar. Sonra ölüm hakkında da anlaşmazlığa düşerler. Bazıları. "Allah'ın zatı dışında her şey yok olacaktır."ayetinde de geçtiği gibi, ruh bedenin ölmesiyle ölür mü yoksa sağ mı kalır?" dediler. Bazıları: "eğer ölürsek dirilir miyiz dediler?" ölüp yok olma konusunda birleştikleri halde ölüm konusunda çok büyük anlaşmazlığa düşmüşlerdir. Daha sonra şöyle diyor:" denildi: bozulmadan sağlam kurtulur..." yani bozulmayan ruhtur. Şu söze işaret*

Dördüncü Mesele: İnsanlar, ruhun aslı nedir diye ayrılığa düşmüşlerdir. Yine ruh nefsin kendisi midir yoksa ondan ayrı mıdır? Ruh bedenin bir parçası mıdır yoksa beden olmadan tek başına boşlukta yer tutmayan bir şey midir veya içinde bulunduğu yeri terk eden bir cisim midir veya boşlukta yer tutan ve varlığını bizzat hissettiren bir şey midir? Emmâre, Levvâme ve Mutmeinne tek bir nefis midir yoksa bu üçü ayrı ayrı nefis midir? Yoksa bunlar onun özellikleri midir? Ruhun kendisi hayat mıdır yoksa başka bir şey mi? Ruh cesetten önce mi yaratılmıştır yoksa sonra mı?

Ruhların cesetlerden önce veya sonra yaratıldığı konusunda alimlerden gelen meşhur iki görüş vardır. Muhammed b. Nâsır el-Mervezî ile bu konuda icma! olduğunu söyleyen İbn Hazm[1], ruhlar cesetlerden önce yaratılmıştır diyen alimlerdendir. Getirdikleri delil ise A'raf sûresindeki şu ayettir: *"Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki; Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar da, Evet buna şahit olduk dediler. Yahut "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik. Onların izinden gittik. Batıl işleyenlerin yüzünden bizi helak edecek misin?" dememeniz için böyle yaptık."* (A'raf: 172-173). Şöyle demişlerdir: *Bu konuşturma ve söz alma bedenlerimiz yaratılmadan önce sadece ruhlarımız için olmuştur. Ayrıca Rasulullah(sav) bir hadisinde şöyle*

---

ediyor: Ruh helak olmaktan kurtulur. Yani yok olmaktan. Dehrî'ler ise bunun tersini söyleyerek, cesedin çürüdüğü gibi ruh da yok olur diyorlar."

[1] "el-Milel ve'n-Nihal" (4/70-71).

demektedir:"Allah ruhları kullardan iki bin sene önce yaratmıştır. Tanışanlar dost olur, tanışmayanlar ise ayrılır."[1]

Ruhlar bedenlerden sonra yaratılmıştır diyenler buna karşı uzunca bir cevap vermektedirler. Onlardan Kadı Beydâvî[2] A'raf suresindeki ayetin temsili olarak canlandırma olduğunu tefsirinde[3] ve **Mesâbih** şerhinde söylemektedir. Yine onlar ruhların geç yaratılmasında ayrıntılı deliller ileri sürmektedirler.

---

[1] İbn Mendeh, Amr b. Anbese'den merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Kayyım'ın **"Kitabu'r-Ruh"** da (s:172) dediğine göre : *"Senedi sahih değildir. Senedinde Utbe b. Seken vardır. Darekutnî O'nun hakkında : Metruktur demiştir. Yine senedinde Ertea b. Munzir vardır. İbn Adiyy O'nun hakkında: Bazı hadisleri yanlıştır demiştir."*

Bana kalırsa Utbe Basralı'dır. Ertea ise Humusludur ve güveniliridir. Senedte onlardan önce Ata b. Adan vardır ki O da metruktur ve dolayısıyla hadis uydurma olmasa bile zayıftır. Fakat *"tanışanlar dost olur..."* kısmı sahih bir hadisin bölümüdür. Ayrıca bu konuda başka sahih hadislerde vardır. İbn Abbas hadisi onların en açık olanıdır: *"Allah Arefe günü Âdem'in sırtından soyunu çıkarmış ve hepsini önüne dizerek onlara: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demiş onlarda: "evet" diyerek söz vermişlerdir."* Bu sahih hadis mana yönünden mütevatirdir. Bak: **"Sahih Hadisler"** (no:1623)

[2] İran'da Şirâz yakınlarındaki Beydâ kasabasındandır. Ebu Said Abdullah b. Muhammed eş-Şirâzî'dir veya Ebu'l-Hayr Nasıruddin'dir. Meşhur müfessirdir. Kadılık yapmıştır. H. 685 yılında vefat etmiştir.

[3] **"Envâru't Tenzil ve Esrâru't Te'vil"** (3/33). Bu ayetin tefsirinde şunu söyler: *"Allah Âdemoğluna delillerini ilmi olarak göstermekle onu yaratma isteğini ve Rabliğini pekiştirmekte, bunu tasdik etmeleri ve belleklerinde tutmaları için buna onların itiraflarını şahit tutmakta ki sonra herhangi bir itirazları olmasın. Bunu gerçek olarak değilde temsili olarak canlandırmaktadır. Yoksa gerçek anlamda bir şahit tutma yoktur."* Beydâvî'nin bu sözü hakkında konuşanlar olmuştur. Onlardan biri olan Ali el- Kârî **"Mirkât"** te (1/140) şöyle diyor: *"Bu söz Mutezile mezhebinin sözüdür."* Hatib el- Kâzrûnî ise ona yaptığı haşiyesinde onun sözünü sert bir dille eleştirerek şöyle diyor: *"Gerçek bir müfessir eğer seleften güvenilir bir nakil bulmuşsa, Kur'an'ı kendi görüşüyle tefsir edemez. Kaldı ki bu konuda Rasulullah(sav)'dan kesin bir delil varken bunu nasıl söyler?"* Diğer karşı çıkanlar: İmam Şevkâni "Fethu'l Kadir"(2/250-252), Sıddık Hasan Han "Fethu'l Beyan"(3/404-409), "ed-Dinu'l-Halis"(1/391), Muhammed Emin Şankîyti "Edva'u'l Beyân" (2/335-328).

O delillerden birisi Rasulullah(sav)'ın şu hadisidir: *"Âdemoğlunun anne karnında yaratılması kırk gün nutfe (kan pıhtısı) sonra o kadar bir sürede alaka (et parçası) halini, sonra o kadar bir sürede mudga (organların birleşme) halini alır. Sonra melek gönderilir ve ona ruh üfürülür."*[1] Yine bundan başka delilleri de vardır. Allah yattığı yeri nur etsin, babam Alusî **"Ruhu'l-Meânî"**de[2] ve İbn Kayyım **"Kitabu'r-Ruh"**ta[3] bunları aktarmışlardır. İsterseniz oraya bakabilirsiniz.

Geri kalan diğer meseleler hakkında İbn Kayyım şöyle diyor:

"Kitap, sünnet, sahabenin icmaı, akıl ve fıtrattan gelen delillere göre hissedilen bu cisim, mahiyetine muhalif bir cisimdir. Nuranî, ulvî, hafif, canlı ve hareketli bir cisimdir ki uzuvlara geçer. Onun bu geçişi suyun buza, yağın zeytine, ateşin de kömüre geçmesi gibidir. Uzuvlar, latif olan bu cisimden taşan özellikleri kabul etmeye müsait olduğu müddetçe, bu latif cisim uzuvlara karışmış olarak kalır.[4] *Latif cismin uzuvlardaki tesirleri, onların hissetmeleri ve iradeyle hareket etmeleridir.*

---

[1] Kutub-i Sitte ve diğerleri İbn Mesud (ra)'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Ben de onu İbn Ebî Âsım'ın **"es-Sünne"**sinde (s: 175-176) gösterdim. Görüldüğü gibi bu hadiste onların görüşlerine delil olabilecek bir şey yoktur.

[2] Alûsî orada bu meseleyi uzun uzun anlatmakta ve Beydâvî'nin sözünü reddederek şöyle demektedir: *"Bu görüşün her yönüyle yanlış olduğunu İbn Abbas hadisi göstermektedir."* (yani bir önceki dip notlardaki hadisi) Alusî sonra, Mutezile mezhebinin söz alma konusundaki sahih hadisleri inkar ettiklerini ve Kur'an'ın zahirini terk ederek âhad hadisleri almamız gerekmez, dediklerini belirterek felsefe kurallarına dayalı akli deliller ileri sürerek bu konularda inatla bıkmadan devam ettiklerini anlatmakta ve onların delillerini aktardıktan sonra hepsine tek tek cevap vermektedir.

[3] s:156-175.

[4] Bana göre ölümü bu sebeplerle açıklamak felsefecilerin yoludur. Çünkü bu sözün aklî ve naklî bir delili yoktur. Bilakis kaç kişi aniden ölmüş ama Allah'ın kudretiyle uzuvları bozulmadan sağlam olarak kalmıştır.

Sert karışımların baskısı nedeniyle bu uzuvlar bozulur, söz konusu tesirleri kabul etmez olunca, ruh Allah'ın emriyle bedenden ayrılarak ruhlar alemine gider. Allah teala şöyle diyor: "Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. Kullarım arasına katıl ve cennetime gir!" (Fecr:27-30)."

Eğer bu meseleyi sonuna kadar araştırmak istiyorsan **"Kitabu'r-Ruh"**a bak. Çünkü sana bu konuda bir ruh verir, ulaşmak istediğin neticeyi sana sağlar. Ama eğer *"dedi ki"* ve *"denildi ki"* leri istemiyorsan Allah Teâlâ'nın şu ayetini oku: *"Sana ruh hakkında soruyorlar. Deki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir."*(İsrâ:85)

Benim bu yazdıklarım senin fikrinde bir ses olarak kalsın, eleştirdiğim şeyleri akıl ederek, gerçeği saklayan olarak değil, hakkıyla düşünen birisi olarak düşün. Hased gözle bakma. Allah'ın yardımıyla bu kitabı okuduktan sonra inkar eden inatçıların itiraz edecek bir gücü kalmaz. Buna karşı geleni gün ışığında bulursun.

Bakanların gözünde bu kitabın uzamaması için bu kadarla yetinelim. Boyna takılan bir kolyenin birbirine eklenen zincirleri gibi bu konuda her görüş sahibinin, özellikle ilk dönem alimlerin, değerli araştırmacıların sözlerini nakletmek yeterlidir. Doğru yola ulaştıran ve Ömer b. Hattab'ın sözünü Sariye'ye duyurduğu gibi[1] istediğinde dirilerin sözünü cansızlara duyuran sadece Allah'tır.

---

[1] Abdullah b. Vehb –İbn Aclan- Nâfî- İbn Ömer yoluyla gelen hadise işaret etmektedir. Hz. Ömer bir grup askeri gönderir. Başlarına da Sariye'yi komutan olarak atar. Hz.Ömer bir gün hutbe verirken üç kere: *"Ey Sariye, dağa. Ey Sariye dağa."* diye seslenir. Ordu dönünce Hz. Ömer durumu sorar. Sariye şöyle der: *"Yendik ya Ömer. Savaşta iken: "Ey Sariye dağa. Ey Sariye dağa." diye bir ses duyduk. Arkamızı dağa verdik. Allah da düşmanı hezimete uğrattı."* Bunu duyanlar Hz.Ömer'e: *"Sen bu şekilde bağırmıştın"* derler. İbn Kesir'in

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Salat ve selam bütün peygamberlerin üzerine, onların en şereflisi olan Muhammed'e,güzel ve temiz ailesinin ve ashabının üzerine olsun.

Asıl baskının sonunda şu yazılıdır:

"Şeyhimiz allame, derin ilim sahibi, zamanın ve mekanın tek alimi, sünnet savunucusu, bidatçilerin engeli, baş müderris Nu'man Hayreddin Efendi Alûsî Zade'nin eserini 8 Rebiu's Sânî 1329 da tamamladım. Allah o'nu hased edenlerin tuzağından korusun, kullarına faydalı kılmaya devam eylesin."

El ile yazan, yazar hayattayken bunu asıl nüshadan naklettiğini bildirmektedir.

20 Rebiu'l-Evvel 1398

Şam

Muhammed Nâsıruddin el-Albânî

"**Bidaye"**de (7/131)dediği gibi bu hadisin senedi hasen ceyyid'dir. Aynısını Beyhakî **"Delâil"**de (1/181/3)rivayet etmektedir. Yukarıdaki Hz. Ömer'den gelen bu kıssanın benzer rivayetleri sağlam değildir. Mesela **"Ravdu'r Reyyahîn"** de (s:25)olduğu gibi : *"Bu müslümanların ile düşmanların durumunu haber veren Hz. Ömer'in keşf halidir."* Bunun aslı yoktur. Bu ancak sofilerin keşf terimini desteklemek için uydurdukları boş şeydir. Allah selamet versin. Salât ve selâm ümmi olan Nebimiz Muhammed'in üzerine olsun.

KAYNAKLAR

Kur’ân-ı Kerîm

Abdullah b. Mubârek, Zühd

Abdullah Es‘ad el-Yâfi‘î, Ravdu’r-Reyyâhîn fî Hikâyâti’s-Sâlihîn

Abdullah Murtaza Yemenî, Îsâru’l-Hakk ‘ale’l-Halk

Abdurrezzâk, Musannef

Acurrî, eş-Şerî‘a

Ahmed bin Hanbel, Müsned

‘Alâeddîn Hindî, Kenzu’l-Ummâl

Alâaddin Murâdî, el-İnsâf fî Ma‘rifeti’r-Râcihi mine’l-Hilâf

Albânî, Ahkâmu’l-Cenâiz

Albânî, el-Hadîsu Huccetün bi-Nefsihî fi’l-Akâid ve’l-Ahkâm

Albânî, İrvâu’l-Galîl fî Tahrîci Ehâdîsi’l-Menâr

Albânî, Muhtasar Sahih-i Buhârî

Albânî, er-Ravdu’n-Nedîr fî Tertîbi ve Tahrîci Mu‘cemu’t-Taberânî es-Sağîr (el yazma)

Albânî, Silsiletü’l-Ehâdîsi’s-Sahîha

Albânî, Silsiletü’l-Ehâdîsi’d-Da‘îfe

Albânî, Sahîhu Câmi‘i’s-Sağîr

Albânî, Tahrîcu’s-Sünneti Ebî Âsım

Albânî, Vucûbü’l-Ahzi bi Ehâdîsi’l-Âhâd fi’l-Akîde

Ali el-Kârî, Mirkâtü’l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtü’l-Mesâbih

Ali es-Süveydî, el-Akdu’s-Semîn fî Beyâni Mesâili’d-Dîn

Alûsî, Rûhu’l-Meânî

Âmidî, Ebkâru’l-Efkâr

Atıyye Muhammed Sâlim, Tetimmetü Edvau’l-Beyân

Aynî, Şerhu’l-Kenz

Bâcî, el-Münteka Şerhu'l-Muvatta'
Bâcurrî, Hâşiyetü'l-Bâcurrî 'alâ İbn Kâsım
Beydâvî, Envâru't-Tenzîl
Beydâvî, Şerhu'l-Mesâbih
Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve (el yazma)
Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân
Birgivî, Ziyâretu'l-Kubûr
Buhârî, Sahîh
Ebû Dâvûd, Sünen
Ebû't-Tayyib, Dîvân
Gazzâlî, İhyâu Ulûmiddin.
Hakîm, Müstedrek
Haskefî, ed-Durru'l-Muhtâr
Hatîb Tebrîzî, Mişkatü'l-Mesâbih
Heysemî, Mecma'u'l-Bahreyn fî Zevâidi'l-Mu'cemeyn (el yazma)
Heysemî, Mecma'u'z-Zevâid
İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr 'ale'd-Durri'l-Muhtâr
İbn Cerir et-Taberî, Tefsir
İbn Ebî Hâtim, Cerh v Ta'dîl
İbn Ebi'l-'İzz, Şerhu Akîdetü't-Tahâviyye
İbnu'l-Esîr, Lubâb
İbn Hacer el-Askallânî, Fethu'l-Bârî
İbn Hacer el-Askallânî, ed-Dureru'l-Kâmine
İbn Hacer el-Askallânî, Lisânu'l-Mîzân
İbn Hacer el-Askallânî, Takrîbu't-Tehzîb
İbn Hacer el-Askallânî, Tehzîbu't-Tehzîb
İbn Hacer el-Heysemî, Tuhfetü'l-Muhtâc
İbn Hacr el-Heytemî, el-Fetâvâ'l-Hadîsiyye
İbn Hazm, el-Milel ve'n-Nihal

İbn Hazm, Muhallâ
İbn Hazm, Risâle fî'l-Ğınâi'l-Melhî
İbn Hibbân, Sikât
İbn Hümâm, Fethu'l-Kadîr
İbn 'Imâd, Şezerâtü'z-Zeheb
İbn Kayyım, İğâsetü'l-Lehfân min Mesâidi'ş-Şeytân
İbn Kayyım, Kitâbu'r-Rûh
İbn Kayyım, Şifâu'l-'Alîl fi'l-Kazâ ve'l-Kader
İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye
İbn Kesir, Tefsir
İbn Melek, Mebâriku'l-Ezhâr Şerhu Meşâriku'l-Envâr
İbn Nüceym, Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik
İbn Nuceym, en-Nehru'l-Fâik bi Şerhi Kenzi'd-Dekâik
İbn Receb, Ahvâlu'l-Kubûr (el yazma)
İbn Şahne, Şerhu Manzûmeti İbn Vehbân
İbn Teymiyye, el-Kelimu't-Tayyib
İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-Fetâvâ
İbn Teymiyye, Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr
İbn Teymiyye, Minhâcu's-Sünne
İbn Teymiyye, Ref'u'l-Melâm 'ani'l-Eimmeti'l-A'lâm
İbn Vehbân, Manzûme
İmam Mâlik, Muvatta'
Kastallâni, el-Mevâhibu'l-Ledünniyye
Kurtubî, el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân
Kurtubî, et-Tezkiratü bi Ahvâli'l-Mevtâ ve Ahvâli'l-Âhira (el yazma)
Leknevî, el-Fevâidu'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye
Leknevî, et-Talikatü's-Seniyye 'ale'l-Fevâidi'l-Behiyye
Muhammed Behçet el-Eserî, A'lâmu'l-Irak
Muhammed Emin Şenkıytî, Edvau'l-Beyân fî Îzâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân

Muslim, Sahîh
Mücâhid b. Cebir, Tefsir
Nesâî, Sünen
Nevevî, Şerhu Sahihi'l-Müslim
Reşid Rızâ, Mecelletü'l-Menâr
Reşid Rıza, Tefsîru'l-Menâr
San'ânî, Meşâriku'l-Envâr fî Sıhâhi'l-Âsâr
Sefârînî, Buhûru'z-Zahîra fî Ahvâli'l-Âhira
Sem'ânî, el-Ensâb
Sıddık Hasan Han, ed-Dînu'l-Hâlis
Sıddık Hasan Han, Fethu'l-Beyân fî Makâsidi'l-Kur'ân
Sıddık Hasan Han, Tâcu'l-Mükellel
Sindî, Hâşiyetü's-Sindî 'alâ Süneni'n-Nesâî
Suyûtî, ed-Durru'l-Mensûr
Suyûtî, Şerhu's-Sudûr
Şevkânî, Fethu'l-Kadîr
Tahtâvî, Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ'd-Dürri'l-Muhtâr
Tahtâvî, Hâşiyetü't-Tahtâvî 'alâ Merâki'l-Felâh
Tıybî, el-Mefâtîh fî Halli'l-Mesâbîh (el yazma)
Yâkût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân
Zebîdî, Ukûdu'l-Cevâhiri'l-Münîfe
Zehebî, Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl
Zehebî, Tezkiretu'l-Huffâz
Ziriklî, el-A'lâm
Zurkânî, Şerhu'l-Mevâhibu'l-Ledünniyye
Zurkânî, Şerhu'l-Muvatta'

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM